

Stavangeren

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

- Sammen for en levende by
- Hjemløs på Egenesløkkene
- Jens Zetlitz ettermæle
- Engels Minde
- Anders Bertinius Bærem
- Turisttrafikk og TTK

NR 1 2012 — ÅRGANG 21

INNHold

Leder. <i>Av Harald Sig. Pedersen</i>	1
Sammen for en levende by <i>Av ordfører Christine Sagen Helgø</i>	3
Hjemløs på Egenesløkkene – Byoriginal Johan Caspar Møgelstue <i>Av Gunnar Skadberg</i>	5
Jens Zetlitz ettermæle <i>Av Pål Mitsem</i>	27
Engels Minde <i>Av Gunnar A. Skadberg</i>	39
Anders Bertinius Bærem	44
Turisttrafikk og TTK <i>Av Grethe Kolbjørnsen</i>	66
E-post fra Åshild Helgevold	69

BIDRAGSYTERE I STAVANGEREN NR I 2012

Grethe Kolbjørnsen (f.1942) har lang erfaring og utdannelse innen økonomi, markedsføring og formidling. Etter endt utdannelse i London i 1969, var hun turistsekretær i TTK fra 1970 til 1975, og jobbet deretter i 4 år med turproduksjon i Bussreiser as/ Solaruten. Deretter gikk hun inn i en stipendiatstilling i NRK. Hun har også bred erfaring bl.a. som administrativ leder ved Kunstskolen i Stavanger, som konsulent for Mobil Exploration og kjøpte siden Winge Reisebureau i Stavanger som hun drev og utvidet.

Pål Mitsem (f. 1942). Cand.jur. fra Universitetet i Oslo, 1967. Statsautorisert translator, engelsk, 1979. Studerte ved London School of Economics 1967-68, L'Institut Français du Pétrole, Paris, 1969 og Southern Methodist University, Dallas, Texas, 1970. Arbeidet for Phillips Petroleum Company i London fra 1971 til 1973 og i Stavanger fra 1973 til 1979. Advokat, h.r.advokat og translator 1979 til 2006. Flere bøker og artikler, særlig med juridisk innhold.

Gunnar A. Skadberg er født i Stavanger i 1946. Han er nå AFP'er etter å ha arbeidet 40 år på alle klassetrinn i grunnskolen i Stavanger. Hans interesse for lokalhistorie utviklet seg i møtet med elevene. Skadberg har publisert en rekke bøker og artikler med utgangspunkt i lokalhistorien. Han har fått Madla bydelsutvalgs kulturpris «Madlabonden», og i 2007 mottok han Stavanger kommunes kulturpris for sitt engasjement med å formidle den nære historien til barn og unge.

Kjære medlem

Så er foreningsåret 2012 allerede ett kvartal gammelt. **Årsmøtet** er avholdt, valgene er foretatt og det nye styret er konstituert. Et godt besøkt årsmøte hørte også Hild Sørbys interessante og engasjerte foredrag om gammel og ny boligbygging i Stavanger.

Bodil Wold Johnsen og **Odd Øgreid** ønsket ikke gjenvalg til styret, og årsmøtet takket dem for helhjertet og meget verdifull innsats for foreningen. **Anne Tove Austbø** ble valgt som nytt styremedlem, **Sveinung Bang-Andersen** og **Henning Hilde** til nye varamedlemmer.

Styret ble dermed utvidet med ett medlem slik vedtektene gir adgang til, det ble foreslått for å ha flere å dele den store arbeidsmengden i styret på. **Hans Eyvind Næss** hadde gitt styret beskjed om at han ikke ønsket gjenvalg som styreleder etter fem år i vervet. Det nye styret konstituerte seg dermed slik:

Styremedlemmer:

Harald Sig. Pedersen, styreleder og kasserer.

Hans Eyvind Næss, nestleder, medlem av arrangementskomitéen.

Elsa Grimnes, arrangementskomitéen (leder).

Kirsti Lærdal, arrangementskomitéen

Bente Madsen Bærheim, web-redaktør, medlem av redaksjonskomitéen.

Petter Løhre, redaksjonskomitéen (leder).

Anne Tove Austbø, redaksjonskomitéen.

Varamedlemmer:

Frederik Hanssen, sekretær.

Henning Hilde, arrangementskomitéen.

Sveinung Bang-Andersen, redaksjonskomitéen.

Styret rettet en varm takk til Hans Eyvind for hans store innsats for foreningen gjennom en årrekke.

Som dere sikkert har sett, har vi mange spennende **arrangementer** å by på i år også. Vi fikk inn **ca. 30 forslag** fra medlemmene, flere finner dere igjen

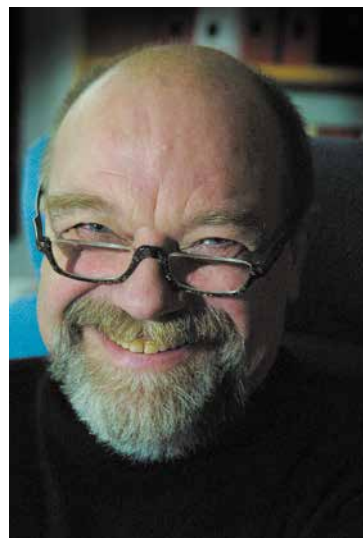

FOTO: ANDERS MINGE

på årets program og noen vil dukke opp neste år. Legg merke til at vi nå legger alle arrangementene til **siste onsdag i måneden**, så blir det lettere å holde styr på.

Foreningens **økonomi** er god. Kontingentinntektene dekker stort sett kostnadene med arrangementer, Stavangeren, webside og administrasjon. Det betyr at foreningen kan benytte frie midler til å **finansiere nye prosjekter**. Styret har startet gjennomgangen av en foreløpig liste, og vil bearbeide denne videre på møtet i april. Vi setter pris på **forslag fra medlemmene** også her, ring eller mail oss!

Stavangeren kom i ny ham i 2011. Vi synes omleggingen var vellykket, men vi må nok endre layouten på magasinryggen. Her var nok intensjonene større enn trykkekunnskapene. Styret skal for øvrig ha en grundig diskusjon om Stavangerens **innhold** med tanke på artikkellengde, stofftype, bildebruk m.m. Dette vil vi komme tilbake til etterhvert.

Foreningen har i skrivende stund **546 medlemmer**. Vi ønsker oss mange flere. Dersom du kjenner noen som kan være interessert i medlemskap, kan du gi dem et hint om å gå inn på www.byhistoriskforening.org og melde seg inn.

Herværende utgave av Stavangeren håper vi byr på noe for enhver smak. Vi ønsker deg **god lesning** og en **herlig vår**.

Stavanger, 7. mars 2012

Harald Sig. Pedersen

Sammen for en levende by

Av ordfører Christine Sagen Helgø

Det er en glede og et privilegium å være ordfører i Stavanger; en by med utrolig energi og menneskelig og kulturelt mangfold. De første månedene på ordførerkontoret har vært spennende og krevende, men jeg føler at jeg finner en rytme sammen med byen og de som bor her, og jeg er overbevist om at vi i fellesskap skal sette nye mål og nå høyere mål.

40 år med olje og gassvirksomhet har gjort noe med byen og landet vårt. Det er altså i år 40 siden Stortinget besluttet å opprette Oljedirektoratet og Statoil, og det var Stavanger som trakk vinnerloddet, da det ble bestemt at de begge skulle etablere seg her. Stavanger hadde mobilisert i forkant med en brosjyre som bar tittelen «Stavanger er stedet», og jeg synes at vi 40 år senere skal fornye det budskapet og si at «Stavanger er fortsatt stedet», ikke bare for olje og gass, men for teknologi som skal gi oss ny energi, for kultur, for spennende byutvikling, for mat, for turisme, for mangfold, for kreativitet.

I år feirer altså Oljedirektoratet og Statoil at de er blitt 40 år, og 40-åringene er blitt godt voksne, med mange gode år foran seg. I år er det også 40 år siden Norske Shell ble etablert, og det gir et spennende perspektiv for å betrakte vår samfunnsutvikling:

I 1912 var det et år til at norske kvinner skulle få stemmerett og det var to år til at hundreårs-jubileet for Grunnloven skulle feires. Det betyr at vi et år feirer at det er 100 år siden kvinner fikk stemmerett og 200 år siden grunnloven ble til. Begge er store og viktige jubileer i vår nasjons historie, og grunnleggende fundament for samfunnsutvikling og nasjonal identitet og stolthet.

Alle generasjoner må spørre om hva de vil med sin samtid og sin fremtid. Vår historie består av mange fottrinn og fotavtrykk, tatt i fellesskap og av individer.

Jeg synes vi lever i en spennende tid, i verden, i nasjonen, i regionen, i byen.

Det store perspektiv er at vi er blitt 7 milliarder mennesker på kloden, og at utviklingen går slik at vi vil være 9 milliarder i 2050. I Norge passerer vi nå 5 millioner. I Stavanger er byens befolkning doblet i løpet av de 40 årene som har gått siden vi begynte å produsere olje og gass i Nordsjøen, og det er ingen tvil om at petroleumsvirksomheten har satt et veldig sterkt preg på utviklingen i Stavanger og i regionen. Samtidig er det viktig å holde fast ved at Stavanger er med enn olje. Det dreier seg igjen om det berømte om å ha mer enn en tanke i hodet, for: Stavanger og regionen vil fortsatt være sterkt fundamentert på olje og gass, men: vi skal strekke oss etter nye mulig-

heter, og vi skal bli mer diversifisert. Vi skal åpne for mangfold, kreativitet og konkurranse. Vi skal slippe de gode krefter til, og de skal få utfolde seg i frihet og med stimulans fra samfunnet.

Det ligger en forpliktelse i å være landets oljehovedstad til å bli en ledende energiby, der også de alternative energikilder får gode utviklingsmuligheter.

Det ligger også en forpliktelse i å videreføre alt det gode fra Stavanger2008. Å være Europas kulturhovedstad er mer enn en episode. Det innleder en epoke. Jeg gleder meg over at det blomstrer i det stavangerske kulturliv. Jeg begeistres for eksempel når Kompani Orheim flytter seg fra papiret mellom to permer og til lerretet og blir levende film.

Så er jeg veldig klar over de utfordringene vi står overfor når det gjelder samfunnets infrastruktur. Det gjelder ikke minst trafikk og bolig. Vi har en stor jobb å gjøre, ja vi har mange store jobber å gjøre, men vi er i gang.

Det skjedde noe historisk i vinter da vi i Vitenfabrikken i Sandnes arrangerte et felles formannskapsmøte for Sandnes, Sola, Randaberg og Stavanger. Vi er enige om å forene krefter for å finne gode løsninger som fører til det gode liv for de menneskene som bor i denne regionen. De er mange og de blir flere, for vår region vokser fortsatt, og det er viktig at vi som er politikere gjør det som kreves av oss for at betingelsene for vekst fortsatt er til stede. Vi må også stille krav til veksten. Bærekraftprinsippet har fått gjennomslag som et viktig styringskriterium for moderne samfunnsutvikling, og dette vil bare forsterke seg i fremtiden.

Jeg er opptatt av at vi i fellesskap skaper en god by både for oss som bor her i dag og for generasjoner som kommer etter oss.

Stavanger har en lang og unik historie, og vi har et bedre utgangspunkt for å lykkes i samtid og fremtid som mange vil misunne oss.

Å få være med i ledelsen av en slik by gir mening og stor glede. I Stavanger har vi mottoet: Sammen for en levende by.

Det er en daglig utfordring og mulighet.

Hjemløs på Egenesløkkene – Byoriginal Johan Caspar Møgelstue

Av Gunnar Skadberg

Innledning

I Rogaland Historielags årshfte for 1940 har presten Ludvig Solheim, som da var pensjonist og bosatt i Olavskleven 22, gitt et fargerikt bilde av en av Stavangers mange byoriginaler. Solheim har riktignok oppgitt feil navn og feil fødselsår på denne originalen, men beskrivelsen av mannen er nok korrekt. Motivasjonen for å supplere opplysningene i Solheims kortversjon av Johan Caspar Møgelstues biografi, fant jeg i mine barneerindringer da jeg selv vokste opp på de samme Egenesløkkene der Johan Caspar vandret om 100 år før jeg kunne boltre meg der. Riktignok lekte jeg i den løen der han sov, men jeg føler likevel et skjebnefellesskap med denne outsideren i samfunnet.

Presten og skribenten Ludvig Solheim som først skrev om Johan Caspar. Foto: Ukjent.

Johan Caspar ble født i Rådstuearresten

Ludvig Solheim kaller sin omtalte byoriginal for Johan Castberg Møgelstue, noe som nok skyldes kråketærne til sogneprest Gunder Langberg i dåpsprotokollen for Domkirken. Langbergs kruseduller har voldt besvær for flere enn Solheim. Riktig navn på gutten som ble født 20. november i 1832 (og ikke i 1830 som Solheim skrev), skal være Rudolph Johan Caspar Møgelstue, og dermed kan vi identifisere ham.

Far til gutten var fullmektig hos byfogd Christensen, borgerkaptein og kjøpmann Rudolph August Møgelstue. Han var født på Merdø ved Arendal i 1806. Under en rettsak som ble avholdt på Rådstuen i Stavanger i 1839, innrømmet Møgelstue at han ofte hadde vært innom Lars Robertsens vertshus i Hospitals gate 7 – ”deels for Kommerce og deels for at have Fruentimmer”. Men da han ble spurt direkte om han hadde hatt samleie med noen av jentene i huset, benektet han dette. At dette var løgn, viste seg

LUDVIG SOLHEIM OG HANS SLEKT

Ludvig Solheim hadde sine røtter i Bjerkreim. Der fikk hans besteforeldre, ekteparet Tollef Vermundsen (1800-1877) og Inger Andersdatter, barna:

- 1) **Villas** (1821, som flyttet til Stavanger).
- 2) **Malena** (1824) ble gift i 1847 med enkemann Johannes Tjensvold (sønn av Ole Johannessen Tjensvold). Malena var født i Bjerkreim i 1824, men hun vokste opp på Egenesløkkene. I 1858 bodde den mentalt syke mor til kunstmaler Peder Severin Krøyer, Elen Cecilie Gjesdal, hos Johannes og Malena på Nedre Tjensvold. Malena fikk seks barn.
- 3) **Anders** (1826) ble garver i Stavanger, og han fikk sitt navn knyttet til Storabra´en, 13. mars i 1860, en brann han ble mistenkt for å ha påsatt.
- 4) **Tollef** (1828) flyttet til Stavanger der han bodde i Brønngata 22.
- 5) **Gurine** (1831) ble gift i Stavanger i 1857 med Ole Olsen Bø fra Gudmestad i Nærbø.
- 6) **Peder Kristian Tollefsen** ble født på husmannsplassen Bjorheim i Varhaug (11. juli i 1834) dit ekteparet fra Bjerkreim hadde flyttet på denne tiden. Peder Kristian Tollefsen ble gift i St. Petri kirke 24.10-1872 i Stavanger med Nilsine Nielsdatter (født i Stavanger 19.3-1833), datter av matros Niels Thorsen Fjellsbø og hans 39 år gamle fraskilte kone Serine Olsdatter på Stranden. Peder Kristian og Nilsine Tollefsen fikk to barn: Tollef født u.e. i 1868 og Inger Serine i 1874, som døde før hun var ett år.

I 1835 flyttet Tollef Vermundsen og Inger Andersdatter til Stavanger fra Varhaug. Tollef livnærte seg først som loddbruker på Våland, men siden flyttet han ned i byen. Han fikk borgerskap som smed i 1847. Under oppholdet i Stavanger fikk Tollef og Inger barna:

- 7) **Abigael** (13.3-1837) som ble gift med fartøylosser Rasmus Larsen (Solheim), født i Hornindal i Nordfjordeid i 1832. Dette ekteparet fikk barna Ludvig Theodor Rasmussen (1857, døde som barn), Inger Rasmusdatter (1859) og Ane Rasmusdatter (1863, død før 1885). Familien Rasmussen bodde sammen med hennes foreldre og besteforeldre i Brønngaten 22 i 1865. (Se nedenfor).
- 8) **Lauritz Jørgen** (født 3.8.-1840) som var død i 1865.
- 9) **Inger Elisabeth** (født 2.5-1847). I 1875 var Inger Elisabeth tjenestejente hos cand. theol. og lærer på Kongsgård Waldemar Emil Holst i Bergelandsgate 39. Inger Elisabeth døde sannsynligvis før 1885.

Dette huset i Olavskleiva ble bygget av telegrafbestyrer Wilhelm Jacobsen. Tomten til huset lå på kjøpmann og haugianer Sivert Gundersens forhenverende løkke, og da Jacobsen bygde sitt hus, Olavskleiven 22, br. nr. 460, ble han nabo til Sivert Gundersen som hadde sitt hjem i Olavskleiven 6. Som nærmeste nabo i nr. 23, fikk familien Jacobsen skipper Wilhelm Adolph Worsøe som ga

navn til Kiellands romanfigur. I Olavskleiven nr. 12 (br. nr. 455) bodde skipper og reder Anders Evertsen og fru Sikke (født Bore), stavangerkvekere som leide ut husrom til det engelske kvekerekteparet Robert og Ann Doeg som bodde i Kleiva fra 1856 til 1863. Jacobsens tomt tilhørte hagen til Doeg og siden Evertsen, og det var Robert Doeg som i 1857 plantet det flotte cedertreet som fortsatt breier sine fredete greiner over trafikken i Ny Olavskleiv. Det var i dette huset Ludvig Solheim bodde da han var pensjonert og skrev historien om Johan Caspar Møgelstue i 1940. Vi ser cedertreet som ble plantet i 1857 til venstre i bildet. Foto: GAS

Presten Ludvig Solheim

I 1875 bodde Abigael Tollefsdatter og mannen Rasmus Andreas Larsen Solem (siden Solheim) sammen med hennes foreldre i Brønngata 22. Det var Abigaels bror, Tollef Tollefsen, som eide huset. Rasmus L. Solem har skiftet etternavn og yrkestittel siden sist og kalles nå tømmermann. Han og Abigael hadde fått sønnen Ludvig Olai Theodor Solem som var født på Stord 5. september i 1860.

Rasmus L. Solem arbeidet nemlig noen år som agronom på Stord. I Stavanger fikk Ludvig Olai søknene Inger (1862), Ane K. (1864), Olina (1860), Tomasine (1868) og Tollef (1873, som ble typograf), Petra Lovise (1876) og Rasmus Andreas (1880).

I 1885 bodde Rasmus Andreas Larsen Solheim og Abigael Tollefsdatter i eget hus i Nedre Klevgate 7 med barna Ludvig Olai Theodor som var stud. theol., Inger, Tollef, Petra Lovise og Rasmus Andreas. I 1900 bodde denne familien fortsatt i Nedre Klevgate 7. Rasmus Solheim arbeidet da på en kassafabrikk. Inger var syerske, Oline står

uten yrkestittel, Petra Lovise var seminarelev og Rasmus Andreas gikk i snekkerlære.

Ludvig Olai Solheim var student fra Kongsgård i 1881. Han fikk sin teologiske embetseksamen i 1890, og i 1894 var han blitt hjelpeprest. Dette året giftet han seg i St. Petri kirke 6. januar med Hanna Andrea Larsen, født i Stavanger i 1870. Fra 1905 til 1911 var Ludvig Solheim sogneprest i Jelsa, og siden (1919-1932) var han prost i Kopervik. Deretter flyttet han tilbake til Stavanger der han tilbrakte sin pensjonisttilværelse.

Ludvig Solheim var interessert i historie, og i 1928 ble han valgt inn i styret for Rogaland Historielag. Han var formann i dette laget fra 1934 til 1940, og han ble værende i styret like fram til 1945. Dette året ble han valgt til æresmedlem i laget. Han var særlig opptatt av stedsnavn- og personnavnforskning, men også gammel folkløse som skikker og overtro interesserte ham. Han skrev en rekke artikler om disse emnene. Ludvig Solheim døde 1. april i 1947, 86 år gammel. I sine siste leveår bodde han, som nevnt, i Olavskleven 22 i Stavanger.

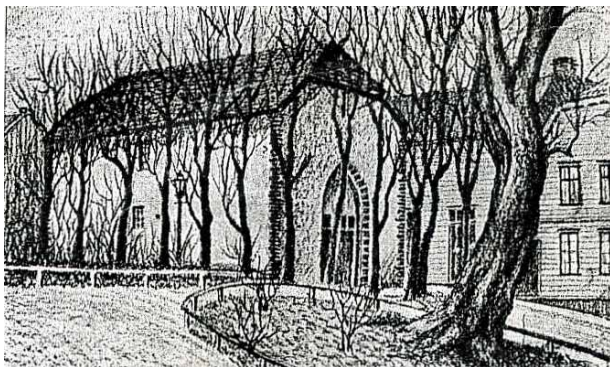
for allmennheten 1. mars 1839 da en av "Fruentimmerne" i den robertsen-ske bodega, Helene Helmiksdatter Harestad, bar hans sønn Helmik, født utenfor ekteskap, til dåp i Domkirken.

Men allerede i 1832 hadde Møgelstue altså fått sitt første barn utenfor ekteskap med Åse Andersdatter, en kvinne som også opptrer i forbindelse med "sjauen" i Hospitalsgate 7. "Jan, svensk matros" står oppført som far til den sønnen hun fødte i Rådstuearresten 20. november 1832 (og dåpsvelsignet i Domkirken 3. februar 1833, der han ble båret av sin fostermor, Ingeborg Engelbrehtsdatter). Gutten viste seg å være oppkalt etter faren, og han ble navngitt Rudolph Johan Caspar. I en rettssak om denne saken som kom opp for retten først i 1839, fortalte jordmor Karen Aslagsen Grødeland at hun ble innkalt i arresten for å bistå med fødselen til Åse Andersdatter. Barnet var så veikt at jordmoren anbefalte "hjemmedåp", noe som ble etterkommet og utført av prost Gunder Langberg i arrestlokalet i Rådstuen. Da jordmoren spurte Åse hva barnet skulle hete, var svaret: "Rudolf efter sin Fader – nuværende Borgerkapitain, Rudolf Møgelstue."

Den 16. mars 1839 ble farsskapssak mot Rudolf Møgelstue behandlet i Rådstuen i Stavanger under administrasjon av byfogd Halvor Olaus Christensen. Det kom der for dagen at Åse Andersdatter også hadde informert arrestforvarer Lauritz Møller om at hennes gutt skulle hete Rudolf, men Møller kunne ikke erindre at Åse hadde sagt noe om hvem som var far til barnet. Møller husket bare at han hadde lovt barnemoren å formidle til prost Gunder Langberg at Åse ønsket at gutten skulle bli kirkedøpt – samt

Byens Rådstue sett fra Domkirken med kommunehuset på Domkirkeplassen i bakgrunnen. Det var i et av fengselsrommene i kjelleren i denne bygningen Johan Caspar Møgelstue kom til verden 20. november i 1832.

Tegning: Ukjent.

at han hadde skrevet opp navnene på fadderne på en lapp som deretter ble levert til Langberg. Møller erindret også at Langberg hadde kommet opp i Rådstuen for å snakke med Åse og at Åse da ble hentet ut av arrestlokalet, men Møller visste ikke hva presten og arrestanten hadde snakket om. Hvorfor den gravide Åse Andersdatter var havnet i arresten på Rådstuen, vet vi ikke.

Under et nytt rettsmøte 8. april, under administrasjon av prokurator Bernt Hamre, gjentok Åse Andersdatter at det var borgerkaptein Møgelstue som var far til gutten hun hadde født i 1832, og at kona til Lars Tolleivsen hadde båret barnet til dåp i Domkirken 3. februar i 1833. Om Møgelstue ble pålagt å betale barnebidrag for Johan Caspar Rudolf, vet vi ikke, for ingen dom i saken er bevart.

Barnefar og rabbagast Møgelstue i Kirkegaten 22

Borgerkaptein Møgelstue er en hyppig gjest i rettsprotokollene i Stavanger. Han opptrer alltid i forbindelse med tumulter i byens bodega'er og gjestgiverier. Vi tar her med et referat fra en dansetilstelning som ble arrangert i madam Johnsens hus i Kirkegaten 22 søndag 14. januar i 1838. Det var i dette huset Møgelstue bodde til leie, og for anledningen hadde fru Johnsen spurt borgerkapteinen om hun kunne få låne hans værelse i anledning søndagens arrangement, et tiltak hun, etter eget sigende avholdt, for å komme i mål økonomisk. Møgelstue var villig til utlånet – trolig mot fritt drikke. Som offiser i borgervæpningen var det naturlig at han også tok seg av ro og orden under danseforestillingen, mente han selv, på tross av at fru Johnsen hadde bedt tømmermann Niels Thorsen ta seg av oppgaven som vakt og utkaster.

Allerede klokken 21. 00 startet sjauen i Kirkegaten 22 da Møgelstue kastet på dør baker Lindals dreng da han mente ungdommen var beruset. En times tid seinere gikk Møgelstue til håndgripeligheter mot jactfører Ole Nærem, hans bror Endre Norem og deres kamerat, Ole Lie. Da de to sistnevnte kun var dagleiere, mente Møgelstue at de ikke var verdige til å få

delta ved kveldens evenement. Men brødrene fra Norheimsberget på Kyrkjøy i Sjernarøy ville ikke finne seg i hva som helst. De gikk til motattakk så glass og tallerker føk vegg imellom. Snart dannet det seg en hel flokk med skuelystne på framsiden av dansehuset. De fleste fikk bivåne at sjernarøybuene kom fykende ut frontdøren med en ilsk borgerkaptein i baken.

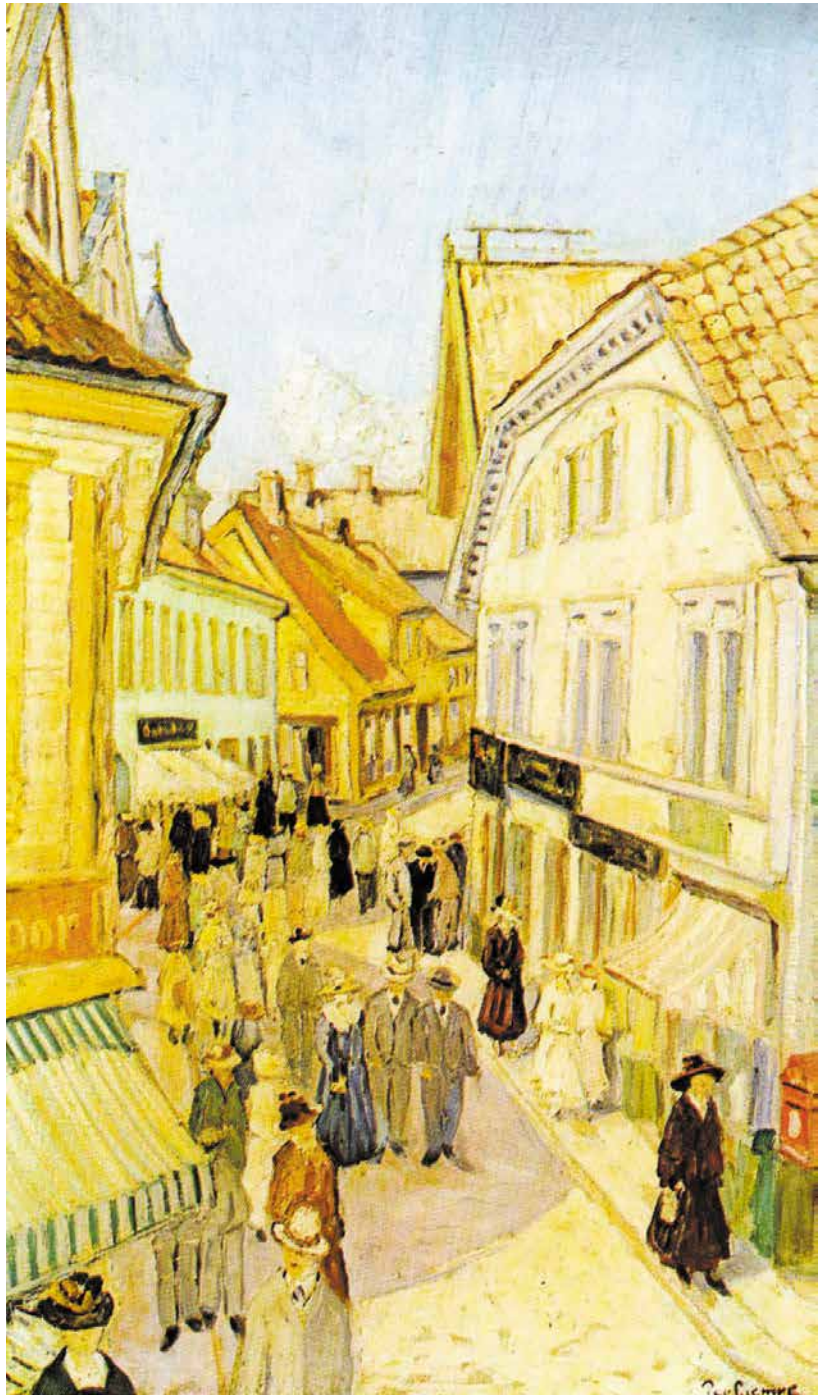
Da en østlandsk matros inntok danselokale med en elegant stråhatt på snei oppå hodet, ble det for mye for Møgelstue som slo hatten av mannen før han plasserte den oppå ovnen. Matrosen skjønte ikke hva dette betød og forsikret noe betuttet at han hadde betalt for hodeplagget. Da østlendingen påtalte Møgelstues uhøvlde oppførsel, fikk han også fyken ut døren.

Nå hadde Møgelstue fått blod på tann. Han oppfordret potensielle utfordrere i skjenkestuen å melde seg. Blant annet forsøkte han å oppildne blokkmaker Eilert Sømme som imidlertid vek unna. Skomaker Georg von Krogh ble derimot slått to ganger i golvet mens Møgelstue annonserte at hvis der fantes noen i skjenkestuen han ikke var i stand til å jule opp, kunne de få hogge av ham en hånd eller pikken. Sistnevnte legemsdel var for øvrig den eneste han stolte på i verden, gaulte han. Men i gjestgiver Lars Robertsen fant Møgelstue en verdig motstander. De to kamphanene var godt kjent fra Hospitalsgaten 7 der den forhenværende sjømann Robertsen og frue drev et gjestgiveri der Møgelstue var stamgjest.

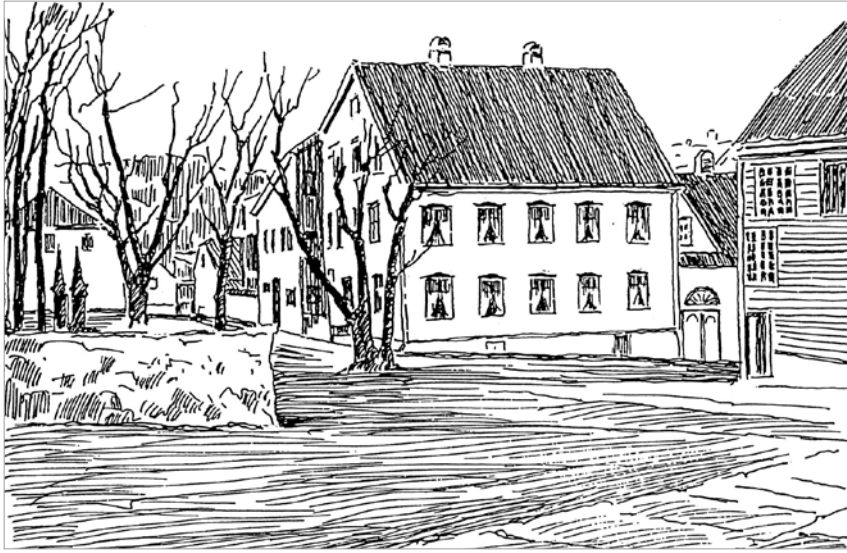
Etter hvert dukket vekter Halvor Erichsen opp foran inngangsdøren. Han formante kamphaner og gjester i danselokalet om å dempe seg. Borgerkapteinen var imidlertid lite mottakelig for ordre fra en skarve matros og vekter, og han skjelte derfor ut vekteren etter alle noter. Erichsen stilte seg da opp ved inngangen, men Møgelstue kom mot ham for å fullføre sine verbale utgydelser. Deretter returnerte Møgelstue til skjenkestuen der tumultene straks tok seg opp igjen.

Imens hadde noen sprunget til Torvet 2 og varslet byfogd Halvor Olaus Christensen om uroen i Kirkegaten. Christensen ankom danselokalet ved midnatt. Han beordret straks vekter Erichsen om å stanse dansen og beordre deltakerne å komme seg ut. Vekteren dunket da sin morgenstjerne i golvet og ga sin ordre. De fleste valgte å etterkommme denne beskjeden, men ikke Møgelstue som igjen angrep Erichsen med de verste skjellsord mens han truet vekteren med en knyttet hånd under haken på ham. ”Svinehund og tosk!” brølte Møgelstue mens han forsøkte å fravriste vekteren hans morgenstjerne.

Møgelstue responderte overhodet ikke på Christensens oppfordring om å roe seg, men i stedet slo han sin knyttede høyre hånd i sin åpne venstre rett foran ansiktet til byfogden. Deretter tok han tak i brystet på Erichsen og slo til ham slik at vekteren ble brakt ut av balanse. Da var det nok for byfogden som beordret Erichsen å føre Møgelstue under tvang til Rådstuearresten mens han selv gikk i forveien for å ordne det formelle ved arrestasjonen.

På dette maleriet av Per Gjemre ser vi Kirkegaten 22 som det borteste huset på venstre side av gaten. Det var her madam Johnsen arrangerte dansetilstelning søndag 14. januar i 1838. Siden ble Norem Baades murbygg reist på denne eiendommen.

Torget 2 der byfogd Christensen residerte i et par mannsaldre. Det var på kontoret i dette huset at Johan Caspars far, fullmektig og borgerkaptein Rudolph August Møgelstue, hadde sitt daglige virke, og det var sannsynligvis i dette huset han ble kjent med Johan Caspars mor, Åse Andersdatter Bukklelien, som var tjenestepike hos byfogden.

Tegning: Gunnar Wareberg.

Men Møgelstue gikk ikke godvillig. Han gjorde hele tiden motstand. Ved Jespersens hotell i Prostebakken klarte han å rive seg løs og rømme. Men i mellomtiden hadde Christensen beordret brannvaktene ved Rådstuen, under ledelse av vaktmester Felthuus som ble innkalt fra sin bolig i Skagen 29, om å komme Erichsen til unnsetning. En av vaktene var raskere enn den berusede Møgelstue og fikk overmannet ham slik at han kunne føres til Rådstuen. Der tryglet Møgelstue Christensen om nåde og om å få gå rolig hjem til sin bopel i Kirkegaten. Christensen gikk med på dette og fulgte selv Møgelstue hjem til madam Johnsens hus.

Ved rettsmøtet som ble avholdt på Rådstuen 16. januar 1838 kunne ikke Møgelstue gjøre rede for hva som var skjedd etter at han var havnet ute på gaten ved midnatt "... da den nydte Spiritus begyndte at virke sterkt paa ham". Ellers benektet han det meste han var beskyldt for, og han bedyret at han bare hadde vært til stede i danselokalet for å holde orden for fru Johnsen. Han ville bare forsøke å bilegge "uenighed og tvist som fandt Sted i mellom andre", påstod han. Når det gjaldt brødrene Norems oppførsel, fikk Møgelstue en viss støtte fra skredder Tørres Aarre som mente at også sjernarøyguttene hadde opptrådt kranglevorent før Møgelstue hadde besørget førstemann i golvet. Kjøpmann Christian Jespersen la til at Møgelstue hadde bydd skomaker Krag på en dram etter å ha slått ham i golvet, men Krag derimot hadde ikke oppfattet nedslagningen som en vennskapelig handling.

Hvilken dom Møgelstue ble ilagt etter tumultene i danselokalet i Kirkegaten, vet vi ikke da domsavsigelsen enten er kommet vekk fra sakspapirene eller at saken bare ble henlagt. Men et inntrykk av borgerkapteinens person og levned får vi likevel ved å lese rettsprotokollen.

HVEM VAR TIL STEDE UNDER DANSEARRANGEMENTET I KIRKEGATEN 22?

Rettsprotokollen oppgir ikke navn på noen av kvinnene som deltok under dansetilstelningen hos madam Johnsen 14. januar 1838. Men det overrasker ingen at det var mennene som stod for det meste av utagering, krangling og slåssing i vinternatten. Madam Johnsen vet vi hvem var. Hun var enke etter Michael Johnsen som var født på gjestgivergården i Strand i 1789. Johnsen fikk borgerskap som ”kjøb- og handelsmann” i Stavanger i 1813, og han døde i 1831.

Fru Johnsen var født Elen Maria Edwardsdatter i Stavanger i 1787. Hun var datter av styrmann Edvard Rasmussen og Maren Endresdatter som døde i barsel etter at Elen Maria var født. Elen Maria ble derfor fostret av enkemadam Anna Margaretha Halvorsdatter Megeland (1742-1823), enke etter baker Søren Sandborg Isaaachsen Krass i Urgaten. Elen Maria Edwardsdatter ble gift med kjøpmann Johnsen i 1822. Hun fikk lov å drive hans forretning videre etter hans død, og hun fikk siden også tillatelse til utskjenking av brennevin.

Vakt og utkaster Niels Thorsen var tømmermann av yrke. Han var født på Bakken i Stavanger 29. august 1790, og han var sønn og eldste barn av Thore Nielsen Egvog og hans første kone, Martha Danielsdatter.

Vi får vite navnene på to av musikantene som sørget for musikken til dansen i Kirkegaten 22. Det var tambur Jens Jørgen Olsen som var født i Stavanger i 1803. Han var sønn av jektefører Ola Helgesen Alvestad og Joren Jørgensdatter som hadde et lite hus ved Skolebekken der tamburen hadde vokst opp. Sivert Govertsen var 40 år i 1838. Han var også muskant, men er ikke identifisert. Trolig var han ikke født i Stavanger.

Brødrene Endre (1767) og Ola Norem (1770) var født på Norheimsberget under gården Norheim i Sjernarøy. Foreldrene var Ola Endreson (1729-1789) og Elisabeth Ormsdatter, død i 1789 og gravlagt samtidig med mannen. Denne familien hadde også bodd på Flagavik og på Jørstadneset på Ombo. De to brødrene bodde først i Forstaden etter at de flyttet til byen, men Endre Olsen bodde i Blidensolstredet i 1790, men da tumultene foregikk i Kirkegaten i 1838 bodde begge brødrene Norem i Øvre Holmegate 29.

Daglønner Ole Lie som var sammen med brødrene Norem, bodde i

Nedre Holmegate 29, altså ikke langt fra sine to kamerater. I 1843 var han flyttet til Øvre Homegate 5. (Ikke identifisert).

Vekter Halvor Erichsen var født i 1782. Han hadde vokst opp på Bakken i Østervåg 47. Foreldrene var Erich Thorsen og Thora Halvorsdatter. Halvor Erichsen hadde seilt som matros før han på sine eldre dager ble vekter i hjembyen, slik Alexander L. Kielland skriver var typisk for byens vektere. Erichsen hadde eget hus i Øvre Holmegate 31.

Jacob Erichsen Krag (1790-1847) var skips sønn fra Kopervik. Han fikk borgerskap i Stavanger som "seil-, flag- og kompsmager" fra 1825 og som handelsmann fra 1847. Han var først gift med Maren Sophie Hesberg (trolig fra København) som døde i 1823 – og deretter i 1834 med Pernille Sørensdatter. Jacob Krag bodde i Kirkegaten 24 i 1838, altså i naboet til madam Johnsens danselokale.

Tørres Aarre var født i Klepp i 1817 som sønn av Rasmus Tørresen Aarre og Anna Johanna Johannesdatter Aase. Tørres Aarre fikk borgerskap som skreddermester i Stavanger i 1843, samme år som faren fikk handelsborgerskap i byen. Tørres bodde sammen med foreldrene i Vevergaten 5. Tørres Aarre døde allerede i 1847.

Eilert Johannessen Sømme ble født i Stavanger i 1808. Han var sønn av blokkdreier Johannes Andersen Sømme og Guri Evertsen. Eilert Sømme fikk borgerskap som blokkmaker i 1846. Han hadde svennebrev som blokkmaker fra 1828. Eilert Sømme bodde først i Steinkargaten 20 og deretter i Høleberggaten 20, der han hadde en krambod i 1843. Eilert Sømme døde i 1852.

Skreddermester Johan Falch var født i Egersund i 1808. Hans foreldre var skipper Johannes Falch fra Trondheim og Elen Maria Iversdatter. Johan Falch fikk borgerskap som skreddermester i Stavanger i 1835. Han bodde Olavskleven 29, og han døde i Stavanger i 1855.

Snekker Hans Nilsen var født ca. 1810, men ikke i Stavanger. Han ble borger i Stavanger i 1844, og han døde i 1857. (Ikke identifisert).

Kjøpmann Christian Jespersen var født i Stavanger i 1813. Han var sønn av proviantforvalter Niels Christian Jespersen og Inger Jorine Hansdatter. Christian Jespersen bodde hos moren i hennes hotell i Prostebakken 2 i 1838 da de aktuelle hendelsene fant sted i Kirkegaten. Samme år fikk Chr. Jespersen borgerskap som handelsmann i hjembyen.

Ole Bohre (26), er også nevnt i forbindelse med tumultene i Kirkegaten i 1838. Han var født i Stavanger i 1810, og han var sønn av matros John Eriksen Bore og Rachel Olsdatter.

Tormod Hodne (27) var født i Stavanger i 1810 som sønn av Claus Clausen Hodne og Kari Pedersdatter Aske. Tormod Hodne var først matros, men i 1837 fikk han skipperborgerskap i Stavanger. Tormod var

bror til kjøpmann Claus Clausen Hodne som har navngitt Klasaskjæret. I 1838 bodde Tormod sammen med broren i Østervåg 21. Tormod Hodne ble gift i Stavanger 28. mai i 1839. Han gikk ikke langt for å finne seg kone. Kona het nemlig Anne Bergitte Nilsen, og hun var datter til John Nielsen, forhenværende gjestgiver på Judaberg og Karen Halvorsdatter Revheim. Anne Bergitte hadde vokst opp i nabohuset til familien Hodne i Østervåg. Etter giftermålet flyttet bare Anne Bergitte over i nabohuset i Østervåg der det nygifte ekteparet ble boende etter giftermålet da huseier Claus Hodne satt på Bergenus festning etter å ha blitt dømt for smugling.

ARRESTFORVARER LAURITZ MØLLER

Lauritz Larsen Møller var født i Levanger i 1800. Han kom til Stavanger som skomakersvenn i 1827. Den 17. oktober 1828 ble han gift med den 19 år gamle Anne Justine Eriksdatter Bugge Netland. Anne Justine var datter av gjørtler (belte- og spennemaker) og småhandler Erik Eriksen Netland og fru Elen Marie Berg (datter av politibetjent Michael Michaelsen Berg og Anne Nilsdatter Bugge). Møller ble etter hvert skomakermester før han tok imot stillingen som arrestforvarer på Rådstuen fra 1832 til 1836. Trolig var det i 1837 at fru Møller døde. Møller overlot tre av barna i fattigvesenets forvaring mens ett av dem fikk flytte til besteforeldrene i Stavanger. Familien Møller bodde i en leilighet i Rådstuen.

Våren 1837 drog Møller sørover mot Kristiansand for å søke arbeid, men i 1838 var han igjen tilbake i Stavanger der han arbeidet for andre skomakermestere. Fra nyttår 1839 arbeidet han således for skomakermester Salomon Elias Larsen Berg (1806-1843) i Øvre Strangate 17.

Ekteparet Møller fikk fire barn. Elen Marie ble født 18. november i 1828 og hjemmedøpt samme dag. Erikke Kristine Kastrup ble født 8. oktober 1830, Michael Berg ble født 22. juli i 1833 og Adolph Lauritz kom til verden 20. juni 1835.

Hvem fostret Johan Caspar?

Det var ekteparet Lars Jørgen Tollefsen Kalhammar og hans kone Ingeborg Engelbrechtsdatter som fostret Johan Caspar Møgelstue. Lars Jørgen Tollefsen var født i Stavanger i 1801 (døpt 26.4). Han var sønn av Tollef Aadnesen som var født på Aasland i Time i mai 1773 (sønn Aadne Gunnarson Fidjeland (ca. 1719-1820) som ble gift i Gjesdal 4. juni i 1758 med Marta Osmundsatter Madland (f. 1736).

TOLLEF AADNESON BIRKELAND OG HANS FAMILIE

I 1798 ble Tollef Aadnesen gift med Inger Larsdatter (1775-1829), født på Orstad i Klepp står det i Stavanger Borgerbok mens bygdeboken for Time opplyser at hun er født på Frøyland i Time og døpt i Time kirke 24.12-1775. Hennes forldre var Lars Torsen Frøyland (1733-1777) og Ragnhild Larsdatter Hogstad (f. i Høyland i 1734). Inger Larsdatter hadde for øvrig broren Tore Larsen Frøyland som kjøpte to av løkkene på Eiganes (E2 og F2). Inger døde i Stavanger 14. mai i 1829. Tollef kalte seg også Birkeland etter at han bosatte seg nær Stavanger. Han står oppført som husmann (28) med jord og nasjonal soldat på "Uldendahl" under Ullandhaug i 1801. Han og kona, Inger (26), hadde da sønnen Aadne på 3 år (døpt i Domkirken 6.1-1799). Ingers bror Thore (28) var deres tjener. (Uldendal lå ved Megabutikken like vest for Ullandhaug skole). Skipper Ole Gabrielsen fra Austrått eide Ullandhaug på denne tiden.

I 1809 var familien Birkeland flyttet til Stavanger der "daglønner" Tollef hadde kjøpt seg en eiendom på vestsiden av Vestre Bredevandsgate med våningshus, et halvtak til "Brendehus" og et verksted med smie. Eiendommen fikk siden adresse Olavskleven 19. Samme år (1809) fikk Tollef borgerskap i Stavanger som høker og slakter. Tollef må ha klart seg godt som kjøpmann og slakter, for i 1836 investerte han penger i Egenesløkkene G1 og G2 like nord for Mosvatnet (150 meter vest for dagens Bispebolig), og i 1854 kjøpte han løkke F5 "Byhaug".

Tollef Aadnesen Birkeland bygde seg gårdsbruk på løkken sin. Våningshuset lå på sørsiden av "Veien mod Tiensvold", nåværende Eiganesveien som ble anlagt i 1770-årene. Låvebygningen med fjøset lå på nordsiden av veien slik at dyrene mått krysse veien når de skulle ned til sine frodige beiter ved Mosvatnet.

Tollef og Inger Birkeland fikk fire gutter og ei jente. I tillegg til Aadne (1799) som ble tømmermann i Stavanger og Lars Jørgen (1801) fikk de barna Christian Fredrik (1806-1806), Marta Taletta (1808, som i 1827 ble gift med fetter og skomaker Aadne Rasmussen Sandnes, født i Madla i 1802), Tollef i 1810 (dp. 23.4), Inger Karine i 1813 (dp. 4.4) og Christian Fredrik i 1817 (f. 11.7). Ved dåpen av sønnen Tollef i 1810, står Tollef Aadnesen oppført som "borger" og med familienavnet Aasland, men i 1817 heter han "arbeidsmann" og har Birkeland som sitt etternavn.

Det ble Christian Fredrik Tollefsen Birkeland som overtok løkke G2 etter foreldrene. Han utvidet gårdsbruket ved å kjøpe en del av løkke G3. Han bygde nytt våningshus som i dag har adresse Ogmund Finnsons vei 5. (De gamle gårdshusene til Tollef og Inger Birkeland ved Eiganesveien ble revet i 1911 da plantingen av bøketrær startet i dette området nord for Mosvatnet.)

Christian Fredrik Birkeland anla et parkanlegg ved den store flyttsteinen ved våningshuset og kalte plassen for Kristianslyst, etter seg selv. I parken satte han opp hvitmalte benker og flyttsteinen ble bekledd med eføy. Ved den store Kløffsteinen, grensestein mellom Egenesløkkene og Stokka ved dagens Bertha Berges vei 19, anla han også et parkanlegg han kalte "Villskog". Der plantet han både lauvtrær, bartrær og frukttrær, og han lødde opp flotte gråsteinsgjerder. I det som seinere ble krysset mellom Duesvei og Bretlandsgate, bygde han en reperbane. Christian Frederik Birkeland ble kalt "Kristian i Krogen" trolig fordi hans gårdsbruk befant seg i den sørvestre "kroken" av Egenesløkkene med adresse Egenes 60. Gården hans står faktisk oppført med navnet "Krogen" i skriftlige kilder.

Christian Fredrik Birkeland var gift med sin slektning Serina Christoffersdatter Aasland (1818-1873). Ekteparet hadde fem barn. "Kristian i Krogen" overtok også foreldrenes løkke "Byhaug". Christian Fredrik Tollefsen Birkeland døde i tuberkulose i 1883.

Johan Caspars fosterforeldre

Uvisst av hvilken grunn var det verken odelsgutten Aadne eller gutt nr. 2: Lars Jørgen Tolleivsen, som fikk overta gårdsbrukene på Egenesløkkene etter foreldrene, men det var i alle fall Lars Jørgen og hans kone som ble fosterforeldre for Johan Caspar Møgelstue. "Jordbruker" Lars Jørgen Tolleivsen ble viet i Domkirken til enke Ingeborg Engebrechtsdatter 26. mai i 1826. Lars Jørgen var 25 år og Ingeborg 40 ved vielsen. Ingeborg var født i Bergen i 1786, og hun var datter av Engelbrecht Olsen Underdal fra Bergen. Ingeborg hadde tidligere vært gift med Mikal Jonsen Katteland som døde i 1809.

Lars Jørgen og Ingeborg bodde på Egenesløkkene, og det var der Johan Caspar vokste opp. I likningsprotokollen for 1829/30 står Lars Jørgen oppført som Lars Tolleivsen Kalhammar "jordbruker" på brannnummer 682. Tilnavnet Kalhammer tyder på at Lars Tolleivsen må ha vært forpakter på et bruk på Kalhammerløkken lengst nord på Egenesløkkene etter at han giftet seg i 1826. Det var hattemaker Enoch Haaversen Aske (1805-1884) som disponerte løkke A8, "Kalhammar", på denne tiden.

Brannnummeret 682 lå på Egenesløkke Litra A, der kjøpmann Jens Olsen Holm (født på Lyse i Forsand i 1779 og død i Stavanger i 1852) var eier på 1830- og 1840-tallet. Seinere ble løkken en del av Engelsminneeiendommen og landstedet "Fagerlid" med adresse Løkkeveien 17 der kjøpmann Christian Becker Svendsen, grosserer Wilhelm Ramsland og kjøpmann Niels Birkrem Sørensen residerte i tur og orden. Det må ha vært her Johan Caspar bodde med sine fosterforeldre de første årene av sitt liv.

Tegning av landstedet Fagerlid (seinere adresse Løkkeveien 17) der Lars Jørgen Tolleivsen var forpakter/vaktmester i første del av 1830-årene. Trolig var det i forpakterboligen her Johan Caspar bodde de første fem årene av sitt liv.

Tegning: Gunnar Wareberg.

I 1835 kjøpte Lars Jørgen Kalhammer og Tarald Svensen Gramstad jordløkke G3 på auksjon av Stavanger by etter at kjøpmann Engel Hansen i Østervåg 7 hadde fått feste denne løkken i noen år. Gramstad og Kalhammer måtte ut med 512 sølvspesier for å få tilslaget på løkken. I 1845 solgte Lars Jørgen Kalhammer sin part av løkken til Ommund Olsen Sunde på A2 løkken på Egenes med våningshus i Stokkaveien 20. (Dette huset eksisterer fortsatt.)

I 1835/36 står Lars Tolleivsen oppført i likningsprotokollen med etternavnene Egenes og Kalhammer på brannnummer 680 som tilsvarer Løkkeveien 64 på Thomsastykket på Egenesløkke A2. Løkken hadde fått sitt navn etter enkefru Gjertrud Martina Lindahl Thomsen, 1783-1837, enke etter den danske kjøpmannen Thomas Jan Thomsen.

LØKKEVEIEN 64

Det var apoteker Eggert Nandrup Zetlitz som kjøpte et areal av A2-løkken på Egenes gjennom et auksjonsskjøte av 28. juli i 1851. Siden overtok fattigforstander Ole Omdahl dette skjøtet. Han hadde sitt våningshus i Løvdahls gate 36a som siden er blitt til Møllegaten 81. Omdahl solgte et areal av sin løkke tilsvarende 1500 kvadratalen til Helge Ommundsen for 258 kroner i 1880 (9/8). Men allerede i 1856 står Helge Ommundsen oppført som eier av huset (branntakstprotokollen) på denne eiendommen. Trolig var det Zetlitz som hadde satt opp et våningshus på sin løkkepart og leid dette ut til forpakter Tolleivsen Kalhammer. Dette skulle tyde på at det var i huset som var reist av apoteker E.N. Zetlitz at Johan Caspar bodde hos Lars Jørgen Tolleivsen i Løkkeveien 64. Dette våningshuset eksisterer fortsatt.

*Løkkeveien 64
der Lars Jørgen
Tolleivsen og
kona bodde fra
1837 da Johan
Caspar var fem
år. Foto: GAS.*

Hans Knudsen kjøpte en løkkepart av Zetlitz' arvinger for 640 kroner i 1882 (16.10). I 1882 kjøpte Hans Knudsen også Omdahls og Helge Ommundsens løkkeparter, og dermed var Zetlitz' gamle part av løkke A2 igjen samlet på én hånd. Men Knudsen og Ommundsen bodde med sine familier i huset i Løkkeveien 64 allerede i 1865 – og i 1875 og 1885.

Tømmermann Helge Ommundsen Tengesdal var født i Bjerkreim i 1814, og han var gift med Engel Serine Øise, født i Gyland i Vest-Agder i 1819. I 1875 hadde de barna Ommund (født i Stavanger i 1848 og matros i Amerika i 1875), Edvard (født i Stavanger i 1854 og matros i Amerika i 1875, Hans Emilius (født i Stavanger i 1859 og boktrykker i 1875) og Gustine Sofie (født 1863).

Tollrorkar Hans Knudsen var født i Kopervik i 1842. Han var gift med Malene Helliesen (født i Stavanger i 1843). Dette paret står oppført med barna: Sanna Rosemine (Malenes datter født u.e. i 1864), Carl Waldemar (1869), Herman Severin (1875) og Olava Edvarda (1883).

(Løkkeveien 64 ble solgt til Carl Severin Svendsen i 1889 og videre til Tønnes E. Røisland i 1890).

EGENES 50

Seint i 1840-årene hadde Lars Tolleivsen inngått et nytt forpakterforhold på Egenes 50, på løkke C2 der Jacob Sarin Berner siden bygde sin lystgård Solbakken (nåværende adresse Brønngate 63), men der ”postmesterinde” Anna Dorothea Kruse Kielland eide grunnen fram til sin død i 1847 da den ugifte datteren Johanne Anna Sophie Dorothea Kielland (1797-1870) overtok. Eiendommen solgte frøken Kielland altså til Berner i 1864.

Egenes 50 (nå Brønngaten 63) der Lars Jørgen Tolleivsen var forpakter for postmesterinne Dorthea Kruse Kielland fram til hennes død i 1847 og deretter for hennes datter, den ugifte Johanne Anna Sophie Dorothea Kielland. Her tilbrakte Johan Caspar de siste årene av sin barndom. Sveitserhuset på tegningen ble bygd av kjøpmann Jacob Sarin Berner ca. 1865, og det var et mindre våningshus som lå på denne eiendommen da Lars Jørgen Tolleivsen og hans husstand bodde der i 1840-årene.

Det må ha vært med mor og datter Kielland at Lars Tolleivsen inngikk sin leie- eller forpakteravtale. Og det var på Egenesløkkene omkring disse ovennevnte bostedene Johan Caspar Møgelstue følte seg mest hjemme og vandret omkring. Hvor lenge han ble boende i sitt fosterhjem, vet vi ikke, men trolig måtte han vel forlate sitt hjem som tenåring, og fra da av var han husløs og hjemløs, og ifølge Ludvig Solheim vandret han omkring i sitt barndoms nærmiljø resten av livet. Vi vet at Lars Tolleivsen var død før 1850, for da bodde hans enke i Bergene 1 (br. nr. 525e).

JOHAN CASPARS MOR

Åse Andersdatter må ha hatt en forkjærlighet for å oppgi svenske sjøfolk som far til sine barn født utenfor ekteskap, for den taktikken nyttet hun allerede i 1826 da hun fødte sønnen Luther Andreas (15. november) og oppga "Søfarende Knud Eriksen, Svensk af Fødsel" som far, men siden kom det for dagen at det var Stephan Løwold, sønn til byfogd Løwold, som var farsopphav til gutten. Åse Andersdatter var tjenestepike først i byfogd Oluf Andreas Løwolds hjem på Torget og deretter hos byfogd Christensen i Torvet 2. Åse hadde altså vært ansatt som tjenestejente hos byfogd Christensen, og det var trolig der hun møtte kontorist Møgelstue.

I folketellingen for Stavanger 1865 fins det bare en kvinne med navnet Åse Andersdatter. Hun var født på Bukkelien i Bø i Telemark i 1803, og hun ble gift i Stavanger 21. mai 1852 da hun var 50 år gammel. Brudgom var enkemann og vedkjører Niels Johnsen, født i Skånevik i 1800. Dette stemmer med Solheims notater, og presten legger til at Nils ble kalt for "Fantanils" og dermed ga navnet på Åse seg selv. Det ble "Fanteåsa"! I 1865 bodde ekteparet Johnsen i Murgata 10 (brannnummer 742) – også det på Egenesløkkene. Johan Caspar vandret ofte i dette området, og en undres på om mor og sønn visste om hverandre. Niels Johnsen var faktisk huseier i Murgata 10 i årene fra 1861 til 1872.

Murgata 10, huset på Egenesløkke A2 der Åse Andersdatter Bukkelien bodde sammen med sin ektemann, Niels Johnsen fra Skånevik. Foto: GAS.

VAGABONDE PÅ EGENESLØKKENE

Rudolph Johan Caspar ble kalt Johan av sine fosterforeldre på Egenesløkkene. Johan skulle møte mer motgang i livet enn det som fulgte av å være født utenfor ekteskap. Johan hadde nemlig ufrivillige rykninger i ansikt og hodet, kalt St. Veitsdans (skade i nervesystemet). Når rykningene kom, førte han alltid høyre arm mot ansiktet i en brå bevegelse, noe som ga ham oppnavnet ”Ronkedidla” – av runke som betyr å gå og slentre om for seg selv og didla eller dilla som betyr å ryste. Ordet runkes obscøne mening kom til Stavanger på seinere tidspunkt via svenske rallare.

Her ser vi Den gamle tollboden på Straa'en fotografert fra vest og tomten til seilmaker Haaver Mathiesens eiendom med adresse Nedre Strandgate 50-52. I Mathiesens løe losjerte ofte Johan Caspar om somrene. Foto: GAS.

Som voksen oppholdt Johan Caspar Møgelstue seg helst på Straen, Kampen og i Bjergsted-området. Han hadde da ingen fast bopel, og han hevdet at han ikke var skapt for arbeid. Om sommeren holdt han ofte til i seilmaker Haaver Mathiesens løe på ytre Straen (Nedre Strandgate 50/52 – like bak Den gamle Tollboden, men nå revet) eller i Rosenkildes som siden ble en del av Misjonsgården ved Misjonsveien. Denne siste løen som var bygd på 1820-tallet av brødrene Peder Valentin og Arnoldus Rosenkilde og siden overtatt av kjøpmann Johan Pedersen, ble for øvrig stående like fram til slutten av 1970-årene da den ble erstattet av nåværende Misjonsskoles undervisningsinstitusjon.

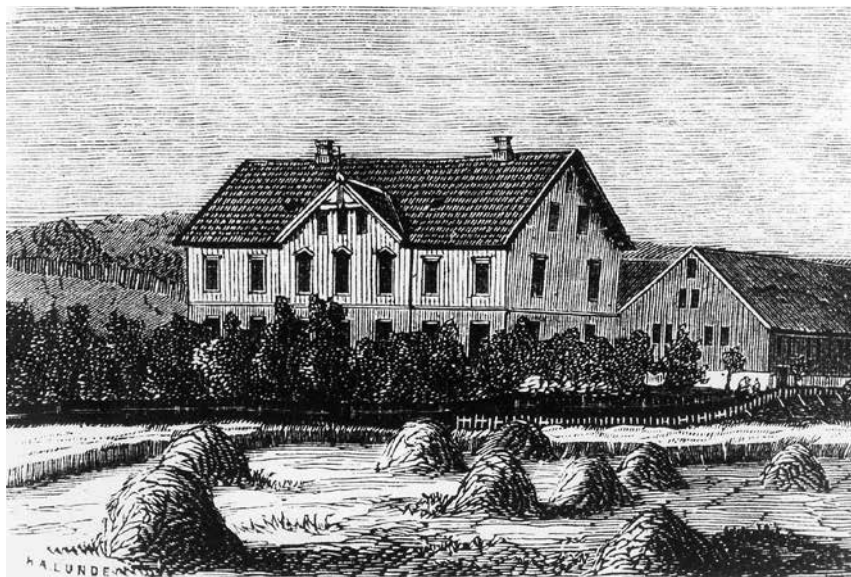
Grunnen til at Ludvig Solheim fattet interesse for Johan Caspar var at Solheims farfar, Tollef Vermundsen, hadde mye å fortelle om byoriginalen som ofte var innom hans smie i Olavskleven 22. Johan Caspars fosterfar, Lars Jørgen Tolleivsen, vokste for øvrig opp i nr. 19, der hans foreldre bosatte seg etter at de flyttet til byen. Dette må bety Lars Jørgen Tolleivsen kjente smeden i nr. 22.

Om vinteren fant Johan Caspar seg et lunt rede på en benk inne på Gassverket. Maten oppbevarte han i en liten tretønne. Kringle, kavring han

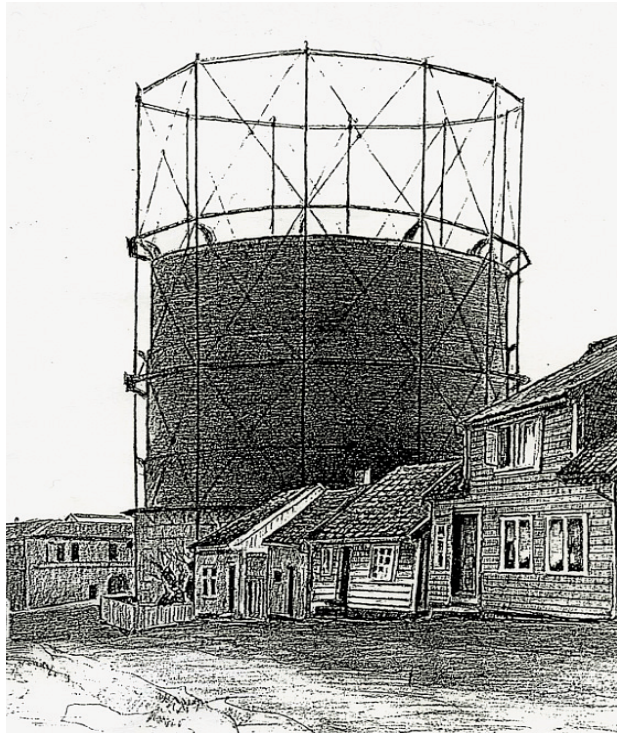
Dette maleriet av Rosenkilde-brødrenes løy, seinere Misjonsskolens, er laget av emissar fra Sor-Trøndelag, Svein Fløttum (1906-1984). Misjonshøgskolens arkiv.

Også i brødrene Rosenkildes gamle løy bak hovedbygningen på Misjonsskolen holdt Johan Caspar til om somrene. Tegningen er hentet fra "Maanedsskrift for Missionsvenner" side 183, 1883. Arkivet ved Misjonshøgskolen.

hadde kapret i lokale bakerier, stod oftest på menyen. Salt sild var også lett å få tak i, og han brydde seg ikke om at rotter og mus forsynte seg av maten før ham.

Når det ble kaldt, søkte Johan Caspar Møgelstue ned til Gassverket i Sandvigen, der han fant seg et lunt "rede" oppå en benk – og med gratis varme. Husene på tegningen av Gunnar Wareberg viser Rosenberggaten 18, 20, 22 og 24.

Alle kjente "Johan med geidå", og ingen var stygge mot ham eller ertet ham når han kom vandrende med sin "Nelly", en geit som fulgte ham som en hund mens den beitet i veikantene.

Johan Caspar gikk vanligvis kledd i en lappete ullskjorte og en likedan bukse. På hodet bar han en lue som hadde sett bedre dager. En gang fikk Johan en ny bukse av en mann. Han gikk da inn i seilmaker Mathiesens løe og sprettet av lappene på sin gamle bukse før han sydde dem på den nye buksen, for det passet seg ikke for ham å gå omkring i hel bukse, mente han. For å holde kjølen ute, hendte det at han kledde av seg og spankulerte omkring på Rudlå i Adams drakt, for da følte det varmt når han fikk klærne på igjen, bedyret han.

Johan kunne lese, og han var vel bevandret i Bibelen, men han tolket innholdet på sin egen måte. Særlig opptatt var han av Daniels bok og Åpenbaringsboken som begge omhandler de siste tider. I skomaker Kristian Jakobsens verksted på Stranden la han ut om tekster fra disse bøkene på en måte som tilhørerne aldri hadde hørt før – og på en måte som var langt mer underholdende enn det de var vant med fra prekener i kirkene.

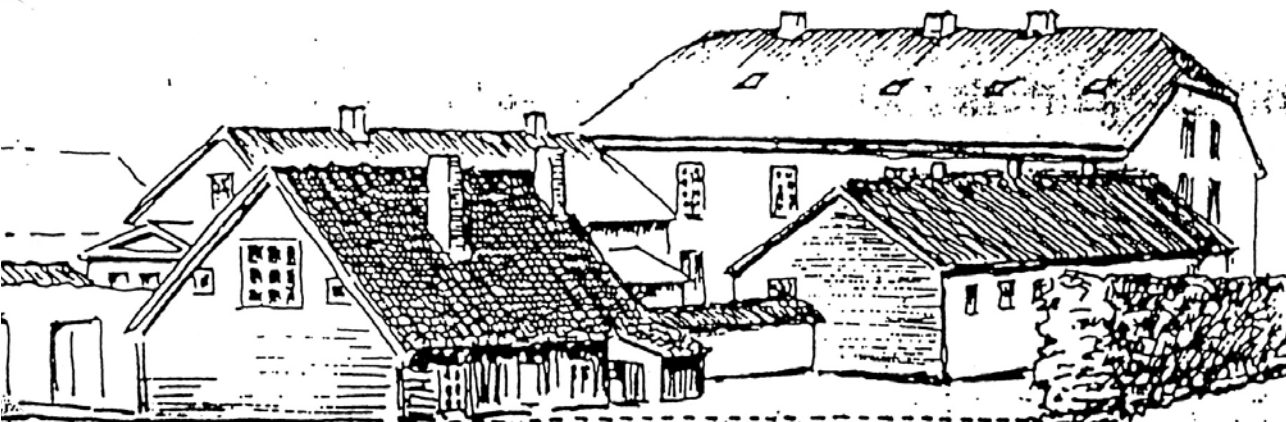
[Den eneste Kristian Jacobsen jeg har funnet med tilknytning til Stranden er Christian Schimling Jacobsen (1873) som bodde i Rosenbergsgaten 3a (revet). Han var sønn av matros Jacob Jacobsen (1836) fra Rennesøy og Severine Johanne Margrethe (født i Jelsa i 1841), men om dette er skomakeren Ludvig Solheim forteller om, vet vi ikke.]

En kveld ble Johan Caspar arrestert av en nidkjær politimann fordi Møgelstue hadde tent opp smien på "Brødrene Berners skipsverft" i Sandviken. Johan Caspar ville bare ha seg en varm kopp kaffe, og han gjorde ingen motstand mot anholdelsen, men han ble grundig fornærmet da han ble plassert sammen med løsgjengere på "Stalten". En av Johans venner gikk til politimesteren og talte til Johans fordel, noe som førte til en rask løslatelse, heter det. Men alt er relativt, og går vi inn i protokollen for tvangsinnsatte ved Den kombinerte Indretning i 1869, ser vi at "Johan Caspar Caspersen" var plassert på "Stalten" i tre måneder, fra 8. juni til 7. september i 1869, og de fleste ville vel synes at dette var lang nok frihetsberøvelse for å ha tent et lite bål i en smie for å få varme seg litt kaffe.

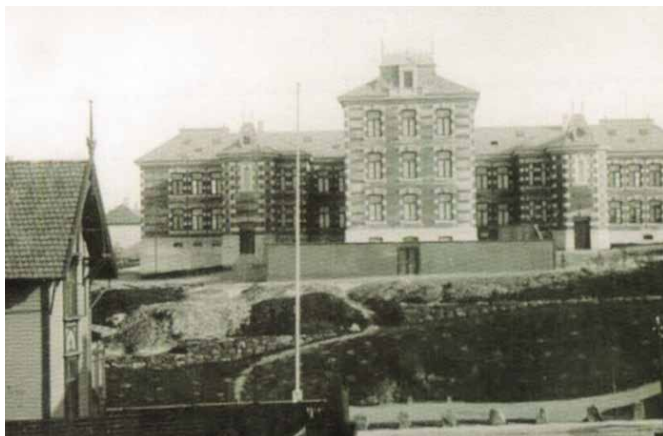
Johan besøkte ofte sine venner i deres hjem, men han ville aldri sitte til bords selv om han ble invitert til dette. Derimot tok han gjerne imot en matbit som han gjemte i en lomme eller under skjorten. Måltidene sine inntok han helst i løen til Johan Pedersen på Egenesløkkene, (Misjonskolen) men Pedersen satte lås på dørene, for han var redd Johan kunne sette fyr på bygningen. Men Johan kom seg inn likevel uten at Pedersen fant ut hvordan dette var mulig uten å bryte opp låsen. Da smed Tollef Vermundsen spurte Johan Caspar om hvordan han kom seg inn i verkstedet hans om nettene, svarte Møgelstue: "Det ska du 'kje bry deg med!" Men folk flest stolte på "Ronkedidla", for det forsvant aldri noe fra steder der han hadde oppholdt seg.

Da Johan Møgelstue ble gammel og fikk vansker med å klare seg på egen hånd, ble han plassert til forpleining på landsbygden på Fattigvesenets

Den kombinerte Indretning der Johan Caspar Møgelstue ble plassert i tre måneder i 1869 som straff fordi han hadde forsøkt å varme seg en kopp kaffe i smien på Berners skipsverft i Sandvigen. Tegning. Gunnar Wareberg.

*Stavanger sykehus
der Johan Caspar
Møgelstue døde
86 år gammel i
1918. Foto: M.
Eckhoff i 1897.*

bekostning. Til slutt havnet han på Njærheim i Hå med diagnosen ”sinns-
syk”. Men Johan var ikke sinnssyk, så dette var nok et ”stempel” han måtte
bære for at Fattigvesenet skulle få refusjon for ham av stat og amt – for slik
var reglene for klientene på denne tiden, og med ”Ronkedidla” var det jo
ikke så farlig!

Rudolph Johan Caspar Møgelstue er ikke registrert i noen av folketel-
lingene i sin samtid, ei heller i byfogdens dødsprotokoll. ”Dokker får ’an.
Han gjelde på kjød og flesk”, sa vi om gutter som ikke kunne sparke fotball
og som derfor ikke var verd å bli tatt ut på noen av lagene. Johan Caspar
må ha vært en av disse ulykkelige, men for ham gjaldt det ikke et guttelag i
fotball, men en plass i samfunnet og i livet.

Johan Caspar Møgelstue døde på Stavanger sykehus i 1918, 86 år gam-
mel. I dødsprotokollen står han oppført som forhenværende stuert, noe
som kan tyde på at Johan Caspar må ha vært en tur til sjøs i ungdommen.

Detaljene omkring Johan Caspar Møgelstues fødsel er hentet fra Sbe SB
7 politiprotokoll 1839-44, N. 15.1.4., fol. 11b og 16.

Detaljene omkring dansetilstelningen i Kirkegaten 22 i 1838 er hentet
fra Sbe 30 CB 3 domsakter 1837-40, 2.18.1.6, og Sbe SB 6 politiprotokoll
1834-39, N. 15.1.4, fol. 184 ff.

Jan Fredrik Berg har skrevet av disse sakene og deretter stilt dem til min
rådighet. Det er slikt man kaller storsinn.

Jens Zetlitz ettermæle

Av Pål Mitsem

*Pål Mitsem,
pensjonert
h.r.advokat*

Vi har lagt bak oss året for feiring av Jens Zetlitz 250 års jubileum. I Stavanger har det blitt markert på en verdig måte.

Byhistorisk Forening avduket en plakett på dagens bygning i Øvre Holmegt. 22 der Jens Zetlitz ble født 26. januar 1761. Statsarkivar (emeritus) Hans Eyvind Næss utga boken «Teolog og trubadur. Jens Zetlitz 1761-1821», med støtte fra Stavanger kommune og forord fra ordføreren. Gunnar A. Skadbergs bok «Brødrene Zetlitz», utgitt i desember 2011, bør også nevnes. Blant artikler nevnes «Jeg er tilfreds med min Hjord, og jeg troer den meg mig» av Erling Sømme Kielland i Stavangeren, organ for Byhistorisk Forening nr. 3, 2011.

Johs. Ringås har skrevet det symfoniske verk «Zetlitziana», oppført i St. Petri kirke 26. november 2011 med sangere fra bl.a. Ledaal Vokalensemble og Stavanger Vocalensemble, med solister, og 40 musikere fra Stavanger Symfoniorkester.

Jens Zetlitz er ellers minnet i en rekke foredrag og artikler i sin fødeby i jubileumsåret.

Stavanger på Jens Zetlitz tid. Maleri, 1793, av amtmann Frederik Otto Scheel. Han gjorde mye for Jerveien som vises tydelig på bildet.

Livet etter flyttingen fra Rogaland

Omsider har Jens Zetlitz tilværelse etter flyttingen fra Rogaland i 1811 kommet med i beskrivelsen av hans liv, også for forfattere i Stavanger. Jeg har etterlyst dette i en artikkel som avisen ga tittelen «Forvist eller forfremmet fra Stavanger» i Stavanger Aftenblad 21. oktober 2011.

Det skyldes ikke boken til Hans Eyvind Næss at tiden etter flyttingen er blitt tatt med. Den kunne like gjerne vært kalt «Jens Zetlitz 1761 -1811», året da han flyttet fra Rogaland. Har man forklaringen i det Næss skriver i innledningen: «Flere *rogalendinger* har skrevet om Zetlitz» (uthevet her). At også andre har skrevet om Zetlitz, og også om hans liv etter at han flyttet fra Rogaland, synes å være utenfor rammen.

Erling Sømme Kielland har et lignende utgangspunkt i artikkelen i Stavangeren: «Opplysningene om hans siste år har vært få *på våre kanter* etter han forlot Rogaland for godt i 1811» (uthevet her). Det er likevel Jens Zetlitz tid i Kviteseid at «dette mest skal handle om», ... «en kanskje lite kjent historie for mange».

Bare en drøy 1/5-del av Gunnar A, Skadbergs bok «Brødrene Zetlitz» handler om *Jens* Zetlitz, og bare en del av dette om tiden etter flyttingen til Telemark.

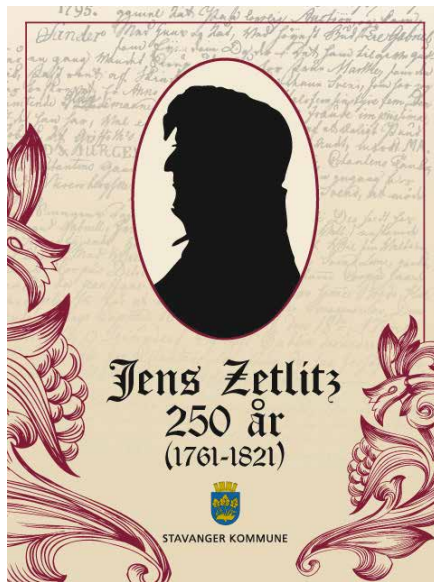
Det er jo utmerket at Jens Zetlitz' tid i Telemark etter hvert er kommet med i beskrivelsen av hans liv, også for forfattere i Stavanger. Dessverre er fremstillingen om denne del av hans liv skjemmet av påstander som det ikke er dekning for.

De etterlatte papirers kranke skjebne

Det er dessverre grunn til å tro at Jens Zetlitz etterlatte papirer er kommet bort, og aldri vil komme til rette.

Forfattere har vanligvis en viss oversikt og orden i egne papirer. Når man ser på tidspunktet for utgivelse av det som er trykket, får man et umiddelbart inntrykk av at det først og fremst tiden i Rogaland som er kjent gjennom hans diktsamlinger.

Det var en tid da man tok vare på det meste som var skrevet. Kielland-

Jens Zetlitz, slik han presenteres av Stavanger kommune i jubileumsåret.

familiens såkalte privatarkiv under statsarkivet i Stavanger bugner av mapper med håndskrevne dikt, tildels originaler (bl.a. skrevet av Jens Zetlitz til Gabriel Schanche Kielland og andre familiemedlemmer). Dertil kommer tallrike avskrifter. Blant de siste har jeg funnet et dikt som Hans Eyvind Næss antyder er kommet bort.

I Kviteseid pleiet Jens Zetlitz kontakt med, og var inspirasjonskilde, for en rekke personer med litterære ambisjoner. Flere oppnådd et visst renommé i sin samtid, som Ole Bjørnsen og Tormod Knudsen Borgegjorde, mens andre er personer med en viss sosial status som likte å skrive leilighetsdikt. I disse miljøer overøste man hverandre med dikt ved de fleste milepæler i livet, og ellers når inspirasjonen kom.

Jeg mener at det er all grunn til å tro at Jens Zetlitz skrev en rekke dikt i sin tid i Kviteseid. Erling Sømme Kielland nevner at det var bygdefolk i Kviteseid som reagerte på at Zetlitz «fortsatte å skrive selskapssanger», ved siden av sanger og dikt om årstidene, m.m. At de ikke ble utgitt, kan ha sammenheng med hans egen økonomi, som ble mer og mer anstrengt gjennom tiden i Vikedal. Tiden etter flyttingen til Kviteseid var økonomiske uår i Norge, og når dette avtok var også Zetlitz helse dårlig.

Jens Zetlitz overlot sine etterlatte papirer til sin klokker Ole Bjørnsen. Det må være lov å tro at det dreiet seg om et ikke ubetydelig antall dokumenter. For Jens Zetlitz var det åpenbart viktig at dette ble tatt hånd om. Det var åpenbart for viktig til å bli overlatt til en gjenlevende hustru med begrenset formell utdanning og mindreårige barn. Jeg tolker det i alle fall som et signal i seg selv om at de etterlatte dokumenter var omfattende og kanskje inneholdt ting av litterær verdi.

Conrad Nicolai Schwach, 1793-1860, norsk jurist, forfatter og oversetter.

Skurken får heltestatus

Når Jens Zetlitz etterlatte papirer ikke lenger finnes, ligger skylden hos juristen og leilighetsdikteren Conrad Nicolai Schwach. Om ham skriver Gunnar A. Skadberg bl.a.:

«Conrad Schwach, Jens Zetlitz gode venn, gjorde en formidabel jobb da han etter Zetlitz død, forsøkte å samle alle Zetlitz' dikt og skrifter som da var spredt for alle vinder.» ... «Det var nok takknemlighetsfølelse overfor den avdøde vennen som gjorde at Schwach klarte å motivere seg for dette tidkrevende og møysommelige arbeid...»

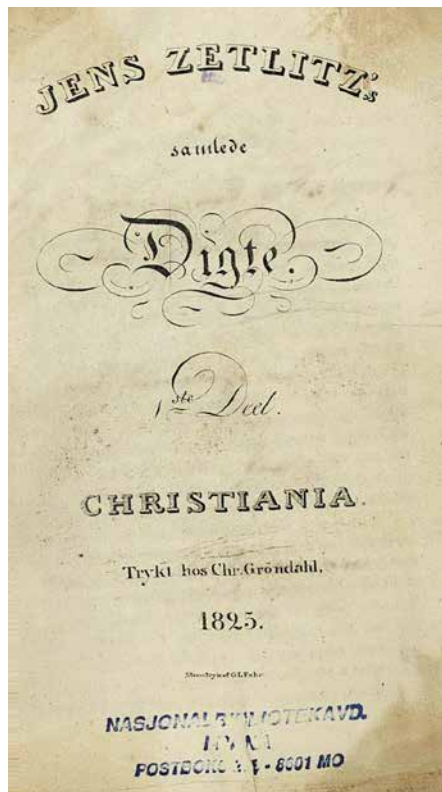
Det er dessverre feil, på flere måter. For det første kan man knapt nok si at Schwach, som på dette tidspunkt var prokurator i Arendal, var en god venn - han hadde aldri truffet Jens Zetlitz!¹ For det annet satt Schwach med alle Jens Zetlitz etterlatte papirer, som slett ikke var spredt for alle vinder. Det ble de, bokstavelig talt, senere, fordi Schwach ikke tok hånd om dem!

Det var visst gått en tid, kanskje ett år, etter Jens Zetlitz død, før Ole Bjørnsen overlot de etterlatte papirer til Schwach, som formodentlig hadde påtatt seg å utgi en samling av Jens Zetlitz dikt. Meningen må ha vært at Schwach skulle gå igjennom de etterlatte papirer og velge ut ting av verdi. Det skjedde dog ikke. Kanskje ble oppgaven for stor? Av forordet for diktsamlingen i 1825 fremgår at han «snart enig med mig selv om den Grund-sætning at der i denne Udgave Intet maatte optages som Digteren selv ikke hadde overgivet eller uttrykkelig bestemt til Pressen.» Med dette utgangspunkt satte han i gang en omfattende korrespondanse med kulturpersonligheter i Norge og Danmark for, slik han fremstilte det, å få frem dikt av Jens Zetlitz som hadde vært trykket i aviser og tidsskrifter.

Dessuten definerte Schwach viktige unntak også for det som tidligere var trykket, herunder for dikt som vel var trykket i aviser og tidsskrifter, men som tidmessig var skrevet før utgivelsen av tidligere diktsamlinger.

Han gjorde også unntak for dikt i diktsamlinger som fortsatt kunne kjøpes. Selv fra det som likevel gjensto, ble mye utelatt med varierende begrunnelser. Samleverket kom derfor bare til å omfatte en beskjeden del av Jens Zetlitz diktning, og lite som var egentlig nytt.

Det var jo ille nok, men ikke det verste! Jens Zetlitz etterlatte papirer ble høyst sannsynlig med på flyttelasset til Schwach når han ble utnevnt til dommer, først i Trondheim og senere i Skien. Da han døde, dokumentasamlingen, og visstnok alt annet, solgt på auksjon! I en biografi om Schwach skriver Arild Stubhaug at manuskripter i mange år etterpå ble brukt som innpakkingspapir hos en kjøpmann i byen!² Mye tyder på at dette også ble skjebnen til Jens Zetlitz etterlatte papirer!

Tittelside fra Jens Zetlitz samlede Digte, 1ste Deel, Christiania, 1825

Nyttårshilsen fra Jens Zetlitz til Gabriel Schanche Kielland, 1. januar 1797. Jens Zetlitz har begynt diktet i midten og har skrevet rundt og rundt, og har tegnet blomsten når diktet var ferdig. Fra privatarkivet til Kielland-familien, Statsarkivet i Stavanger. Omslag i boken til Hans Eyvind Ness.

Var Jens Zetlitz alkoholiker?

Det er Gunnar A. Skadberg som formulerer spørsmålet, i et eget avsnitt.

Skadberg sier her at «Jeg har ... lest alt jeg har kommet over av skriftlig materiale som berører Jens Zetlitz. Ingen av dem som omtaler ham, mener at alkoholen representerte noe problem for ham».

Skadberg begrunner helt korrekt at det ikke kan legges særlig vekt på påstander om at han «menger seg med matroser i Vikedal og bønder i Telemark når han drakk seg full», i stedet for å holde seg til sin egen stand. Videre viser han til en beskrivelse som biskop Claus Pavel påstår å ha gitt i sin dagbok da han var på visitas i Kviteseid. Siden Skadberg ikke legger vekt på det som han mener fremkommer her, er behovet for retting kanskje ikke så stort. Likevel: Claus Pavel aldri var på visitas i Kviteseid, i motsetning til det som tidligere er hevdet av flere og gjentatt av Skadberg. Pavel forteller i dagboken 10. desember 1817 hva presten Georg Burchard Jersin har fortalt om sitt private besøk i Kviteseid. Presten Jersin nevnes enn rekke ganger i dagbøkene, og omtales som en gammeldags og intolerant person!

Etter å ha vist til at ingen som omtaler Jens Zetlitz har ment at alkoholen representerte noe problem for ham, kommer Skadberg med en overraskende og ubegrunnet påstand om at Jens Zetlitz må ha vært alkoholiker. Grunnen til at andre ikke har ment det samme må være, sier Skadberg,

at det blir for «nærgående og problematisk» å påstå dette! Det må likevel legges til grunn at «En prest som gjentatte ganger møter til gudstjeneste i påvirket tilstand, har et alkoholproblem. Denne presten har mistet kontrollen over sitt alkoholproblem.»

Jeg kan ikke se at det ellers er anført eller begrunnet av Skadberg at Zetlitz skulle ha møtt til gudstjeneste i påvirket tilstand, hverken en eller gjentagne ganger. Jeg ser da, i motsetning til Skadberg, bort fra det som må karakteriseres som bygdesladder av vandrehistoriekarakter, som neppe noen har ment skulle tas på alvor!

I likhet med Skadberg har jeg gått igjennom en helt del skriftlig materiale. Ingen som kjente Jens Zetlitz, i Stavanger, Vikedal eller Kviteseid, sier noe om alkoholmisbruk eller manglende overholdelse av embetsplikter! Erling Sømme Kielland sier heller ikke noe om dette i artikkelen i Stavangeren, som nettopp handler om tiden i Kviteseid.³ Sømme Kielland bruker som tittel på artikkelen i Stavangeren Jens Zetlitz uttalelse fra sin tid i Kviteseid: «Jeg er tilfreds med min Hjord, og jeg tror den meg mig.» Jeg tror det er riktig, og at uttalelser om overdrevet alkoholforbruk og manglende oppmøte ved gudstjenester, osv., er uten faktisk grunnlag.

Økonomi og ekteskapslykke

Det er utvilsomt at Jens Zetlitz var usedvanlig sterkt knyttet til sin første kone, Elizabeth Bull, hans sangers og hans hjertes Elisa.

Jeg tror likevel Erling Sømme Kielland treffer feil når han sier at Zetlitz annet ekteskap, med den 19 år gamle Sofie Fasting von Krogh, «ble et ulykkelig ekteskap».

Platonisk var det i alle fall ikke - Jens Zetlitz fikk som kjent 3 barn i sitt nye ekteskap. De vokste alle opp. Jens Zetlitz nevner dem nesten alltid i personlige brev, men da ofte ganske kort, som «Min Kone og mine Børn her leve vel», «Jeg og mine her ere L.D. friske», «Jeg har lite at fortælle om mit Huusvæsen - Kone og Børn her ere friske».

Sømme Kielland nevner at kone nr. 2 «nevnes knapt i hans senere diktning». Til det synes jeg vi må tilføye: «så vidt vi vet», jfr. avsnittet ovenfor om Jens Zetlitz etterlatte papirer. I alle fall føler jeg at Sømme Kielland ikke har gitt grunner for å karakterisere ekteskapet som ulykkelig.

Jens Zetlitz økonomi var gjennom lang tid preget av at hans embeter var dårlig avlønnet, samt at han sto i betydelig gjeld til sin svoger Gabriel Schanche Kielland, som var gift med hans første kones søster. Det var han som finansierte de siste års studier slik at Jens Zetlitz kunne bli prest. Inntektene i de første embeter som personalkappelan på Lye og sogneprest i Vikedal var knapt nok store nok til å dekke de løpende utgifter. Derfor arbeidet han bevisst, også i form av personlige henvendelser, for å få et embete «som vilde løse mig fra trykkende Næringssorger, og aabne meg

Kviteseid gamle kirke, oppført omtrent samtidig med Domkirken i Stavanger! Ved det runde koret til høyre står tre store stenstøtter, hvorav bare den ene sees klart foran veggen. En av disse ble satt opp for å hedre Jens Zetlitz i 1946.

en Udsigt til engang at komme ud af Gield, der dagligen byrder paa min Aands Munterhed».⁴

Det er visst sikkert at embetet i Kviteseid var vesentlig bedre avlønnet enn embetet i Vikedal, selv om sognepresten gjennom en viss tid også måtte påta seg en pensjonsforpliktelse overfor tidligere sogneprests enke. Zetlitz sluttet i alle fall å beklage seg over økonomien i sine brev, og han fremhever ofte at alt går bra.

Jeg har, i likhet med Erling Sømme Kielland og vel alle andre, oppfattet det slik at det vesentlige av Jens Zetlitz gjeld var til svogeren Gabriel Schanche Kielland. Det er mulig at Sømme Kielland ikke har fått med seg at Gabriel Schanche Kielland plutselig satte en strek over sine krav mot Jens Zetlitz. «Evig Tak Du beste blandt Mænd!» skriver Jens Zetlitz i brev av 16. april 1813, der det eneste han protesterer på er at gaven skulle være hemmelig, når han helst ville «fortælle Hustru, Venner og Alle om din Daad».⁵

Sømme Kielland sier at det ikke ble «noen forbedring av økonomien i Kviteseid, og at pengenøden fulgte ham hele tiden». Det blir stående som en påstand som ikke er dokumentert eller sannsynliggjort.

Gunnar A. Skadberg skriver at «Zetlitz døde som en fattig mann, bare 60 år gammel, 14. januar 1821. Enken satt igjen med sju barn fra Zetlitz to ekteskap, selv om barna fra mannens første ekteskap ble forsørget av hans familie i Stavanger. For å hjelpe Zetlitz' sønn, Søren, til å få presteutdannelse, satte Ole Bjørnsen og Ole Blom i gang en pengeinnsamling i Kviteseid ...»

Det faktiske forhold var at de fire døtre i Jens Zetlitz første ekteskap var adoptert av svogeren, Gabriel Schanche Kielland, de to eldste før ekteskap nr. 2 og de to yngste kort tid etter. De var derfor del av hans første kones familie, og ikke noe som Jens Zetlitz eller hans familie eller etterlatte hadde forsørgeransvar for.

Fra Trygve Wyllers bok: Det Stavangerske Klubselskab og Stavanger by i 150 år. Spørsmålsteget viser at forfatteren ikke visste hvem som var avbildet i silhuetten. Det foreligger ingen avbildning av Jens Zetlitz.

Når det gjelder sønnen, Søren Zetlitz, opplyser Jens Zetlitz i et brev 25. februar 1819 til Gabriel Schanche Kielland at «Han skal paa Fogden Florentzes Skriverstue og tør vel - i sin Tid blive Lensmand». Søren var da 16 år gammel. At han senere, i 1827⁶, 6 år etter Jens Zetlitz død, begynte utdanning som teolog, og fikk hjelp av farens gamle venner, er ikke noe bevis på at Jens Zetlitz døde som et fattiglem, slik Skadberg synes å mene.

I det hele tatt må man ha lov til å undre seg over at presumptivt fornuftige folk i Stavanger, uten fnugg av begrunnelse, ikke synes å ha noen sperre mot å karakterisere Jens Zetlitz som en alkoholiker som levde i et ulykkelig ekteskap og døde som et fattiglem.

Røverhistoriene om Vennskapsvisen

Et par visebøker angir at Jens Zetlitz er forfatter av Vennskapsvisen («Med gleden i hjertet og glasset i hånd» - «elskov forgår» men «vennskap forynges fra år til år»). Det er en fin liten vise, med et poeng som går til hjertet og en fengende melodi. Jeg har sunget den mange ganger, også i egen oversettelse til engelsk.

Jeg blir likevel litt betenkt når denne visen blir trukket frem som eksempel på Jens Zetlitz forfatterskap. Det gjelder særlig når det er den eneste visen som blir sunget, hvilket var tilfellet da bøkene til Hans Eyvind Næss og Erling A. Skadberg ble presentert i henholdsvis Det Stavangerske Klubselskab og NRK Rogaland.

Det er nemlig ikke Jens Zetlitz som har skrevet Vennskapsvisen! Når den likevel knyttes til Jens Zetlitz, skyldes det to røverhistorier, som nå kanskje er blitt tre!

Den første røverhistorien står i Trygve Wyllers jubileumbok om Det

Til
Brude-Sengen

Alt Traldoms Kunst }
Ej Smak og Dukt }
Det var Viise sigi }
Men jeg med de Vises Tilladelse, med
En Traldom de frække skal lade med Fred,
En Traldom som,
Nå Jorden om,
Sig teer, og teer sig lige }!

En simpel Sang,
Ej Aet for Aeng }!
Med eller uden Krone }!
Med paa en Bridesdag Underveien,
Læg dig i den, og du blir ej som før,
Du skifter Stand,
En Dæmper blir Mand }!
En Lige blir en Hone. }!

Ej Daffens Maand }!
Ej Kirkenes Paand }!
Nå Langen Traldom over }!
Hov lada signe den meglige Sang.
Du som os roer en Side og Dæmper
Vær Jordens Ven
Og giv igjen }!
Med Bente hvad du roer. }!

Stavangerske Klubselskab i 1934. I omtalen av Jacob Middelthon, som var sekretær i Klubben fra 1891 til 1916, står det om Vennskapsvisen:

«Ifølge opplysninger fra Jacob Middelthons datter fru Sundt var det Alexander Kielland som bragte Jacob Middelthon denne sang med den beskjed at forfatteren er Jens Zetlitz.»

Jacob Middelthon hadde bare en datter, Elizabeth Middelthon. Hun hadde en viss karriere som sanger, men ble aldri gift. Om det er henne det vises til, og hva hun har sagt, blir usikkert - kan hun en gang ha sagt at noe om at Vennskapsvisen var en sang i Jens Zetlitz stil? Jeg legger til grunn at forfatteren av jubileumsboken ikke selv har snakket med henne; da ville han visst at hun ikke brukte morens pikenavn. Karakteristikken røverhistorie skyldes at Jacob Middelthon åpenbart ikke kan ha trodd at visen var av Jens Zetlitz, jfr. nedenfor.

Den andre røverhistorien står i en samling Stavangerviser som ble utgitt av Stavanger kommune til byjubileet i 1975, «Tenk hvor i gamle dage». Her presenteres sangen sammen med en beskrivelse av en klubbkveld fra 17-hundretallet.

«Så kommer maten på bordet og Jens Zetlitz, som har lagt teologen fra seg hjemme på prestegården, har foranledningen med seg en bordsang som han håper vil slå an. Melodien var enn kjent fransk menuett»

Jeg tror ikke noen vil bestride at dette er en røverhistorie - selv de som måtte mene at sangen er skrevet av Jens Zetlitz synes å være enig i at den først kom inn i Klubselskabets liv som fortalt av Wyller.

Den tredje historien blir vel bare en røverhistorie hvis man trekker slutninger som det legges til rette for i Zetlitz-biografien til Hans Eyvind Næss. Vennskapsvisen klistres her sammen med den såkalte Klubbvise. Det heter at de to sanger at de begge er trykket i jubileumsboken til Wyller i 1934, og at de i Klubben «har vært sunget i generasjoner og alltid har vært tillagt Jens Zetlitz.»

Det meste her er galt! Den såkalte Klubbvise er en av flere sanger som ble funnet i avskrift av Wyller da han gikk igjennom dokumenter fra Ledaal. Wyller sier at forfatteren til disse sanger «først og fremst er Jens Zetlitz». Den usikkerhet Wyller åpenbart hadde om forfatterskapet til Klubbvisen er blitt borte hos Næss. Han mener at beviset for at Jens Zetlitz var forfatteren ligger i langvarig sangtradisjon i Klubben. Jeg har dog aldri sett sangen i noen sangbok i Klubben. Den fikk sin melodi i 1975. Jeg har aldri hørt at den har vært sunget i Klubben, selv etter at den fikk sin melodi i 1975.

Vennskapsvisen har aldri eksistert som avskrift på Ledaal. Den er trykket i Klubbens sangbok fra 1922, og hadde da sikkert vært sunget i en generasjon. Viseboken er meget nøyaktig med navn på forfatter og komponist til melodien, bl.a. for den kjente Zetlitz-sang: «Mine Længsler» (Hvor saare lidet vil der til osv.). For Vennskapsvisen er ikke forfatter oppgitt, og

Til brudesengen

1785

T: Jens Zetlitz M: P. M.

The image shows a musical score for the song 'Til brudesengen'. It consists of two staves of music in 4/4 time. The top staff is the melody, and the bottom staff is the accompaniment. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The melody starts with a double bar line and repeat sign. The accompaniment starts with a treble clef and a '7' above the first note. Chord symbols are placed above the notes: C7 F, C7 F, C7, F, F7 Bb, F. The accompaniment has chord symbols: G, C, C7, C7 F, C7 F, C7, F.

:/: All trolldoms kunst er snakk og dunst, det våre vise sige! :/
Men jeg med de visestes tillatelse, vil hylle den trolldom som alle kan se! :/
En trolldom som, all jorden om, seg viser alltid lige. :/:

:/: En simpel seng - og ei en eng - med eller uten krone. :/ Ja,
den på en bryllupsdag underverk gjør! Legg deg i den, og du blir ei som før!
:/: Du skifter stand, en gutt blir mann, en pike blir en kone. :/:

:/: Ei prestens hånd, ei kirkens bånd, nei, sengen trolldom øver. :/
Kom la oss velsigne den mektige seng! Den som avrøver en pike og en dreng!
:/: Bli jordens venn og gi igjen med renter hva den røver. :/:

språkformen er ikke fra Zetlitz tid!⁷ Heller ikke Klubbens visebok fra 1945 oppgir forfatter for sangen. Sangen er ikke med i Klubbens visehefte fra slutten av 2000-tallet.

Avgjørende for meg er dette: Jacob Middelthon ble ballinspektør alt i 1863, og var gjennom flere generasjoner «leder av sang og musikk og dansens gleder», som Trygve Wyller skriver i sin bok. Han var den faste forsanger ved alle klubbefester, til og med Klubbens fødselsdag 15. oktober 1923. Her stemte han, i følge referatet, igjen opp med «sin uøddelige sang om venskapet».

Jacob Middelthon må ha sunget Vennskapsvisen hundrevis av ganger. Det var sikkert også han som tok sangen inn i Klubbens sangbok fra 1922. Tanken om at han skulle vite at sangen var av Zetlitz, uten at han noen gang har nevnt dette eller vist til det i sangboken, er kvalifisert ufornuftig.

Kanskje stemmer det at det var Alexander L. Kielland som hadde både sangen og melodien. Språkbruken er den Alexander L. Kielland benyttet. Lenger kommer man ikke, med mindre sangen dukker opp et annet sted, f.eks. i den mangfoldige korrespondanse mellom Alexander L. Kielland og Bjørnstjerne Bjørnson og andre forfattere.

«Til Brudesengen» - og tvisten med soknepresten

Hans Eyvind Næss viser i sin biografi til en konflikt mellom Jens Zetlitz, på den ene side og sokneprest Thestrup i Arendal og biskop Eiler Hagerup i Kristiansand, på den annen side. Soknepresten ville nekte Jens Zetlitz å

tale i kirken, til tross for at han var teologisk student. Årsaken var «isærdeleshed» «det vilde og usømmelige såkalte Brudevers». «Dette diktet har eksistert», sier Hans Eyvind Næss.

Jeg nevner at jeg i arkivet fra Ledaal har funnet en avskrift av sangen, som heter «Til Brudesengen».

Det usømmelige var vel at det ikke var prestens hånd og kirkens bånd som var det sentrale ved brudevielsen.

Sangen ble sunget av en forsamling på Bø i Randaberg før julen 2011, kanskje for første gang på 225 år.

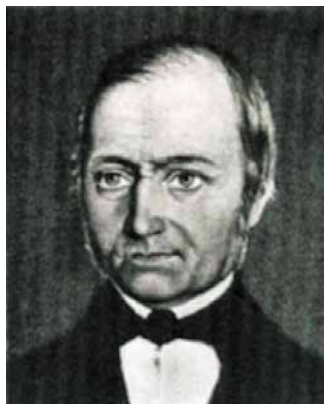
Noter:

- 1) Brev av 23. februar 1822 fra Conrad Nicolai Schwach til professor Knud Lyhne Rahbek, Sofie Aubert Lindbæk, Fra Det Norske Selskabs Kreds, Kristiania, 1913.
- 2) Arild Stubhaug: «Helt skal jeg ikke dø», Oslo, 2002.
- 3) Hvis man, som jeg, ser bort fra en bemerkning om at det var folk i menigheten som ikke syntes om at han fortsatte å skrive selskapsanger, og han hadde et betydelige forbruk av vin,
- 4) Brev av 3. januar 1804 til generalprokurør Christian Colbjørnsen, fra «Det Norske Selskabs Kreds».
- 5) Axel Kielland, Familien Kielland, med dens kognatiske scendents, Christiania, 1897, s. 336.
- 6) Slekten Zetlitz med sidegrener, av Rolf Chr. Schröder Zetlitz, Porsgrunn, 2005, s. 114.
- 7) Jfr. min artikkel «En bordvise som kanskje er skrevet av Alexander L. Kielland» i Stavangeren nr. 3/2006.

Engels Minde

Av Gunnar A. Skadberg

Kjøpmann og haugianer Engel Hansen Særvold (1780-1844) som Engels Minde er oppkalt etter.

Innledning

Eiendommen Engels Minde tilhørte opprinnelig Egenesløkke no. 4. Denne løkken fikk kjøpmann, havnefogd og losoldermann Endre Evertsen arvefestebrev på i september 1809. Siden overtok kjøpmann, fattigforstander og stortingsmann Peder Pedersen (1764-1842) og hustru denne eiendommen. Denne hustruen må ha vært nummer tre av hans tre koner, Ingeborg Sjursdatter Brevnæs fra Graven i Hardanger. Etter Ingeborgs død i 1822, ble løkken kjøpt på auksjon av handelsmann Mouritz (kalt Mowitz i Lauritz

Bernhardts Hjemmelsdokumentene for Egenesløkkene) Tollefsen Undem (1787-1828). Etter Undems død solgte hans enke, Sara Hansdatter Wiig (1780-1829) og sønnen, grosserer Tollef Mouritzen Undem (1818-1887), løkken til kjøpmann Engel Hansen i 1829. Og det er hans minne som ble hedret gjennom navnet på løkken.

Engel Hansen Særvold

Kjøpmann Engel Hansen Særvold (1780-1844) som i 1829 fikk skjøte på halve Egenesløkke no.4 (der våningshuset lå), var født i Os i Hordaland og hadde livnært seg som jekteskipper i Bergen før han løste borgerbrev i Stavanger i 1811. Her i byen drev han sildehandel fra sin bolig i Østervåg 7, og i Svankevigå hadde han sitt skipsverft Hansaverven. Han var nabo og en av de nærmeste medarbeiderne til John Haugvaldstad i byens haugianerforsamling. Hansen engasjerte seg i styret for Stavanger Misjonsforening fra 1834, og som utsending fra denne foreningen var han i 1842 med på å stifte Det norske Misjonsselskap i Josefinestiftelsens lokaler i Kongsgate 48. Engel Hansen satt også i styret for Josefinestiftelsen.

Engel Hansen var gift med Berthe Hansdatter Wiig (1776-1851), søster til ovennevnte Sara Hansdatter Wiig. I 1850 var familien Hansen flyttet

opp i Skagen 8. Familien Hansen bodde da til leie hos kjøpmann Enoch Rønneberg som hadde landsted på "Fredheim", Eiganesveien 113, dagens bispebolig i Stavanger.

Hans Engel Hansen

Etter enkefru Bertha Hansens død i 1851 var det Hans Engel Hansen som fikk overta foreldrenes skjøte på løkken på Egenes. Hans Engel var tvilling med Hans Bendix og født i Stavanger 24. april 1814. I 1851 fikk Hans Engel Hansen også skjøte på den andre halvdel av løkken av fetteren, grosserer Tollef Mouritzen Undem (1818-1887). Dermed var igjen løkke 4 samlet på en hånd.

Det var Hans Engel Hansen som satte seg opp det vakre våningshuset i senempirestil på landstedet og som æret faren ved å gi det navnet "Engels Minde". Huset eksisterer fortsatt, nå med adresse Engelsminnegata 22. Huset er fredet. Nåværende eier av huset (fra 1998), Arne Thomas Hovland, har også restaurert den gamle rødmalte låven på forbillig måte. Engelsminnegata fikk sitt navn allerede i 1882.

Hans Engel Hansen hadde løst borgerbrev i Stavanger i 1851 for å kunne drive farens forretninger videre, og han overtok også Hansaverven og investerte penger bl.a. i barken "Marie" og i skonnerten "Olaf Trygvasson". Allerede i 1849 investerte Hans Engel Hansen i parsell 2 (bruk 9) av Stokka-gården i Hetland kommune. I 1850 eide han også Verksgate 66, Badehusgate 25b og Midtgate 17.

24-åringen Hans Engel Hansen ble gift 28. desember i 1838, med 23 år gamle Laurentze (Laura) Petrea Svendsen (søster til brødrevennene og forretningsfolkene Lars og Svend Svendsen som eide et av Hansens nabobruk på Stokka, bruk 4, kalt "Egelund", med nåværende våningshus i Gustav Vigelands vei 25.)

Laura (Laurentse) Svendsen Hansen

Laura Svendsen Hansen levde fra 1815 til 1878. Det var hun som arvet Engels Minde etter mannen som døde allerede i 1855. I 1859 fikk Hans Engels bror, Andreas, bo på eiendommen til svigerinnen. Andreas levde fra 1816 til 1877. Han utdannet seg som teolog, og i årene 1844 til 1846 var han forstander på Misjonsskolen i Stavanger (som da holdt til i Øvre Strandgate 87). Fra 1846 var Andreas

Andreas Hansen (1816-1877) bodde sammen med moren på Engels Minde (1844-1846) mens han var forstander ved den nyopprettede Misjonsskolen i Stavanger. Han var stud. theol. og virket siden som prest i Den norske kirke.

Her ser vi Engels Minde i ensom majestet på Egenesløkkene. Utsnitt av akvarell av Mons Gabriel Monsen fra 1864

Hansen sogneprest i Hå, fra 1873 til 1875 i Levanger og fra 1875 til sin død i 1877 var han sogneprest i Korskirken i Bergen.

Etter mannens død giftet den 43 år gamle enkefru Laura Hansen seg 8. februar 1859 med den 62 år gamle jærfogden og lederen for byens brødrevenner, Søren Daniel Schiøtz. Etter fogdens død i 1863 flyttet Laura fra "Charlottenlund", Kongsgata 45, og opp på Engels Minde sammen med den ugifte datteren Elisabeth Hansen på 24 år. Tjenere var Karen Stene (34) fra Sokndal, Susanne Reiersen (22) fra Mandal og Rasmus Gabrielsen (33) fra Sokndal. Fru Schiøtz hadde stall og en hest på sin eiendom.

Enkefru og "jordeier" Laurentze Schiøtz bodde fortsatt på Engels Minde i 1875. Hun hadde da tatt til seg den foreldreløse jenta Ida Lund, født i Stavanger i 1849. Ida var datter av skipper Jørgen Lund fra Svinør og hustru Christiane Else Cathrine. Ida hadde for øvrig en farbror i Stavanger, skipper og skipsreder Jens Gabriel Fredrik Lund som bodde i Nedre Strandgate 55, men da han hadde åtte egne barn, var det nok mer bekvemt at Ida bodde på Engles Minde sammen med pleiemoren og tjenestepikene Ingeborg Asbjørnsdatter (f. 1843 på Blåsenborg) og Talette Olsdatter (f.

*Eldre fotografi
av Engels
Minde.*

1845 i Nordbø sogn) og gårdsdreng Rasmus Gabrielsen (f. 1829 i Sokndal). (Historiker og kulturpersonlighet Fredrik Macody Lund kom for øvrig fra ovennevnte Lund-familie. Han var født i Nedre Strandgate 55 i Stavanger 18. november 1863 og døde i Farsund 16. desember 1943. Familien Lund kom fra Farsund).

I 1885 bodde agent Michael Wallem (f. i Bergen i 1844) i Engelsminnegata 22 med kona Marie Eleanora (f. i Skien i 1851) og barna Axel Blydt (1872), Thomas (1873), Johan Nordal (1876), Frithjof (1880) og Elinor Sophie (1885), alle født i Stavanger. På Engels Minde bodde også tjenestepike Ragnhild Larsen (f. i Håland i 1862) og kreaturrøkterne Ane Berthe Ommundsen (enke og født i Klepp i 1831) og hennes datter Anne Gustine Emilie Ommundsen (født i Stavanger i 1868).

Etter fru Schiøtz' død i 1878, ble Engels Minde stykket opp i tomter, men en del av den opprinnelige eiendommen tilhørte så seint som 1906 Laura Schiøtz' dødsbo. Skjøtet på Engelsminnegata 22 ble i 1890 overført fra "Bestyrelsen i Laura P. Schiøtz' Bo" til skipsreder Mons Gabriel Monsen for 12 952 kroner. En klausul sier i denne forbindelsen at "Eiendommen maa ikke udselges i mindre Dele end 394 kvadratmeter til hvert Vaaningshus". Det stavangerske Klubselskabs nåværende hus i Olavskleiva 26 lå opprinnelig på Engelsminneløkken. Fredrik Wathnes Børn og Charles Racine (Eiganesveien 17) var andre kjøpere av tomter fra boet etter Laura Schiøtz.

I 1894 solgte Mons Gabriel Monsen Engelsminnegata 22 til adjunkt Johan M.S. Platou (født på Hamar). I 1900 bodde han på Engels Minde

*Engels Minde i
sommerskrud.
(Foto: GAS)*

med barna Arne Stoud (f. i Kristiania i 1885), som i 1900 gikk i snekkerlære, Berglioth (f. i Kristiania i 1887), Finn Stoud (f. i Kristiania i 1888), Leiv (f. i Stavanger i 1892), Gunvor (f. i Stavanger i 1894) og til slutt Aslaug som ble født på Engels Minde i 1899. Anna Løvland fra Sogndal og Andera Simonsen fra Hetland var tjenestepiker på Engels Minde i 1900.

I 1909 solgte Platou sin eiendom til Martin Stangeland for 10 000 kroner. I 1939 fikk Joakim S. Berner overta skjøtet på Engles Minde for 25 000 kroner. Allerede året etter solgte han eiendommen videre til Hans E. Hansen for 30 000 kroner. Denne Hans Emil Hansen var født i Stavanger i 1872 og var sønn av skipper Lars Andreas Hansen (f. i Stavanger i 1845) og Olene Hansen (f. 1843 i Kopervik). Hans Emil Hansen vokste opp i Mellemgaten 24 på Spilderhaug. Han mistet moren som liten, og

*Gravstedet til
Hans Engel Han-
sen og Laurentze
Petrea Schiøtz
(født Svendsen)
på Ladegård
gravlund. Foto:
GAS*

familien flyttet deretter til Langgate 66. Siden 1998 har Arne Thomas Hovland vært eier av denne vernede og vakre boligen.

Anders Bertinius Bærem

– født 17. mai 1852 og far til bl.a. Anders og Sigurd Bærheim, skrev sin livshistorie i 1922. Historien hans har aldri tidligere blitt publisert.

Jeg hadde for over 20 Aar siden nedskrevet en del af min Livshistorie 20 Aar af mit Liv, den var lukket og ei tenkt at den skulle aabnes før efter min død, men for 2 Aar siden straks før Jul 22, hadde jeg en drøm ja en høyst forunderlig, hvor nogen sa til mig at det du har nedskrevet i din Livsbiografi har du vist glemt saa meget, men du synes maaskje at det er ei saa meget at skrive eller at minnes med.

Jeg blev saa forbauset og tenkte hele dagen over det, og strax om aftenen tog jeg og aabnet den thi jeg hadde ei set i den paa minst 10 Aar, og jeg leste den helt igjennem og som sagt var, der var sandelig meget som jeg den gang ei tenkte saa meget paa, men senere har der vært mange herlige minder, der har komt frem naar alt syntes saa tungt og trist, trods alt hva jeg kjempet og strevet for hjemmet, men altid blev saa misforstaatt. Jeg skal derfor nu begynne forfra og nedskrive mine Dager fra Barndoms minder og mine lykkelige, men dog saa tragiske Ungdomsaar.

Barndom

Som man vet er jeg født den 17de mai 1852, paa Olavskleven like ovenfor St. Olavs Kilde, som naa er ifylt, en Brønd med det herligste klare kilde vand, og som aldri blev tørr. Vaaren 1855 flyttet vi til Værksgaten, jeg har bare et par minder fra Kleven, det første er at vi hadde en stor hvid Hane, samt at man engang slaktet en Gris der skreg saa forfærdelig, men fra verket husket jeg mer, der har jo mine Barndoms dager været. Jeg var ofte syg i mine Barneaar, saa jeg ei begynte paa skolen før høsten 1859, jeg var da 7 1/2 Aar.

Vi blev da indtegnet paa den Skole som stod ved Domkirken. Jeg kan huske vi var 3 gutter som da var fremme for Kløkker Magnus, som visstnok da var den øverste af Lærerne. De to andre var Hans og Frithjof Øberg. Deres far var fra Bergen og her var han Bestyrer paa Cederbergs Reperbane. Jeg blev spurgt om jeg kunne læse og skrive siden jeg var saa gammel, og jeg sa da at jeg kunne det, og blev prøvet, saa skulle jeg da komme i 1ste Klasse, jeg slapp altsaa Staveklassen, men siden var jeg og mange af guttene i baade 1ste og 2^{dre} klasse der nede ved Domkirken og skulle lære de smaa og stave. Der var runt

*Dina og Anders Bertinius Bærem i Normannsgaten 34. De flyttet inn i 1896. Der vokste Anders Bærheim opp, og der bodde søknene Kristian, Cissi og Söll. Huset ble solgt da Söll døde i 1984.
Foto: Privat.*

Veggene opsatt mange bøiler som en halv Cirkel, og inden for den, kunne staa 5 gutter og den som skulle lære, og paa Veggen hang der store Tabeller med stave øvelser og korte lesestykker, det var i timen 8 – 9 vi gikk derned, saa gikk jeg da et Aar hos Sunde, og blev opflyttet til Hamre i 2^{dre}, ogsaa der et Aar og kom allerede da i 3^{dje} eller øverste Klasse. Jeg var den eneste der kom op, og min Ven Ole Tinn kom til lærer Torgersen der ogsaa var en 3^{dje} klasse. Min lærer var Skaaden, hos han gikk jeg i 4 1/2 Aar og hos Høie, der blev hans eftermann da Skaaden blev klokker i Petrikirken, hos Høie gikk jeg i 1 Aar, høsten 1866 tegnet jeg mig til Konfirmation for Sinding, skrev mig ogsaa da den 1ste Oktober paa Stavanger off. Tegneskole.

Ungdomsaaar

Paaske 1867 da jeg var konfirmert begynte jeg paa Butikk hos Kjøbmann P. Larsen, han var vor nærmeste Nabo. Der var jeg til november 1868, (Regatta Aaret) da han og mange maatte gjøre Konkurs, men da han ei fik Akord flyttet de til Hjelmeland hvor Madammen løste Landhandlerbrev, nogle sers minde fra mine Barndomsaaar har jeg, serlig et, nemlig den store Ildebrann 1860 i Mars Maaned, der la 240 Huse i Aske, lige fra Stenkarbryggen rundt hele Holmen like opimod Apoteket Hygiea, der fik man rive ned et Hus "Grimahuset",

og Ilden blev da endelig stanset, fra Kl 11 om Kvelden til Kl 12 middag, man frygtet for Apotheket.

Etter at jeg sluttet i 68 hos Larsen var jeg hjemme, arbeidet lit med Snedkerarbeide, og hjalp Far med leveransen af Tagsten og Mursten, han hadde nemlig Udsalget for Altona Teglverk Sannæs, hvor han ogsaa i flere Aar var bestyrer, senere begynte han og min Bror, Sivert, med Bygningsarbeide, de begynte forresten i 1863, det første hus de hadde Akort paa var Gymnastikken i Kongsgaard, senere blev det mange bygninger, jeg skal her nevne flere som jeg husker, først var det Fængselbygningen, Sparebanken, begge Murbygninger, saa Misjonsgaarden 2 huse, Prestegaardene paa Sømme (Haaland) samt Strand og Høle, senere ca 17-18 Huse til Vignæs Kobberværk, alle disse og meget Reparationer samt Husene til Ane og Taletha, alt dette var før 1870 i 69 var far sluttet med Arbeide thi han hadde faaet en slem Sygdom med aandenød, den samme som ogsaa min bror, nemlig Hjertesygdom, som ogsaa jeg naa i 1920 Aarene har. I 1870, den 17de September døde Far, han var da 60 ½ Aar gammel. Ja da mistet jeg min gode Far, og i den vanskeligste tid for en Ungdom at miste en saa god Far som vi hadde.

Saa var jeg da sammen med Mor, bare vi to, og jeg fortsatte da med salget af Teglsten et par Aar, samtidig gik jeg fremdeles paa tegneskolen, der gik jeg lige til 1872, altsaa i 5 Aar like fra 67, fra 1870 altsaa begynte kan jeg sige min Ungdomstid, jeg hadde flere gode venner, ja vel og merke helst Kamerater, af virkelig Venner var det helst bare 3, vi var i sanhed oprigtige venner, nemlig Kr. Jakobsen og Alfred Lea, begge to ogsaa elever af tegneskolen ogsaa min Skole og Konfirmationsven Ole Olsen (Tin) nogen Veninder eller piger hadde jeg ikke, naar Untages Pigerne i Nabolaget, men det var jo bare Barndoms veninder, nogen sers følelser for noen af dem hadde jeg ikke, slig man jerne kalder for Forelskelser.

Men den 24de Oktober 1870 skedde der en pludselig forandring. Ja naa kan dere nok ta smilebaandet i brug, men jeg tror vistnok at ogsaa I som leser disse linier har gjennemgaatt de samme erfaringer og følelser som jeg, naar I i ungdommens vaar, søgte efter Idealet for eders fremtids ønsker og planer.

Forelskelse

Om aftenen efter skoletidens slutt (Tegneskolen) nemlig, spurgte Jacobsen om vi ikke skulle gaa ned paa Kongsgaard og høre paa det store blandede Kor som Carl Mo hadde sat i gang, der er mange kjente, baade gutter og Piger eller Damer som me seie,

- Osvaldine er ogsaa med
- ja kan vi da faa gaa ind og høre paa dem da,
- nei ikke i Salen, men paa loftet er det luger som kan aapnes, saa vi kan baade høre og se dem nede i Salen, og gik gjorde vi da, "Høsten er kommen" var den sang de holdt paa at indøve, og det første vers blev saa længe sunget om igjen af de forskjellige stemmer at jeg kunde hele verset udenat som man

sier, da vi gikk. Men der var iser en Kvindestemme som sang en vakker Sopran. Jacobsen sa: ”hu synge fint hu, kem de e, men hu klara ikke de siste ordene – grønskande haar – de gaar for høit for henne”, men vi kunne ikke se hvem det var da hun sto saa langt borte at vi ikke kunne se hvem det var. Da det var slutt samledes der i hagen flere ”klikker” af kjente og Jacobsen talte med flere, og da skulle de da ta en tur til Vaaland og følge etpar ”Damer” hjem.

- Gaar du ikke med du Bærem.

- Nei eg gaar hjem.

- Ja saa kan du følge Frøken = hjem, hu maa ogsaa gaa hjem,

- Du vet at jeg ei sverma for frøkna.

- Nei, hu e ikke frøken, vet du, men me seie naa saa, de e ei kjække jenta, eg ska presentere deg,

- nei, jeg kom naa. Saa ropte han: - kom bort du – min ven Bærem han følger deg hjem.

- Takk, det er ikke nødvendig. Bærem bor jo paa verket og de er en lang omvei for ham, til Holmen.

- Kjenne du han?

- Aa ja, vi kan jo kjenne flere mennesker vet da du vel om vi ikke netop har nogen bekjentskab med den, Jeg har sett ham saa ofte der ute, Er det ikke en venn af Ole Olesen, eller Ole Tin som man helst sier, jo, ja jeg har set dere følges saa ofte. Ja saa sier jeg tak da, saa gaar vi da.

Ja saa gikk vi, og jeg syntes at jeg maatte tale om noget og ikke bare gaa i taushed. Saa sa jeg, der var en Dame som sang en god Sopran, Jacobsen sa hun sang fint, men klarte ikke riktig de siste ord i grønskande Haar, og det hørte jeg ogsaa. Da lo hun temmelig høit, - Det var da sandelig ingen Dame som sang, det var mig, men jeg ville ikke vært Sopran, men Alt, men Mo sa der var ikke saa mange Sopranemner. Der var nok af Alter, men jeg maatte ta den stemme, det ville snart bli got, det er jo bare netopp i stemmeskiftningen.

- Stemmeskiftningen sa jeg, det var løie. Hvordan de da?

- Jo, stemmeskiftningen pleie være mellom 13 og 14 Aar for Gutter og 15 og 16 Aar for Kvinder.

- Hvorfor sa de Gutter og Kvinder, hvorfor ikke Piger?

- Forresten stemmer, det jo da, jeg er 16 Aar,

- 16 Aar sa jeg,

- ja eller 16 Aar og 1 Dag, jeg var 16 Aar igaard,

- det var da løie,

- hvorfor var det saa løie da?

- Det maa vel helst vert 17 eller 18,

- ja det er nu saa, jeg er født 54, ja saa maa det jo være ret,

- jeg er født 52, saa blei det 18 da, ja jeg var 18 i Mai.

Da var vi komt til hendes hjem,

- ja tak for følget da.

- Naar er det atter øvelse?

- Jo hvær torsdag,
- ja da vil jeg sandelig ned og høre hvordan det gaar med det grønskande haar!
- Ja da faar jeg skraale hjem da, paa jensyn da paa Torsdag da, maaskje før kom jeg til at si, maaskje før!
- Ja hvorfor ikke! Godnat.

Dagen etter sa jeg til Lea paa tegneskolen at igaaraften fulgte jeg en "Dame" hjem fra Sangen paa Kongsgaard, hun bodde strax ovenfor Smed Andersen.

- Det var vel aldrig hu Kathrina Engmann.
 - Jo
 - Ja va ikje de ei kjække jenta, saag du de Øinene?
 - Nu det var saa mørkt at jeg ei saa efter det, men hun hadde en skjælden stemme X naar hun talte, men hun er bare 16 Aar,
 - aa langt fra hun er da meir vel?
 - Nei hun sa saa jeg ville ei tro hun var saa ung, saa jeg blev ganske flau, 16 Aar! men jeg var nok helst dum, thi jeg spurgte naar de skulle ha øvelse igjen,
 - jo vi er der hvær Torsdag, sa hun,
 - ja da vil jeg sandelig komme ned og høre om Damen kan da ta den høie strofen "grønskande Haar", ja da for jeg nok skraale hjemme da,
 - ja velmøt da,
- men saa sa jeg "maaske før" det var nok altfor drøit spurgt. - Jo sa Lea vi skal gaa paa Holmen nu Søndag, saa vil vist treffe baade hende og Dorthea Anixdal, de er veninder. Og sandelig gikk vi og traf dem begge. Lea spurgte skal me ta en tur, til Hillevaag i dette fine Været? - Jo jerne det, sa Dorthea, - gaar ikke du Katrina med? - Je vet ikke va je ska si, jeg vil op og spørre om je kan slippe fra. Jo hun blev med og det blev en underlig tur! Ja Lea hadde ret, det var nogle underlige Øine og den eigode stemmen naar hun talte net som hun tenkte vert ord før hun sagde dem, og jeg maa nu tilstaa at en slig pige maatte det være en lyst og glæde at faa til Veninde, og det blev det ogsaa, ja vi blev fine venner og jeg syntes hun var saa elskverdige og snil og vi var sammen saa ofte, altid smilte hun naar vi møtes, og mangen aftener kom de ned ved Skolen og møte os, saa vi slapp at gaa ut paa Holmen, ofte kom hun alene, og da hadde vi en slig spasertur, og lenge var vi kjente, om vinteren var det paa Isen, eller i Bakkerne med Netsleden, en herlig Vinter som gikk saa altfor fort.

Tur til Haugesund

Sommeren 1871 var første gang jeg spurgte om hun ville være med paa en Lysttur til Haraldshaugen, da den Tekniske Forening hvor jeg var medlem hadde arrangeret en tur dertil med Konsert pa Haraldshaugen og ligsaa om aftenen kl. 7 i Haraldsvang, Borgerkorpset og Tekniske Sangforening og Ljom, medfulgte tilslutninger blev saa stor at der blev 2 Skip Ryfylke og Vikingen, vi blev paa den sist nevnte, men Søndagen var ikke god, fra mor-

genen var det helst uvist og overskyet og blæst, saa ikke hyggelig ut, men saa drog aftsted Kl. 7 ½, kom til Haugesund Kl. 11. Der blev stans i Haugesund til Kl. 1, da der var flere som ville besøge kjente, og flere spiste paa Hotell og Skibene, vi skulle gaat til hendes søster og Svoger Konditor Veibel som bodde der, men vi Lea og jeg syntes vi var fremmede for dem. Kathe sa at jeg kunde dog være med, men jeg sa nei, ja da gaar ikke jeg heller sa hun, og ei ville Leas "Dame" heller gaa da Lea ei ville, men vi gikk ned paa Dampen og fik Kaffe, noget hadde Lea med i en liten Kuffert, og morede os til man gikk til Hauen, men daarlig vær, overskyet med sorte tunge Skyer, man trodde det blev et Uvær som det og blev, strax efter Konserten og flere taler, og Sanger, begynte Lynene udi havbrynet, og ulende Kuling saa turen blev uhyggelig, nogen Konsert i Haralsvang blev det ei, og ved 8 tiden skulle afreisen bli, og alle grudde for Buknefjorden, det var ogsaa første gang jeg var den veien, men huttetu for et Vær Lyn og Torden, Regn og General storm fra vest, ret ind fra havet og denne rulleren af Vikingen, laa ganske paa siden og Folkene stod i le side, og forede Krabben, jeg var ei syg, men ræd, Lea ogsaa bra, men - "Damerne" vore, idet samme vi kom forbi Bukken og havet stod paa skreg Kvindern, - aa gud naa gaar den runt, thi Sjøen slog over Rekken og lige i Ansigtet og over hele personen og jeg trodde sandelig ogsaa at Lea men da satte Kapteinen Kursen rett paa Vinden, og ret paa Tunge, da blev det Næsesjø, meget verre, men Folkene matte gaa nogen paa hvær side, ja slik Nat har jeg aldrig oplevd, og de stakkars Kvindern, de var aldeles som halvdøde, frøs og var jennemvaate til Skinnet som man sier, ja vi ogsaa.

- Nei dette gaar ikke sa Lea, - eg gaar bort til Restauratøren og faar en Konjak og Seltser, di blir Syge som di fryse, ja saa felt som de var, maatte jeg le da han kom slingrende fra stok til veg med en Selsker og 2 Ølglasser hvori det ene var 2. dramme, saa skulle han lave en pjolter til ver af dem. - her ska dokker faa vand, jeg hadde et glas og Lea det andet, - her skal du faa drikke sa jeg og hun tog begjerligt efter det, men brød ut, - aafije, hva er det du gir mig, - ta en slurk til, det gjør, bare got for kulden og siden du er gjennomvat jo du skal, - ja la mig se om du vil drikke af det, - ja det ska eg da saasant og gjorde saa, - ta naa du resten, du skal, - nei jeg kan ikke, - jo naa tar du det, sa jeg, og hun drak ut, og det var ei lenge før hun følte varme og velvære, men hun syntes at det ville komme opigjen, men det var bra likevel og endelig Kl. 12 var vi over fjorden ved Dusevigen, tet under land og sjøen var smulere, saa folkene kunne faa ordne sig, ja jeg har nu flere ganger reist baade Buknefjorden og Sletten, men som hin Nat, nei aldrig, ja det sa de fleste af Pasagerene og ikke før Kl. nesten 1. var vi hjemme. Ryfylke var nesten 1 time før os, det var stødigere i Sjøen som Hjulbaad enn denne smale Vikingen, en ægte Rullebøtt, hendes Far var paa bryggen. - Aa Far sa hun, det var en frygtelig Nat, Far skulle bare set oss Dorthea og mig, og vi er aldeles jennemvaate, - ja naa maa du komme snart, aa faa gaa til sengs.

Misforstaaelser

Ja saa var det bare moro den efter sommer, og Skolen begynte som vanlig 1. Oktober, og møtes som vanlig, stundom paa Holmen og helst oftere udfor Skolen. Men en kveld Lea og jeg gikk ned, og hun stod i Porten og vi hilste, Lea spurgte, - ska me ikke ta en tur? - Tur! sa Kathrina, - aa nei, det blir vist aldrig mer, ja Bærem je hadde aldrig trod det om dei, - om mig? - Ja! - Maa jeg faa vite hva det er du mener? - Nei, je kan ikke udtale det. - Har jeg jort noget? - De skulle bare mangle, du skulle gjort noget. - Har jeg sagt noget da? - Ja! Je sier ennu engang jeg hadde aldrig tenkt eller trod det om dei! - De e løin i live sa Lea, han har ingenting sagt. - Det kan ikke du si, - jo har du hørt han nogen gang har sagt nogen ting om nogen? Aa allermest om dig? - Saa sa jeg til ham, aldrig bry deg Lea. - Men til dig Kathrina skal jeg si at vil du ikke sige hvad det er, nu i kvel, skal baade du og den eller de faa sie det neste Lørdag, da skal dere bli indkalt til Forligelses Kommission, tror du jeg lar mig ærekrenkes tar du skammelig feil! - Nei dette gaar ikke sa Lea, kom her aa la mig faa snakke med dig. - Jeg har intet med dig at gjøre. - Jo kom her, han trak hende i armen over gaten og jeg saa han talte ganske sagte men jeg kunne ikke høre et ord men jeg saa hun blev saa underlig og holdt seg for Panden, - ja jeg gaar jeg sa jeg, kom naa Lea! - Nei Nei du maa ikke gaa, je maa faa tale med dig, - Nei jeg har sagt mit og dermed basta. - Nei hør nu. Jeg skal sie det, men du maa ikke være fornærmet paa mig, jeg glemte saa aldeles hva Lea sagde nu, - jaaaa? Hva er det? - Jo det skal jeg sige en anden gang, men hør nu, Petra Persen kom netop da dere var gaat i gaaraftes hun kom som hun kom op af jorden. Godaften sa hun, - var det ikke Bærem som gikk nedover? - Jo. - Følges du med ham. - de var da et spørsmal hvad da? - Jo han har det nok jilt hos dig og Dorthea, - hva er det du sier, - jo spør ham, - Nei du skal sige hva det er, kjender du ham da? - Aa ja, vi bodde paa verket vi og da gik han ofte til oss,- naa da sagde han det da? - Nei, - hvor eller naar da? - Ja spør ham har jeg sagt. - Nei nu skal du sige det, hva er det? - Jo han siger

- Hvad sier du, er det sant,- jo spør ham, sa hun bare, - Ja nu svarer du og det fort! - Nei jeg tror det ikke. Kom aa følg mig hjem til Persens, vil du gaa?- Om jeg vil gaa?- Ja aa nettopp nu, - Vil du jeg skal følge med? - Ja nettopp du, jo jeg maa op aa ta paa mig tòi, aa nei det er ei saa langt vet du, og vi gik, om de hadde sett oss i Vinduerne, ved jeg ei men døren var laaset, - Ja saa skal jeg ta mig fri en stund i morgen, saa skal jeg ta dem om det er paa sengen. - Nei vi behøver ei at gaa. Jeg skal gaa, og hun skal komme ind til deg før middag i morgen, det skal jeg love. - Ja du er en underlig en, kunne du virkelig tro at jeg hadde sagt sligt om deg og Dorthea? - Nei ikke nu, men jeg blev saa forskrekket at jeg ville sige ned og blev saa harm og ond at jeg ei fikk sove i nat, og denne dagen var saa lang før Kl. blev 8 for da viste eller trodde jeg at dere kom. - Det er altsaa glemt dette at du kunne tro sligt? - Ja da! Men hva var det Lea sa, saa at du blev saa pludseligt forandret? - Jo jeg skal nok si det, men det er litt flaut nu han sa bare disse faa ord, Kathrina har du glemt natten

paa Buknefjord? - Aa ikje noge verre, va de noget da? - Altsaa den første kurre paa traaden.

Loddet, Gevinsten og flere Misforstaaelser

Men vinteren kom, med Is og Sne, Skøyter og Kjelker aa moro, aa mange jille timer aa ja! Aa ja! Vaaren 72 hadde jeg slig lyst at ta en tur med Andreas til Sjøen, han hadde faatt frakt fra Bergen til Petersburg. Og jeg blev da hyret som Jungmann. Jeg hadde tat et Lod i en Utlodning i Kristiania En Boghandler og Musikhandler Johan Dal. Hele forretningens Bøger og Instrumente skulle Utloddes, der var 2 Orgler, Horn og StrygeInstrumente, Bogskaper med 1. til 200 Bind, Bogkasse med 10 til 50 bind og vert lod skulle indkomme med gevinst. Det var Floor som var Kommiser, her i byen og jeg syntes at her maatte være en god Chance, loddet kostet vistnok en halv daler er lik 2 Krone, og jeg kjøbte et, men trekningen blev ei gjort, før jeg reiste saa ba jeg Kathrina, passe paa og spørge hos Floor, men hun hadde nok ikke vert der saa snart. Thi Floor hadde spurgt min Bror om han kjente en med Navn A.B. Bærem, - Jo det er min bror. - Ja her er en gevinst, to større bøger. Ja da skulle det vert moro og set ind paa Værket, da de skulle lete efter Lodseddelen, ja der blev nok snut baade op og ned i Skatollet uden resultat, jo saa hadde Mor da sagt, ja de vel hu Engmann si, som har fot den, og dessverre Mor hadde got i hendes hjem og skjent verre aa ja jeg syntes at se hele Senen. Men saa fikk jeg da et brev i Narva, det blev ikke Petersburg, aa for etMen jeg undres ei over det heller paa en Maate da, Da trodde jeg, jo nu er det, atter en ubehagelighed og antageligvis kort og got farvel.

Jeg skrev strax, baade til Mor og til og henne, men aldeles uforstaaeligt, ingen af de to breve kom til Stavanger, Styrmanden Halvorsen, sa til Mor da de kom hjem af reisen om høsten at der laa to Breve som jeg nok hadde skrevet, ja jeg hadde betalt 20 Kopek i porto for vert Brev, om de var aabnet, viste mor ikke noget om, ja kofor tok da ikke Halvorsen di da aa ga han Bertinius de? Jo jeg ville tat dem da jeg tog tøiet i land, men da var de forsvundne. Kjære I! som leser dette. Hvad tykkes Eder?? Jeg kan ikke nu desverre huske hele Brevet fra Katharina trods all del jeg har let i hjerneboksen, men jeg husker en Setning, - skal der da aldrig bli annet enn Ubehageligheder mellom mig og dig, men jeg tror at du ikke hadde tenkt slig, da du gav mig Lappen, og maaske jeg faar høre i et brev fra dig, jeg har jo ved du sagt, engang siden den galeien med Frk Pedersen, at jeg aldrig skulle tro noe ont om dig, men dette var like saa ont som den gang, ja verre. Tenk at din mor! Kathrina. Og jeg som ventet brev i Dündes(Gdynia?), jeg skrev at vi skulle dertil, og vist du verdiger mig et svar ville det være jilt, men da vi kom dertil, var der intet, og siste dag vi var der gik Halvorsen op til Konsulatet og spurgte efter Breve. Det var 3 men intet til mig. Da sa jeg til Andreas, vi skulle nemlig til Bergen med Kul, ja saa snart vi kommer til Bergen, gaar jeg ifra, Nei du for staa til Reisen er ent, nei paa ingen Maade. Jo bare la ham faa gaa ifra, der er alltid nok af folk aa faa. De

eiede nemlig Fartøiet i sammen, Halvorsen var ogsaa Skipper, men kaltes som Styrmand, en jil Kar, han sat tit i Lugaren hos os aa pratet.

Læretid

Jeg gikk fra Skuten, og da jeg kom hjem hørte jeg at min gode Ven Lea, hadde taget til Sjø, og Ole Tin viste jeg var da i Amerika, saa hadde jeg ingen. Men saa saa jeg en gang ja flere gange at K. fulgtes med en Styrmand A. Sunde, og da jeg hadde faat et sligt brev fra hende, og ei svar igjen, hadde jeg ei noget at gjøre mer i det Strøg (Holmen). Strax jeg kom hjem traf jeg min Lærer fra Tegneskolen, Løytnant Lange, Assistent paa Stadsingeniør kontoret, og han spurgte mig om jeg ville komme op paa hans Kontor. Han hadde noget Tegnearbeid om jeg ville gjøre det. Jo det ville jeg gjerne, det var at copiere 6 store Korter over Stavanger, de var 1 1/2 meter i firkant, det var et jilt Arbeid. Senere tilbød han mig ogsaa at komme for nu blev det lenger arbeide, men jeg hadde da begynt med tømmer og snedkerarbeide, saa jeg syntes ei at jeg kunne ta imod tilbudet, men maaskje jeg dengang var ”dum”, Saa blev her saa flaut med Træarbeide, at jeg bestemte mig for at lære Bagerfaaget og begynte da hos Pedersen november 1872.

* * *

Møte med Kathrina

Den 24. Oktober 1874 (Marked søndag) om aftenen ved 7 tiden, ja tenk da begynte atter en ny og glædelig tid at lyse. Jeg ville da gaa i Bethania om kvelden en provst Meyer fra Finøi skulle tale, da jeg var komt ligefor Natvig, nu Dreyer i Bergelandsgaten, var der en mindre folkesamling og jeg stanset og saa vad det var, det var en ung pike der var falt i gaten af nedfallsyge, og folkene balte med hende og fik hende ind i et Hus, da jeg vendte mig om stod Kathrina ogsaa der, og jeg maatte hilse, hun spurgte da, - skal du i Bethania? - Ja sa jeg, - saa faar vi følge? sa hun. Jeg blev saa forbauset, ja saa forunderlig. - Her er lenge nu siden vi talte sammen Bærem, sa hun. - Ja sa jeg, - men maa jeg faa lov aa gratulere deg med 20 Aarsdagen, enskjønt det var i gaar. - Hva sier du, husker du den enda? - Om eg huskan! aa ja baade den og møkje ant. - Nei at vi skulle møtes i dag, sa hun. - Aa ja sa jeg, paa dagen er det netop 4 Aar siden jeg hørte Damen som ei klaret at ta den høie tonen til grønskande Haar. - Du Bærem du Bærem, ja jeg siger du som før, skal vi ikke, jo du hørte jo at jeg sa du, Ja hør, kan vi ikke efter mødet ta en tur, spurgte hun? Jo det ville netop eg og spurt om, og vi tog en tur, men der var saa koltt saa hun spurgte om vi ikke heller kunne gaa hjem, nu hadde hun da fot en hybel for seg selv, - vi bor nu paa Arneageren lige over Meieriet og paa Kvisten har jeg mit rum. - Altsaa e de et Jomfrubur du har fot? - Ja, men det er ikke stort, og saa skal du faa se et Instrument jeg fik af Henrik (hendes bror) den kaldes for ”Banjo” der er i lighet med Gitar, men er rund og har 10 Streng, den er kjøbt i Milano der var en Italiener ... som hadde en slig, og af ham fik

Henrik lære at spille, Saa kjøbte han en, som jeg fik, og nu kan jeg lit. - Nei jeg tror ikke at jeg kan følge med. - Hvorfor? - Jo det er saa lenge nu siden vi var sammen og i Narva, vet du da vel, at jeg fik ikke netop nogen opmunt-ring til at fornye bekjentskabet. - Jo netop derfor er det jeg ber dig være med hjem, saa vi kan faa forklare os begge, thi det maa vist vere en misfortaaelse fra begge sider. - Nei fra min Side er der ingen misforstaaelser, thi først et sligt brev, fra deg (jeg vet dog at det brev som jeg sendte deg derfra ei kom frem) og det ærgret mig svært, men da som du vet, er Alfred Lea reist tilsjøs, og Ole i Amerika, og jeg flere gange saa deg i følge med Styrman Sunde saa hadde jeg jo intet at gaa paa Holmen for, og forresten, er det saa fullt opp at gjøre i Bageriet, til langt paa Kvel, at det er ikke nogen stund at ta en tur hel-ler. - Aa jo Bærem kom, jeg maa faa tale med dig, thi alt vad du nu har sagt, er en stor Misforstaaelse fra din Side, aa at du taler om Andreas Sunde! Kan jeg ei begribe. Du vet da vel ganske got at han er død for 2 Aar siden, thi hele mandskapet gik under med Fartøiet, og vor ulykken skedde vet ingen. - Ja eg saag at du gik sortklæt. - Va sier du! sortklæt. Jeg har ikke hat sort kjole paa minst 3 Aar, Kaapen er jo sort, men vist du saa mig i sommer, da var jeg helst graa. Tror du at jeg sørget? - Ja! Var dere ikke forlovet da? - Forlovet! Har du virkelig trot det? - Ja. - Nei vi kan ikke staa her, vil du ikke være med op paa hybelen saa la os da ta en tur igjen, eller vil du vi skal gaa op? - Aa ja la gaa, Jo her va sandeligt koseligt. - Synes du? - Jaha. Og da blev der snakket adskil- ligt som jeg ikke kan med min beste vilje erindre, men jeg maatte dog tilstaa at jeg hadde misforstaaet, situasjonen, og jeg fant igjen den elskelige og gode Veninde. Ja det er underligt vad en erlig og varmhjertet Kvinde, kan paavirke sine medmennesker. Ja hun var en af de faa, og jeg følte mig saa liten, og ønsket ofte senere at jeg maatte faa vinde hende.

Høst og vinter 1874

Og det blev en herlig høst, vinter og vaar, bare vi hadde saa meget at gjøre i Bageriet, med den forargelig tørkning af Skipsbrød ver eneste dag til 8 – 9 om kvelden. Men saa sa jeg til Persen hvorfor skal vi alle 4 være her og passe paa Skibsbrødet, kan vi dog ikke være 2, vi tar en af gutterne hvær og saa er vi fri anden vær dag. Reinertsen vile ogsaa gjerne være med paa det. - Jo, tenk ikje de, kafor har dokker ikje sagt dette før? sagde han, og saa blev det saa, og det var kjækt, Da var vi fri fra 5, men dagen etter da jeg var inde paa lageret kom Pedersen ogsaa, saa sa han, - eg forstaaer nok got kafor du spurgte om det i gaar.! - Jasaa? Jo, men kafor har du ei sagt før?

Ja, jeg hadde mange lykkelige timer og helst naar hun spilte og sang, den sjønneste sang for mig var Redningsbaate ”Der var ni og halvfems” ”Tenk naar engang” og 14 Aar tror jeg vist at jag var. Ja, hun kunde synge, en herlig stemme, aa ja herlige stunder, og om vinteren paa Isen og Kjelke eller som vi da sa Netslede, det var da byens største netslede blev arbeidet, nei, det er feil det var i 71, ikke 74, men den blev da brugt ofte. Saa kom Vaar og i Mars

1875, var jeg i Rekruttskolen paa Malde. S. Mortensen og jeg, hadde leiet en kjæk liten Sal hos Ole Bøe, og der kom ogsaa hun ut et par Søndagers eftermiddag, herlige stunder, herlige minder, men batalionssamlingen skulle være fra 1. til 15. September og da reise til Smaalenene til den store feltmanøver, vi var da 10 000 norske og 2000 svenske Soldater samlet. Men de 2 Maaneder i melem tiden ville jeg ei gaa i Bageriet, jeg ville være fri og Pedersen syntes det var jilt, thi han ville saa nødvendig oppsig den Svend der kom i min Plads, saa han blev til 1. Oktober.

Tur til Hjelmeland

Saa var det en aften jeg spurte henne om hun ville være med til Hjelmeland om Søndag, - der gaar Lysttur dertil da. Tror du at du faar lov af dine forældre? - Jo da det tror jeg da vist, - ja ser du, jeg er saa ofte blit bet af min gamle Chef, P. Larsen at komme ind og besøgte dem, thi jeg har vært paa Butikken hos ham i 67 og 68 da han motte gjøre Konkurs, saa flyttet de til Hjelmeland, Madammen er derfra, datter til Proprietær Selvaag, - ja men kjære dei da kan ikke jeg være med, jeg er jo aldeles fremmed for dem. - Det gjør intet til Sagen, jeg for vide det fredagskvæl? Jo da vi reiste, og hun hadde, gode sager med. Men da vi kom ind ville hun vi skulle ta en tur indover veien og se oss om thi vi har jo sitet paa Baaten flere timer, saa gik vi utover men ikke langt saa kom sandelig Larsen, - Nei e de du Broman, - de va daa jilt aa se at du eingang kom ind, men de var dog en uheldig dag, thi i dag er det Svigerfars 65 Aarsdag og vi skal til Middag paa det gamle Klokkeslet 12, men kom nu aa vær med hjem, jeg har vert en morentur og naa vil me ha Kaffi. Og vi maatte følge. - E de Kjæresten dette, spurgte han og de samme Madammen naar vi kom ind, men jeg motte jo si nei, - ja saa blei det vel snart, spurgte Madammen Kathrina, - ja det kan ikke je svare paa. Jo vi fikk baade Kaffe og varme Pandekaker og Vaffer aa en masse Jorbær, altsaa har det motte vært i Juli, jeg husker ei det. Saa sa Madame, kom ut til Sande kl 2- halv 3, saa kan dere faa spille Krokett, de er hjemme alle aa du Bærem kjenne di vist igjen? - Jo kanske men jeg vet ei veien, - aa den er, go til aa finna, bare udover paa den andre siden af Aaen, aasaa ret udover saa er der en liten Skog som veien gaar jennem, saa strax til venstre staar huset, kvindmalt og Gatedøren imitten i en stor Hage, - ja vi faar naa se sa jeg.

Saa gikk vi atter indover et helt stykke og satte oss inden nogle trær et herlig Veir, Sol og stille. - Aa men her var sjønt! - synes du? - aa ja hvor herligt synes ikke du Anders ogsaa det? - Jo aa helst i sammen med dig, - Mig? Hvorfor det du! - Aa se der staar nogle vakre Margaritter (Baliblom) vil du ha nogen springer jeg, - aa ja tak. Men saa tok hun en og satt og pillet Blad for blad, og jeg hadde set det før at pigerne jorde sligt og jeg viste ogsaa hvad de sa for vert blad de tog af. Saa jeg fulgte med, og da det siste blad var plukket viste jeg hva det sagde. Saa rant det mig strax ihu, aa la gaa, du faar da ikke verre end en Kurv, - ja det var ganske sant det du fikk ut, sa jeg, - vet du hva jeg fikk da? - Ja

men hør vem tenke du paa, - ja det sier jeg ikke. - Men vad var det du Anders fikk ut da! - Jo de ska eg daa sei, han elsket af hjærte! Og de er sant. - Hvem elsket af hjærte? - Han som ligger her i græsset! - Du, du. Ja sa jeg, - Mene du dette Anders? Eller er det en spøg? - Nei ingen spøg Kathrina, men fult alvor. Jeg ælsker deg! Nu har jeg vaaget at sige det Kathrina, men jeg fordrer intet. Svar naa, tenk vel over og tal gjerne med dine forældre om det jeg har sagt, det er alvorligt fra min Side, jeg har ælsket deg lenge, saa du maa ei gi mig en Kurv, Lørdagsaften eller Søndag haaber jeg et gunstigt svar. - Svaret kan jeg gi dig nu, aa det blir ingen Kurv som du siger, men du sa at du hadde ælsket mig lenge! - Ja det har jeg! - Elsket du mig da du var tilsjøs? - Ja - Og jeg som sendte deg et slikt brev! - Ja det er glemt, - ja men hvorfor kom du ikke hjem til os da? - Nei det vet du jo, der er sagt, tydelig nok vel? - Ja men hvorfor har du da ikke sagt det før, - nei da vi atter har vært sammen saa ofte? Jeg har ikke voget mig til, - voget dig til sier du! - Ja nu har du hørt mit inderligste ønske, - ja Anders jeg ælsker dig ærligt og opriktig saa nu har du mit ja og min haand. - Tør jeg tro Kathrina? - Men du skulle bare ha sagt det før Anders vi kunne hat det saa meget jillere, - paa jomfruburet, har vi ikke hat det jilt da, spurgte jeg. - Jovist har vi det, men sonn! sonn! sonn! Aa du jille Anders, aa det har du got aa grublet over at du ikke fikk vaavet, at si det til mig før nu her inde paa Hjælmeland. Saa satt vi da der i grasset og snakket noget tøis, som maaske er tilfælde mellem to der er gla i verandre, - Ja va sier du Kathrina, skal vi naa gaa utover til Sande? - Aa nei! - Jo du vet de, at vis du vil saa skal jeg jo være med, men kunne vi ikke ha disse timer sammen til Baaten gaar? Kan vi ikke ta en tur til det vand der borte, der er Skog ogsaa, og jærne Bær! - Men vi har da fot Bær nok i dag saa vi behøver da ikke at se efter dem, - men aa sitte i Skog skulle vert saa herligt, skal vi gaa der eller til Sande? - Nei vi gaar ikke til Selvaag, la oss gaa i Skogen og se hva du har i Kurven din, jeg tenkte at du hadde den med for at gi mig den! Men likevel vover jeg mig dog til at fri.

Forholdet til Kathrina

Ja den dagen var saa alfor kort syntes jeg, og jeg følte mig saa lykkelig og glad, thi hun var saa snil, og ælske det kunne hun, altid saa venlig, alltid saa straalende, saa var det en kvel jeg saa paa haanden hendes, den finger der, den er ikke tykkere end tuppen af min lillefinger, - hva mener du med det? Det er vel ikke ring du tenker paa? Nei Anders, du skal ikke gi mig nogen Ring enda. - Hvorfor det da? - Nei ikke gjør det du, - hvorfor det spør jeg. - Jo jeg skal si dig det, men du maa endelig ikke bli lei paa mig Anders, - jo dette var da løie. - Ja hør nu, saa tog hun saa fast i haanden, jeg kan ikke gi deg nogen Ring igjen, aa Far vil jeg ei be om penger til ring. Thi da er det Far og ikke din Kathrina som du for Ring av, nu har jeg sagt det, tro ikke kjære Anders, at det ikke er af unselighed for at vise at vi er trolovede, - trolovede sier du, - ja Anders det sier jeg, forlovelse, den første stavelsen for, synes jeg er saa kold, som for eksempel man sier forsent, forglemt aa meget annet med for foran,

men trolovet er noget ganske andet og jeg tror vistnok at der er mange unge, baade piger og gutter der har git et løfte, de ei forstod viktigheden af hvad det er at gi et løfte der jo skulle jelde hele livet er det ikke sant vel? - Aa jo saa ganske sant Katharina. Men det du nu sa om ringer, synes jeg var saa sjønt og ærlig af dig, jo det vil jeg da si der var sandelig ikke mange piger der hadde sagt slig. - Ja nu har jeg ogsaa sagt det Anders saa kan du se hvadslags Kjæreste du har fot. - Jeg har fot den beste og elskeligste Pige som findes ialfald for mig. - Ja saa er den sag afjort ikke sant vel, - jo da jeg gir dig ingen ring, forløb da. - Skal vi ikke heller gaa en tur Anders og ikke bare sitte her og tøise. - Jo saa gaar me til Vaaland - ja gjerne det.

Saa gikk da baade høst og vinter, paa isen og i rendebakken som for 4 Aar siden, bare nu saa meget jillere end da, ja det var noen herlige Maaneder, det var jo ikke saa ofte i Ugen jeg var saa tidlig fri at vi kunne faa være sammen, thi naar jeg var i Bageriet jerne til Kl. 10 enkelte Kvelder, to høyst tre Kvelder i uken, men saa var det at ta det ijen Søndag, ofte baade For- og eftermiddag, herlige minder, aa ja! Og slik hun kunne tale om sin gud. Munden med de fine linier kunde kun bringe gode ord og smil, Skarpe smaalige tanker eller bitterhet, ville aldrig finde vei over hendes læber, hun tilhørte de menesker vis sjæleliv udfyldes og uddybes og mildnes, jennem Tro og hengivenhed for sine medmenesker, aa saa snil saa mild naar vi møtes, aa jeg var saa liten mod hende.

Men saa var det en kvel vi var sammen og ved en misforstaaelse saaret jeg hende, hun sa nemlig, - tror du Anders at jeg kan gjøre deg lykkelig? Jeg blev saa forbauset, at jeg ei kunne svare, saa sa jeg desverre, - maaskje du synes at du har forlovet deg, aa kansje derfor ville du ei ha noen ring? Hun svarte intet, men la hodet paa axlen min aa graat, jeg blev saa forskrekket, af det, og jeg ba - nei kjære deg, graat da ikke, har jeg saaret deg? Aa saa maa du tilgi mig, det maa være en misforstaaelse, jeg trodde at du følte at du ei kunne gjøre mig lykkelig, og angret maaskje at du hadde git mig ditt Ja. Saa sa hun dog - aa nei Anders jeg angrer ikke paa det. Jeg spurgte deg bare for at jeg ønsket at høre at du ville glædet mig med aa si, atter en gang, Jo bare du og ingen anden, saa saaret du mig saa saart aa spørre om jeg hadde forlovet mig, nei det har jeg ikke, og jeg siger fremdeles at jeg har trolovet mig, men Anders er det ringen det staar om, saa bare kom med den, jeg skal sandelig ikke være bange at ha den paa, men du vet da at jeg ei kan gi deg nogen igjen, har du glemst det Anders? Setter du større pris paa litt guld, eller mit ja og min kjærlighet, tror du paa mig? - Ja kjære deg det gjør jeg Kathe, kan du tilgi mig? - Ja vi maa altid tilgive, vis vi selv venter at faa tilgivelse af Gud, og jeg tilgiver deg, Anders men ikke si saant mer, du er da vel ikke sjalu? dertil har du ingen Aarsag, ennu engang har du Aarsag til det? - Nei si det har jeg ei, - ja saa er det bare got da Anders. Til den 23. Oktober 1875 kjøbte jeg en Medaljong, og da jeg om kvelden gav hende den sa jeg, - ja nu Kathe maa du se om den passer, aa tenk jeg syntes hun sukket, aa kommer du nu med den? Men da hun aabnet den lille æske, jeg har aldri sett hende slik, hun blev saa glad saa forbauset at jeg

maatte le, - skal aa maa jeg virkelig ha den du? - Ja kem vel anden end du, aa strax fik hun frem et lidet sølvkjede hun hadde fot paa sin Konfirmation, - ja nu maa jeg ta hodet ditt af det Billede du staa med Sven Aarre, det er saa got, og lite, at det passer udmerket, kan jeg ikke vel? - Jo vis du vil ha det i, - ha det i? jo vist skal du da der vel, og dette mit vil jeg ta, saa kan vi sitte derinde aa? - Ja ka aa, - og du vet det saa got da, Nei skal du bare se.

Jul 1875 fik jeg et vakkert broderet Belte aa tenk, det skulle 12-13 Aar efter bli Dinas Sengebaand, naar hun laa syg, altsaa begges hender hadde hat got af det, den enes til glæde og den andens til hjelp, jeg har ikke mer end en liten messingtingest efter hende som minde, skal staa paa et skrivebord med Sand i, Det eneste Billede jeg hadde af hende, blev jeg befalt af Dina at brende paa Vignæs, ja, ja, jeg husker hende lige got for det! Den lille messingbox fikk jeg i Fillepine. Men saa var det en dag jeg spurgte om hun ville være med paa en tur til Nedstrand, men fikk det merkeligste Svar jeg ei hadde ventet. - Jeg tror ikke det kan bli noget af det. - Hvorfor spurte jeg? - Jeg er saa underlig Anders, tror du at du blir lykkelig med mig? - Jasaa! Angrer du? Eller er du lei af mig? - Nei ingen af delene, men jeg føler mig saa underlig. - Jo jeg synes nok at du i det siste har vært saa rar. - Men dette hadde jeg ei trodd om deg, kanskje vi har gaat forlenge? Eller er det min Familie som du ei tror du kan være sammen med? - Anders hvorfor er du altid saa mistenksom mod mig? Din familie er slet ikke mig til besvær, langt fra din Søster Mdm Jakobsen er saa snil og ligefrem mod mig, akurat som du, vi har jo vert der flere ganger, og du har vist aldrig hørt noget fra mig om at vi har got forlenge, nei men jeg synes og føler som jeg sa at jeg tror at jeg ei kan gjøre deg lykkelig. - Nei det er nok ikke bare det du Kate, der maa være noget andet under og jeg sier det atter at jeg ei tenkte det om deg, men jeg skal saa sant ei tvinge deg, du har selv og det saa klart og troverdig git mig ditt Ja, du husker vel det? Men saa faar du da ta det tilbake, du sa at jeg saaret dig dengang jeg talte om ringen, men nu har da du saa grundig baade saaret og skuffet mig, jeg er deg altsaa for simpel. Ja saa tak for alt got og hyggelig vi har hat sammen, aa saa farvel da! - Er du ferdig Anders? - Hva ferdig? - Jo med dine Ord. Jeg har aldrig tenkt eller sagt at du er for simpel, vis mig en eneste gang du kan si jeg har udvist at du er mig for simpel, har jeg noen gang vist mig slik? Nu skal du sige det, jeg forlanger det, jeg har trot paa deg, og det løvte eller mit Ja at jeg ville bli og være din veninde for livet tar jeg ei tilbake, komme hvad komme vil, det skal du faa gjøre. Hva er det jeg har feilet i, si mei de. - Nei jeg har intet at at si, du har da vert saa jil og eigod som du kunne vere, men vis du min kjære Kate tror at du ei kan gjøre vaart Samliv lykkelig, eller at du ei kan eller vil ta ditt Ja tilbake, ja hvad skal det saa bli? Jeg forstaar det ikke, vil du gaa Kate saa skal jeg ei staa iveien, Jeg skal gi deg fri vis du mener det saa. Du er ennu ung og skjøn, saa livet staa deg lyst ennu, og snart skal jeg til Malde, saa blir du, noget mer at tenke paa, saa blir det maaskje ikke saa tungt for mig, men at dette skulle bli slutten paa vaare jille stunder og samvær var saa tungt Kate, jeg kan ei være her mer, i

kvel, aa at det skulle bli slig! - Alt det du sier her, er det jo du som vil bli fri, du sier ung og skjønn, naar du synes det Anders, hva er det da du mener tror du at jeg, kan gaa hen og forlove mig, nu kan jeg gjerne si forlove, thi det er nok helst du der har forlovet deg, tror du jeg, kunne sitte hos en anden Mansperson og muligens bli kjærtegned, nei aldrig, det ville for mig være motbydeligt, forresten skulle du ikke tale slig Anders, sett deg nu ned, saa vil jeg gaa ned efter noget got til deg, - til mig? - Jo du har faat det før, husker du, - er det gele med fløte kamsje? - Ja og lit til ogsaa! - Ka er det du er komt paa i kvel? - Jeg ville gaat ned før, men du blev saa rusk, og efterpaa skal jeg spille for deg. - Ja du er løien Kate. - Ja ja det har du sagt saa ofte, men spis nu. - Jo da du ser vel det, - jo men hør nu du! Om du naa skal til Malde du kommer vel da til byen? - Ja vist, - skal vi da møtes som venner da A? - Ja det er det jeg ei kan svare paa, du vet jo at du to gange nu har sagt at du føler eller tror du ei kan bli lykkelig med mig, hva ska jeg da gjøre? - Dette blir mig en løselig gaate, vi er dog venner, saa god nat da imorgen blir det lettere for deg Kathe! Du skal bare se, nu vil jeg gaa, - gaar du for got da A? - Ja nu er det det samme igjen. Jeg skal svare ærligt og oppriktigt. Det vil bero paa deg, - aa tak for det da Anders. Tre dager efter var jeg paa Malde.

En uges tid senere, en Lørdags eftermiddag. Vi hadde hat en feltmanøver uti Haaland natten før, og jeg hadde lagt mig at sove middag, blev jeg vekket af at en haand tok mig over Ansigtet saa at jeg vognet og saa at Kathe sat ved siden. - Kanskje du blev lei at jeg vekket dig, - nei da, men hvad er det som har gjort at du kommer alt herut? - Jo jeg maatte gaa syntes jeg, det er nok best at du for denne igjen! nemlig den Medaliong hun hadde faat, - nei den tar jeg ei igjen, den var en liten Geburtsdags present, men kan du ei benytte den kan du gi Anna (hendes Søster) den, - aa nei da, maa jeg ha den? - Ja hvem anden, men hør Kathe, kommer du med gode nyheder eller er du vaklende ennu, - aa ikke spør mig, du sa jo at det berodde paa mig og jeg skal si deg det at det er saa ont og saart at jeg skulle ha saaret deg, kan vi ikke enda være Venner? - Du Kathe du Kathe vil du ha ennu en gang min forsikring saa hør her. Jeg skal vente i to Aar altsaa til jeg er fri herute, altsaa paa denne tid i -78, men da skal du den 23. Oktober 1878 være min Brud og hustru, - du Anders, du Anders, altsaa paa min Gebursdag, - ja da er du 24 og jeg 26, er vi ikke da fuldvoksne begge to? - Jo det skal være vist. - Ja for vil jeg ei gjøre noget, jeg vil være fri exsesitsen. Men hør vil du ha Kaffi? - Jeg tog Kaffe før jeg gik men et glas Melk ville jeg gjerne ha. - Vil du ha Fløtemelk. - Fløtemelk! Har du det? - Nei men Madammen pleier sette frem smaa Fate, vil du gaa ned og spør. Jeg tror hun har, men da maa du faa laane et par Skeer, Sukker og Brød og smør har jeg, vil du gaa ned, - Jo gjerne, - ja men du bed om 2 Æg, saa maa vi faa laane en tallerken til brødet det blir meget hva? - Jo jeg skal. Jo hun hadde melk og skulle komme op naar ægene var ferdig men du hvor hun pratet. Madamma kom selv op med alt, hun sa hun intet skulle ha for Melken og Æggen, det ska hu ha saa jek den lange veien ja du har ein fin kjæreste du Bærheim.

- Ja nu maa du være husmor aa stelle for første og kanske siste gang paa min hybel, men naar vi har spist vil du gi mig en time da Kathe? - Hvor mange er klokken? - Den er halv fire, - ja men jeg vil være hjemme naar den er 6, for at stelle til aftens. - Ja saa gaar vi naar den er vel 5, - vil du følge mig til byen da du? - Javist vil jeg saa, ja si nu du Kathe, hva syntes du om at vi to ene sat her nu, mon vi skal engang for stedse faa være sammen? - aa Anders, naar du viste hvor inderlig jærne jeg vil, Jeg har bedt flere gange Gud om at vise mig veien jeg skal gaa, det jore jeg ogsaa i morges da jeg vognet og da fik jeg slig anke at jeg syntes at jeg ville gaa deg i møte, men saa blev det at jeg gik helt ud, og fant dig sovende. - Ja snak ikke mer om det nu, nu vil vi sitte iro en stund, - Ja men jeg vil først gaa ned med Fatet og Skjerne, saa skal vi ha en time for os selv som paa hybelen hjemme ikke sant vel? - Jo men hvad var det egentlig du kom herut for? Jeg ser det paa dig at det er noget sers du har i tanker. - Jo! men la os sitte paa den Kisten din der, saa la hun Armen fast om halsen min og satte i en Graat, _____ men hvad der blev sagt blir ei her skrevet, men det var den tungeste time jeg har hidtil hat i mit Liv.

- Ja saa gaar vi da, men tør nu øinene dine, der er rent vand, tenk nu ei mere paa den sag, jeg har ingen ting at bebreide deg for Kathe, du har altid vert saa snil, du har intet at be om tilgivelse for, og det at du tror at jeg skulle ha noget hat til dig, nei aldrig, vi kan saa got gaa fra hverandre uten nok til hverandre.

Paa hjemveien stanset hun og sa, - Ja det er nok siste gangen jeg har min arm i din, aa jeg er saa lei, - du har intet nu at være lei for. - Jo jeg har en samvittighed, og den gjør mig saa engstelig for at jeg har vert saa styg mot deg. - Begynd nu ei igjen Kathe, du har ei vert styg, la det nu vere slut.

Da vi kom til Døren, spurgte jeg om jeg maatte gaa op aa si farvel til din Far og Mor? - Aa Anders, ikke enda. - Ja vil du si det da? For jeg vil ei gaa som en fant fra dit hjem! - Nei som en fant som du siger skal du ei gaa, - kom bare vi gaar begge om du vil, la mig ta det alt, med det samme, - men ville du skaane mig i aften gjore du mig en stor glæde, - ja jeg skal, saa farvel da du min kjære Kathrina, men husk hvad jeg har sagt, jeg skal vente i 2 Aar og jeg skal holde mit Ord.

Saa var den glæden forbi, ja forbi, vi møtes siden flere gange to gange paa Kirkegaarden og flere gange i Bethania, pratet gjør vi, som før, men aldrig et ord om forna dar, jo en gang vi gik forbi Parken, spurgte jeg husker du aftenen derinde nar Musikken spilte og der var Kulørte lamper i Alleen? - Om jeg husker? Aa jo du baade Parken og Tegneskolen deroppe kl. 8 om aftenen jeg husker alt.

Ja hun var snil, aa alt er tilgibt. Jeg tror at forstaa, hvad det var hun hadde slig en Kamp, for at det ei maatte bli brud mellem os, det manglet ei paa vilje det forstod jeg got, men noget had eller uvilje, mod et slikt ædelt menneske, som hun altid var, det kan ikke fortelles, det maa føles. Kjærlig var hun og ælske kunne hun, ja en opriktig Kristen.

Jeg ventet! men den 23. Oktober 1878 hendes 24 Aars dag, sente jeg et visitkort og skrev, Min hjerteligste hilsen og Gratulation anledning din 24 Aars fødselsdag, fra han der bygget sit livshaab paa Sand.

Dagen efterpaa fikk jeg et brev paa 4 Sider, det var adresert til Nygaden, hun skrev det ogsaa, for sente hun det til verket fik jeg det ei før om Kvelden, aa det var et herligt brev, et brev som blot hun kunne skrive, - en ting skal jeg si, og det var dette, du gode ven! Jeg har ofte og vil fremdeles paa mine Knæ be til Gud, at du maa faa en ung og Kjærlig Kristen Kvinde paa din livsvei i livet, jeg siger ung ja for da for du hendes første og rene Kjærlighet og hun maa ælske dig. Men merkelig var det du, jeg stod netop paa Kjøkkenet og stelte, saa kom jeg paa, mon Anders husker nu hva han sa paa Malde siste gang jeg var der, og tenk med det samme kom Postbudet med Kortet, eller brev du gratuleret og hilste fra ham der bygget sit livshaab paa Sand. Ja ja Anders tilgiv! - Tilgiv! Kathe

Men det var sandelig ei min tanke eller tro at det skulle bli saa, jeg husker ei alt, men hun siger at hun ofte maa ta sin poisi (?) bog og læse alt vad jeg der har skrevet og saa var hendes siste ord de at jeg vil tilsist hilse dig Anders med det siste værs af den sangen jeg saa ofte motte og jærne ville synge og spille for dig, ”Tenk naar engang, Ja det siste værs og saa den siste ja tenk din siste hilsen fra din engang ælskede og elskende Kathe, level og bli lykkelig.

Flere Aar efterpaa vi bodde da paa Værket min Bror var da blitt Kirkevæрге, saa skulle jeg finde flere Festere som Frøkne paa Kleven ei kunne finde, blant andre en Capt. M. Baarsin, jeg fant ham paa Stranden, og da jeg ringet paa kom Kathe! og lukket op, -. Ja det blev saa rart, det saa jeg og paa hende - er du her? spurgte jeg, ja, maaskje at det er Fruen? -----Nei det vet du da Bærem at det ikke er, - sier du Bærem naa? - Anders da, værsaagod og gaa ind, skal jeg finde pengene, hun kom ei ind men sendte en liten pige med dem, men en ting saa jeg og det var det merkeligste, den Medaliong hun engang fik, den hadde hun om halsen da, som før!

Hun døde i Chicago 1902, altsaa 48 Aar, hendes bror der var givt med en datter af Soth? Malde var her i 1904, og jeg motte op og prate med ham og han sa hun døde for 2 Aar siden, - var hun gift derborte, nei, sa han. Saa var da da de mange gode og jille stunder forbi.

det 7. Værs i ”Tenk naar engang..
Tænk, naar engang i Himlenes gyndne Sale
Jeg med den Ven, jeg her paa Jorden fandt,
I Lyset om et evigt Liv skal tale
Og - om det Liv, der som en Drøm forsvandt!

I Kathes siste timer sa hun at hun paa sine Knæ ville og hadde gjort det, bede Gud give mig en ung og kristen Kvinde der motte gjøre mig lykkelig, og mer-

kelig nok. Den 24. oktober 1978 var det jeg fik det brev, i September samme Aar fikk de paa Kleven en ny Pige, første gang jeg saa hende var en formiddag jeg var et ærinde paa Kleven, og jeg saa hende ved Kjøkkenbenken. Jeg motte studse ved at se hende i Ansigtet, syne at have seet det før, og da jeg gik motte jeg tenke, hvori alværden var det jeg hadde sett de øine før? En anden aften jeg var der oppe sat hun inde, men gik ut en stund efter, vistnok i Kjøkkenet saa spurgte jeg Gunille hvem er hun? Hun er søster af Karoline, - hvor bod de? - I Sandvigen, - i Sandvigen sa jeg, - ja hvorfor sier du Sandvigen farbror? Ja det var da aldeles merkværdig. Har du set hende før? - Ja ubetinget. - Hvor var det? - Ja det sier jeg ei ennu i alfald, men merkeligt er det, hvor gammel er hun vel, - hun sier hun er 16 Aar. - 16 Aar, 16 Aar? Sier jeg, - ja hun sier det.

Der blev ei mer sagt af mig der oppe den kveld ei heller senere om den Sak. Men her skal jeg fortelle det hele og I som læser disse mine Minder skal faa høre det Alt.

Møte med Dina

En Søndag ettermiddag efter Nytaar 1871, var vi fler sammen Gutter og Piger, jeg var med min nye store Netslede og rendte i Sandvigbakken. Vi var i alt 8 men naar der var «Damer» med kunne vi bare sitte 7, saa at en altid motte staa igjen, og det gikk strygane, glat var der, og helst farlig at styre den, med en slig tyngde af 7 voxne personer, og motte jeg altid sitte bakerst for at svinge, Stang bruktes ei da og da kjælken helst ville gaa til venstre var det ei noget lett aa sitte der Ole Tin sat engang, men rente i Veiten ved Hellan, siden maatte jeg alltid ha den posten og Kathe, "Katrina", satt foran mig, saa var det engang vi svinget Sleden oppe ved Klausen, da stod der 2 Smaapiger, vel i 8, 9 Aars alderen, den ene hadde strikt tørklede og hadde armene ini, der var kalt, hun var en kjæk og vakker smaapige med røde Kinder og da vi ville til aa sette os, sa hun til den anden, maaskje hendes veninde, "den va lange den" Sleden altsaa, - seie du de sa jeg, hun sa ingenting, men smilte til veninden. - naar me komme opigjen ska du faa sitte paa, - nei eg vilkje, - vil du ikke? Sa Kathe, kom skal du faa min plas saa vil jeg hvile, det er saa trettende at gaa saa mange gange op Bakken. - Nei jeg vil ikke, - vil du ikke? - Nei.

Da vi da for nedover spurgte Kathe kjendte du hende? - Nei sa jeg, det var slig en pen liten Pige, og de røde Kinder, var saa skjønne, - ja det synes jeg og.

Ja ingen af oss 3, ante da at den lille Pigen skulle innta Kathes plass ikke bare den gang paa Kjælken, men i hele mit Liv, Hvad tykkes Eder??

Jeg syntes meget got om Dina. Engang møte Hans og Jeg henne og Karoline paa torvet Markedsdagen, og jeg spurgte om de ville være med ned til Hardangerne og faa Epler, men de sa nei at være med den gamle Gutten ville de vistnok ei. Men den 20. November bestemte jeg mig at anholde om hendes Haand, hadde lenge tenkt at faa tale litt med hende men hun gik ikke ud naar jeg var deroppe, saa gav jeg henne vedlagte Brev Torsdag den 20. Fredag gik jeg ei op, men Lørdag og fik da svar paa Spøragsmaal. Søndag fulgtes vi til Kirken

*Dina f. Danielsen
fra Nedstrand gif-
tet seg med Anders
Bertinius Bærem
på sin 17. års dag,
14. august 1879.*

og om eftermiddagen var jeg i Sandvigen i hendes hjem for første gang. Og min søster Ane var den første, ja Mor ogsaa, hvem jeg sagde det til at jeg var trolovet, Ane var da sykelig den 13. Desember døde hun paa Barselseng, og Da var Dina for første gang i Familien ved Begravelsen, Ja saa var jeg da forlovet med hende, og erfarte da at Kathes bøn allerede var opfyldt! Det var ei saa mange ganger vi var ute sammen og noget værelse hadde hun ei, saa var det en dag Pedersen kom uti Bageriet og spurgte Bærem har du lyst til aa bli Bakermester paa Vignæs, - paa Vignæs? Sa jeg, ja der staar en slig i Aviserne, det er ved Forbrugsforeningen, og den leverer jeg Gjær til, - ikke fordi du skal gaa herfra, men jeg trodde at du hadde lyst at praktisere selvstendig, god Atest og skal jeg ogsaa personlig skrive til Formanden, naar jeg i Morgen sender Gjærster(?) og Regning. - Jo tak jeg vil søge den Posten, og fikk den ogsaa reiste saa op og ville tale med Formanden, samt faa se Beboelsesleiligheden, samt faa kosthold, og alt gikk got.

Vignæs

Handelsbestyrer Skoglands frue var villig at ta oss begge, baade jeg og Bagerguten. Jeg maatte nemlig ogsaa faa feste en Bagergut i Stavanger og den 15. mars 1979 reiste jeg op for at være sammen med Bagermester Kaijsen, for at faa mer kjendskab med Forholdene i Foreningen, det var en grei Mand, akurat i samme Humør og Arbeidsmetode som jeg var vant med, Jo snarere ferdig, snarere fri, og 2 uker efterpaa kom Lars, en herlig og flink Gut, en som ei var red at ta i, og han motte ogsaa henge i, enn saa var han da fri kl. 2 – 2 1/2. Lørdag 4 om eftermiddagen, Der var mellem 80-90 Familier i foreningen og de hadde flere Barn, der var 2 Lærere og en Lerinde, saa der var mange spisere, og got gikk det. Fredag var det almindelig 2 Ovne med større brød. 100 i hvær Ovn, Lørdag var det mer smaa brød, Vørter Hvede og en ny sort, flade fine med Sirup, ikke den svarte simple men lys honningsirup, da den svarte simple blev slut spurgte jeg Torkelsen om Skogland ei kunne faa af den lyse, den er meget søtere og fin smag vi hadde den altid hos Pedersen. Jo da, saa hadde jeg Ingefer sammen med i Brødet og de blev gode og gik got, de hodt seg lenger myge, og da de blev stekt paa Herten (selve fliserne i Bakerovnen, hadde sin Aroma, og ei blev smurt med Olie som med de almindelige Brød, ja der ligte jeg mig fint, i Mai kom Dina paa besøg et par Uger for at se sit Hjem, hvor hun skulle bli Husmor og i Juni skrev jeg at jeg ønsket Bryllup den 14. August, hendes 17 Aars fødselsdag og dertil var hun villig, og den 18 August 79 satte vi to vaart bo, ikke i Hetlandsgaten No 2, men paa Vignæs og det paa selve Næset, det største Hus der var, det paa vilte ogsaa at Vi maatte holde Hus for tilreisende. Vaaren 80 gik Foreningen Konkurs men en ny blev stiftet strax og jeg blev fremdeles. Bager ogsaa der, saa motte da Dina holde hus for 2 Bagere, og den nye Handelsbestyrer var Unkar og han blev ogsaa i kost hos os, ligesaa en Engelskmand, Ingeniør ”Alvijn” og Mig, altsaa 5 voxne Mandfolk og Anna var da nettop komt, saa hun hadde fult opp at staa i, hun fik dog fatt i en Pige, Anna Spande, en stor Kvinde, snil var hun ogsaa, men saa fik jeg Opsigelse sagdes at Brødet ei var saa got, en tid, thi mit paa Sommeren og eftersommeren blev der daarligere, men det var nok ikke det der var Aarsagen, det var nok heller en Geburtsdags Kringle.

Geburtsdags Kringlen

Det var en Eftermiddag Pigen til Doktoren kom og hilste fra Fruen om hun kunne faa bestille en Kringle til kl. 8 i morgen det var Doktorens Geburtsdag. Nei det gaar nok ikke sa (Handelsbestyreren) jeg var tilfeldig paa Butikken da, - Jo sa jeg, hils Fruen hun skal faa den, vi skal begynde kl 12 inat, - Aa nei da det var formeget - nei sa jeg, jeg er i taknemlighedsgjeld til Nørgaard, Dina hadde vert syg og jeg hadde ogsaa konsulert ham, Lars ogsaa. Dette var paa den første Foreningen. Saa fik jeg, ja Lars (gutten) ville ogsaa være med og vi fik mel, Smør sukker og det som skulle til til en Kjempekringle saa stor vi kunne faa den paa en Plate, hadde mer baade Smør og sukker,

Rosiner Sukat eller som vanlig, sprøitet gjorde jeg begge. Og da Pigen kom, sa jeg hun motte vente litt, til Lars var ferdig og da han kom inn paa Butikken med den Kringlen blev Pigen saa forbauset, - hvem skal ha den, spurgte hun. - Doktoren sa jeg, det er fra Bagerne. Nu følger du Lars med Pigen og leverer den til Fruen fra os. Jo Lars smilte da, jo da, la et et hvit Papir over, og strax etter kom Doktoren i Bageriet og spurgte hvad dette skulle betyde, ja jeg sa at Doktoren hadde gjort os saa meget uden gotgjørelse, saa ville vi vise vor takknemlig overfor Dem, - ja ogsaa staa hele Naten, gjør ingenting sa Lars, de va bare jilt.

Saa var det Viseformanden Skanke i den nye Forening hadde fødselsdag, og Deres Pige kom og bestilte en Kringle til 1 kr., en krone fra Fruen, det var Skankes fødselsdag i morgen om de kunne faa den til Kl. 8, frokost, den var liten, at skaffe til 8, men vi skal begynde kl. 12 i nat saa Fruen skal faa den Kl. 8, la gaa, - Ja det maa jeg si var fint gjort sa fru Næs, hun var netop da paa Butikken. Der var da baade Svend og Gut da med mig i Bageriet, Martin Svenden syntes ei om at bage hele Naten for en saa liten Kringle, men vi gjorde det dog, hun fik den, men vis de ventet en slig som Doktoren, da tog de feil.

Og det var det nok som var Aarsagen at jeg fikk min Opsigelse og ikke Brødet, som de hadde spist over 1 $\frac{3}{4}$ Aar, saa flyttet vi fra Vignæs midt paa Vinteren 15. desember, Anna var da bare 14 Uger gammel. Jeg negtet at modta Bestyrelsens opsigelse da jeg var og skulle efter Paragrafen i foreningens lov ansettes og opsiges af Generalforsamlingen og Generalforsamlingen blev, men der blev flertal for at jeg skulle oppsiges, og saa reiste vi da derfra den 15. Desember 1880.

Tilbake i Stavanger

Saa bodde vi paa Værket. I 81 laa jeg syg i Lungebetennelse og den var meget sterk, saa at der var helst tro om at jeg ei stod den over, ja maaskje at det hadde vert det beste. Men Gud ville det ei, forsøkte saa om høsten 81 at begynde med eget Bageri paa Bergeland, men det ville ei gaa uten at begynde med Kredit til begge sider, baade ved indkjøb og udsalg, saa sluttet jeg, og begynte med mit forrige haandverk som tømmermand og arbeidet da paa forskjellige steder i 3 Aar. 29. august 83 blev Anders født, saa begynte jeg paa Siverts trælasterlager, hvor jeg var i 28 – otte og tyve Aar, noksaa lenge. 24. mars 86 blev Dagmar født, ja vi hadde det isandhed hyggeligt der paa Værket, vi bodde først hos Mor og hun var snil, i 87 blev Kristian født, da var der 4 Barn og i 89 blev Bertha Cecilie født den 25.oktober og døde den 14. Desember 1890 og lille Julaften samme Aar intraff noe forunderlig. Jeg hadde arbeidet et par Stager til Anton Pedersen netop da, ja jeg arbeidet meget for ham, likesaa ogsaa for os selv hadde nettopp da arbeidet Spisebordet og Sofa, alt paa (fyrum) efter arbeidstid, det var det jilleste jeg viste at faa arbeide noget for hjemmet, ja ogsaa for andre. Men tilbake til lille Juleaften, for de to Stager fikk jeg 4 Kroner, tok for 2 Kroner i Brød og 2 Kontant, tengte for

dem at kjøbe nogen Julegaver til Barnene naar jeg gik til Rasin og skulle kjøbe noget beslag.

Da jeg gik stod der en gammel Mand paa Fisketorvet, jeg kjente fra Strømstenen. Den var biterligt koll den Jul, han hilste paa mig, han stod i Oljetrøien og Sydvest men det var for at holde seg varm. Saa sa han det er svert kolt idag Bærheim, og helst for dei saa lide har te bida aa ennaa mindre te brenna. - Er der ikke noget nu i Dokken, spurgte jeg, han kokte Beg derinde, - nei ikke noge har der vert paa 6 veger saa det ser ud te ein traang Jul iaar. Jeg gav ham de 2 Kroner jeg hadde, men slik han takket og velsignet, var formeget for mig, der kom en Klump i halsen saa jeg ei kunne svare, men motte gaa.

Da jeg hadde vært hos R&Rasin gik jeg indom Thormodsen for at kjøpe legetøi, men saa først husket jeg at jeg ei hadde Penger. - Hvad var det du ville, sa han. - Jo sa jeg, jeg tenkte paa at kjøbe noget smaatri til Barna, men saa har jeg git Pengene bort, og hadde glemt det. - Ja du kan da bare faa hvad du vil fordet! - aa ja jeg tror nok de du, men jeg vil ei borge Julegaver, da for det heller være, og da jeg gik indover tenkte jeg, ja ja maaskje at der blir lit til de smaa ennu. Tenk litt kjære Børn paa deres Far naar i leser disse linieene! Jeg viste om intet, men trod.

Da jeg kom ind paa Værkstedet igjen (Baard!) var der mens jeg var i byen. Sat der en fremmed Mand og ventet paa mig, han spurgte om det var mig som gjorde tegninger til huse. Han va vist herind, sa han. - Jo, sa jeg, - jeg har gjort flere Tegninger. Ja han hadde kjøbt en tomt paa Nymansmarken aa ville ha et Hus, men bodde nu paa Landet, og han reiste hjem nu med Julen og kom ikke hertil før over Nytaar. Vi blev enige om hvordan Huset skulle være og Maalebrev hadde han, om jeg da ville gjøre den ferdig og faa den indsendt til Bygningskommisionen mellem Jul og Nytaar for da skal de ud, har jeg hørt, sa han. - Ja det er ret det, sa jeg de skal ud da. - Hvormeget er det Kommisionen skal ha, sa han. - 6 Kroner! Ja og saa for jeg betale tegningen ogsaa nu med det samme. Jeg blev saa bevæget da med det samme at jeg neppe kunne svare, gjorde som jeg tenkte til, og sa det da. - Ja det var da meget rimeligt, men eg gir dem 15, og 6 saa blir det 21. Da fik jeg igjen mer enn de 2 jeg gav en fattig 85 Aar gammel Mand, og det paa samme dag, ja samme time!! Saa barne fikk Julegaver og gotter!!! Og Dina en pen sort Kurv, med hvide indfletninger i og Laag, og hun syntes det var saa herligt. Ja! Det skulle ikke saa meget til for aa gjøre lit Glæde da!?

Gud var nær!

Turisttrafikk og TTK (Turist Trafikk Komiteen)

Av Grethe Kolbjørnsen

Arbeidet med utviklingen av turisttrafikken var en av de oppgaver som Stavanger Turistforening arbeidet med. Foreningen fant det mest hensiktsmessig å skille denne oppgave ut fra sitt egentlige virkefelt. Stavanger Turistforening tok derfor i 1929 initiativet til å få opprettet en Turisttrafikkomite med det formål å organisere og utvikle den næringsmessige del av turisttrafikken. Det ble arrangert samme år et allmannamøte hvor planen fikk enstemmig tilslutning, og hvor det ble besluttet å opprette en slik komite.

Dette var innledning til artikkel av ukjent forfatter i nr. 3 av Stavangeren i 2011. Grethe Kolbjørnsen, Turistsekretær fra 1970–1975, grep pennen fatt og gir oss et enda mer utfyllende bilde av TTK's virksomhet.

Et møysommelig arbeid av initiativrike mennesker fra 1929 til 1959 for å tiltrekke seg turister til Stavanger og Rogaland, ga resultater. Det ble investert mye lokalt i hoteller, turistbåter som ”Clipper”, turistbusser og tilrettelegging av attraktive tilbud for turistene. I kulissene ble det arbeidet med økt flydekning til og fra Sola flyplass og påvirkning overfor norske landarrangører om å ta Stavanger og Rogaland inn i sine programmer, først og fremst rettet mot det amerikanske markedet. Winge Reisebureau AS var blant de store arrangørene og plasserte slik sett Stavanger og Rogaland på kartet gjennom sine ”Wonderland Fjord Tours”. Det amerikanske markedet var spesielt interessant fordi det ville tilføre regionen et kjøpesterkt publikum.

Blant de pakkede turene var båt-/og busstur fra Stavanger til Bergen og omvendt via Sauda/Seljestad i noen år rimelig suksessrike, men det var dagsturer med ”Clipper” til Lysefjorden og Prekestolen som fort ble den store attraksjonen. Turen mellom Stavanger og Bergen var en to dagers tur med overnatting på Solfonn Høyfjellshotell gjennom et dramatisk stykke Norge. Selv var jeg guide på begge disse tilbudene i 1959 og 1960 og oppdaget fort hvilke svakheter som burde bli utbedret, både i opplæring av guider og også i mangler rundt den totale tilretteleggingen.

Hotelldirektørene Rolf Ring fra Atlantic Hotell og Odd Ødegård fra Hummeren Hotell tok initiativ til en annen aktivitet med flere dagers opphold, Havfiskeklubben Stavanger Deep Sea Fishing Club (SDSFC) i 1959 og tilhørende fiskefestival. Fiskefestivalen i Tananger var faktisk opptakten til hele den organiserte havfiskesporten i Norge og resten av Europa. Og det var trolig den første aktiviteten som ble betegnet som ”festival” i Norge. Delvis etter initiativ fra SDSFC, ble det europeiske fiskeforbundet grunnlagt og konstituert med sitt første styre under ett møte i Loe i England i 1961 der både Rolf Ring og Walter Sørli ble medlemmer. Den første fiskefestivalen i Tananger gikk av stabelen i 1960 og den første utvidede, europeiske i 1962.

I 1950 ga TTK ut en liten bok med navn ”Stavanger” trykket av Dreyer. En oppdatert utgave ble gitt ut på begynnelsen av 60-tallet. Den var først og fremst

beregnet på det norske markedet og med tanke på kongresser. Den finnes i dag i salg i antikvariater. Tenk det!

I 1962 ble advokat Egil Endresen først forretningsfører for TTK, siden direktør fram til 1965.

Gjennom sitt virke tidligere, bl.a. som sorenskriver i Ryfylke, hadde han forutsetning for å utvikle turisttrafikken. Han bygget videre på arbeidet som var nedlagt og tok initiativ til Stavangerguiden. Han ble stortingsrepresentant i 1965 og det tok noe tid før den neste, Erling Herstad, overtok direktørjobben. Erling Herstad kom fra Stavanger Morgenavis, som opphørte i 1968 og der han var redaktør.

Men da var også oljealderen kommet til Stavanger og Rogaland og arbeidet for turisttrafikk fikk en ny virkelighet å forholde seg til.

På dette tidspunktet var TTK i Turistpaviljongen ved jernbanestasjonen som også Stavanger Turistforening med kontorer i 2. og turistinformasjon i 1. etasje. Stavanger Turistforening hadde naturlig nok styrerepresentasjon i TTK, som initiativtaker til TTK i sin tid. Handelsforeningen var også representert, ellers var overnattingsbedrifter godt til stede.

Overnattingsbedriftene utgjorde en stor andel av medlemmene. Medlemskapet ga også inntekt til TTK's virksomhet gjennom en avgift pr gjestedøgn. Det ble månedlig ført statistikk som grunnlag.

Men det var gjennom også offentlig støtte blitt mulig å opprette en stilling for turistsekretær og i 1970 ga det drivkraft til en større grad av registrering av tilbud, aktiviteter og oppbygging av nye oppgaver.

En registrering og fotografering av overnattingssteder ble foretatt i hele Rogaland, med båt, bil og buss så vel som ruteskip/ferjer. Det ble laget og satt sammen slideserier om Rogaland ved hjelp av dyktige fotografer til bruk i markedsføring og intenst arbeidet med kontaktoppbygging i utlandet der bl.a. Newcastle-regionen var en naturlig viktig part takket være faste skipsavganger dit.

Det ble lagt mye arbeid i å tiltrekke seg cruiseskipanløp og kongresser, men i lang tid gikk storebror Bergen av med seieren om dette markedet.

Det ble også satset på guideopplæring som tidligere hadde vært en mangelvare og med dyktige foredragsholdere så vel som besøk til vesentlig bedrifter i regionen. I 1972 ble Stavanger Guideforening etablert etter initiativ av TTK og etter mal fra tilsvarende forening i Oslo. Det ble satt som mål at guideopplæringen en gang kunne bli et eget høyskolefag slik som en fant i storbyer i Europa. Et naturlig mål med tanke på oppbygging av studiesenteret på Ullandhaug som ikke minst rektor Kjølvs Egeland arbeidet for.

TTK var på denne tiden sterkt involvert i Fiskefestivalen i Tananger i praktisk forstand og sammen med Tanangerfestivalens styre. Deltakelsesregistrering, gevinster og daglig resultatoppfølging var blant oppgavene og det ble som en selvfølge at turistdirektøren, Erling Herstad, var den muntre konferansier ved avslutningsmiddagen.

Erling Herstad var en dyktig markedsfører og svært aktiv i å få utenlandske reiselivs-skribenter, turarrangører og reisebyråselgere til Stavanger og Rogaland. Den største triumfen i så måte var at "National Geographic" sendte en fotograf/skribent til Stavanger i 1973 med en påfølgende reportasje om annerledesstedet fra strand til

fjord til fjell og det særnorske ved å gå på tur overalt! Faktisk målbar turisteffekt fikk imidlertid besøk av franske, belgiske og tyske skribenter og arrangører. Det ble knyttet sammen med en oppfølgingstur av hotelldirektør Olav Gresvik ved Victoria Hotell og turistsekretæren til Brussel og Paris og av Erling Herstad til flere byer i Tyskland. Franske fiskere kom til Stavanger, fisket både ut fra Tananger i private båter og etter ørret under opphold på Prekestolhytten, mens det flere søndager på rad kom fulle charterfly fra Belgia med ansatte i store bedrifter som skulle oppleve fjord og fjell på en dag. Dessverre så ikke handelsstanden seg interessert i å åpne for salg av suvenirer på en søndag. Dermed skaffet TTK seg en liten inntekt gjennom å stå for det selv ved å kjøpe eller låne produkter for videre salg. Gruppene på 110 personer ble delt opp der 50% dro med buss til Dirdal og byttet der til "Clipper" som hadde ført den andre halvparten til Lysefjorden/Prekestolen først. Lunsjserveringen var om bord på Clipper" både tur/retur. Ikke så rent få postkort av Prekestolen ble postlagt av guidene da turistene var på vei hjem etter en lang og opplevelsersrik dag, noen med selskinnstøfler fra buntmaker Pettersen i bagasjen. Den tyske turisttrafikken kom raskt i gang, men i større grad på individuell basis.

I 1970 begynte oljevirksomheten for alvor å gjøre seg gjeldende i Stavanger da det viste seg at Ekofisk-feltet var drivverdig. I mai 1971 oppsto ideen om en oljemesse på Tjensvoll for å posisjonere Stavanger som Norges fremste oljeby og også for å utnytte is-/utstillingshallene på Tjensvoll. Kongressmarkedet var til da ikke blitt særlig vellykket i Stavanger. Ordfører Arne Rettedal var en foregangsmann så vel som skipsreder Toralf Smedvig i å plassere Stavanger på oljekartet. TTK ble involvert, spesielt for å ta imot, registrere og sjekke privat innkvartering og å ha tilgjengelig guider i informasjonen tilknyttet messeområdet da den første oljemesse gikk av stabelen i 1974. Gjennom godt samarbeid mellom mange parter fram til messestart, ble det et vellykket prosjekt med 11000 besøkende hvorav 3500 fra 31 land og der utstillere og journalister oppholdt seg lengst, både i forkant og etterkant av messen. De var flittige til å benytte turistinformasjonen til mange forskjellige oppdrag.

En mindre kjent, internasjonal begivenhet i Stavanger var rettergangen av en del IRA-medlemmer på Sola Flystasjon i 1973. Også her var TTK en deltakende part i arrangement av overnattinger og transporter av tilreisende advokater og journalister. Saken var tungt hemmelighetsbelagt, men journalister fra spesielt utlandet besøkte TTK hyppig for å fritte ut informasjon.

I disse årene, 1960 – 1975, var TTKs utfordringer og oppgaver under stadig utvidelse. Stavangerguiden ble fortsatt publisert, guideopplæringen ble fortsatt gjennomført hvert år, men en stadig større del av arbeidet besto av markedsføring og landarrangementer enten alene eller i samarbeid med andre parter/interessenter og ga grunnlag for nye virksomheter.

Oljevirksomheten satte Stavanger, og derved Rogaland, på kartet, men ikke bare i positiv forstand sett med reiselivsøyne. Mange markedsføringsfremstøt etter 1974 ble møtt med negative spørsmål om industristedet Stavanger!

Redaksjonen har fått inn en e-post fra Åshild Helgevold, som vi ønsker å dele med dere lesere:

Hei.

Jeg leste med interesse og glede om tidligere teatersjef ved Rogaland Teater, Bjørn Endreson, ved å gå inn på deres sider.

Reidar Frafjord hadde skrevet en flott og verdig artikkel.

Grunnen til at jeg skriver er kanskje bare en bagatell som stod i artikkelen, men – alligavel.

I artikkelen står det at Bjørn Endreson startet Rogaland Teaters Barne-teater. I tillegg står det at han lot barna få bruke sin *egen dialekt* på scenen.

Dette siste stusser jeg på og tror at her er det en liten misforståelse «ute og går» hva **dialekt** angår.

Jeg er selv et «barn» av Barneteateret fra 1959 – 1966.

Kun EN gang i disse årene ble Stavangerdialekten brukt på scenen som jeg husker. Det var i 1961 + 1966 da «Annie Get Your Gun» var årets barneteateroppsetning. Da snakket Annie og hennes tre søsken Stavangerdialekt. Men da Annie ble med i sirkuset til Buffalo Bill og ble «skytstjerne», ble språket endret til det samme som det alltid var, nemlig bokmål.

Vi befinner oss nå tilbake på 1960-tallet. At det fra teaterscenen den gang ble snakket bokmål med skarre-r var nok uvant for publikum. Men det fikk vi lov til på Barneteateret. Men alle manus var skrevet på bokmål og alle snakket bokmål i sine roller.

Jeg spilte selv i en del barneteaterstykker i denne perioden. Men det var ikke særlig akseptert blant kultureliten i Norge (Oslo) å bruke skarre-r på scenen. Rulle-r skulle det være. Skuespiller Ada Skram ved Nationalteateret er den eneste jeg husker med skarre-r som scenespråk fra denne tidsepoken.

Jeg sang også inn noen plater i denne perioden. De var ganske oppgitte i platestudio da de ikke fikk meg til å synge med rulle-r. De prøvde men ga opp. Jeg var så ung at jeg ikke forstod hva de ville. Men hør på norske artister fra denne perioden (og senere). Jan Høiland og Hans Petter Hansen f.eks.sang med rulle-r.

Da «And i Breiavann» ble laget av Ajax(tekst) og Einar Ingebretsen(melodi) i 1961/2 fikk jeg synge den på en av de mange «Bjergstedfestene» som Gunnar Eide arrangerte. Han var også min hjelper overfor platestudioet Triola i Oslo.

Denne visen fikk jeg ikke synge inn av to grunner.

1. Skarre-r
2. Ordet Breiavann.

Det ble for mye for plateselskapet. De mente at skarre-r + et typisk stedsnavn i Stavanger ikke passet. Det ble for snevert.

De kunne gå med på at jeg sang visen hvis ordet « Breiavann» ble skiftet ut med «lite vann.» Men da sa AJAX NEI. Den var skrevet til anden i Breiavann, ikke til en i et lite vann.

Så denne visen kom først på plate i midten/slutten av 1970-tallet. Brødrene Ringås sang 2 vers. Visen hadde opprinnelig 4 vers. Dette var i forbindelse med at August Mauritzen laget 2 Stavanger-plater.

Jeg pleier å si at det beste som kom ut av EF-kampen i 1972 var at norske dialekter ble mer og mer akseptert både i radio og TV etterpå.

Men tilbake til Barneteateret.

Da jeg selv som voksen var daværende Barneteatersjef Elsa Nordvangs assistent da « Pippi Langstrømpe» skulle settes opp i 1985, foreslo jeg at Pippi skulle snakke dialekt. Også da kom manuset på bokmål.

Dette syntes Elsa var en god ide. Jeg skrev derfor om Pippis replikker og sangtekster til Stavangerdialekt. Selv spilte jeg Pippi Langstrømpe på bokmål i 1962.

Som det sikkert går frem av min «utredning», er jeg litt «skrullet» når det gjelder språk.

Jeg husker at noen av barna slet veldig med å snakke «pent» på scenen. Bokmål snakket få av oss til daglig. Det var noe vi forbandt med skriftlig arbeid på skolen. Men du og du, vi lærte utrolig mye på Barneteateret. Disiplin, lytte, snakke høyt og tydelig og ha respekt for andre. Mange ble flinkere på skolen også. Især når norsk stil skulle skrives.

Nå er jeg ferdig!

Det som begynte som en bagatellbemerkning rundt *ordet dialekt*, endte opp i mimring « De Luxe.»

Hilsen et medlem som koser seg masse med gode artikler og foredrag fra dere.

Åsbild Helgevold

PROTOKOLL FRA ÅRSMØTET I BYHISTORISK FORENING STAVANGER 2011

AVHOLDT ONSDAG 15. FEBRUAR 2012 PÅ ARKEOLOGISK MUSEUM.

Foreningens nestformann, Harald Sig. Pedersen ønsket de frammøtte medlemmene, i alt 80, velkommen. Styrets medlemmer og varamedlemmer ble presentert og takket for det betydelige arbeidet de nedlegger for å gi medlemmene gode og interessante tilbud. Nestformannen bemerket videre at foreningen har en stadig stigning i medlemsmassen. Ved notering i dag teller Byhistorisk Forening Stavanger 550 betalende medlemmer. Det er styret godt fornøyd med.

Det var ingen merknader til innkallingen og møtet ble dermed erklært for satt. Dagsorden ble presentert og godkjent.

1. Konstituering.

Til møteleder ble valgt: *Harald Sig. Pedersen*

Til referent ble valgt: *Kirsti Margrethe Lærdal.*

Til signering av protokoll ble valgt: *Bjørn Fossan og Egil Svela.*

2. Behandling av styrets beretning for 2011.

Møteleder gikk gjennom beretningen.

Vedtak:

Årsberetningen ble enstemmig godkjent.

3. Behandling av regnskap for 2011.

Møteleder gikk gjennom regnskap og revisjonsberetning for 2011.

Vedtak:

Regnskapet 2011 ble enstemmig godkjent.

4. Styrets innstilling til kontingent for 2013.

Styret foreslår uendret sats: kr 350 for enkeltmedlemmer og kr 500 for familiemedlemmer.

Vedtak:

Styrets forslag til kontingentsatser for 2013 ble enstemmig godkjent.

5. Presentasjon av budsjettet for 2012.

Møteleder presenterte styrets forslag til budsjett og gjennomgikk de ulike postene.

Vedtak:

Styrets forslag til budsjett for 2012 ble enstemmig godkjent.

6. Valg

Valgkomiteén har bestått av Eldbjørg Vaage Melberg, Henry Bjørkelund og Per Reidar Bru.

Valgkomiteens forslag for 2012:

- Styret (velges for to år):

Bodil Wold Johnsen var på valg, men ønsket ikke gjenvalg.

Hans Eyvind Næss	- ikke på valg
Harald Sig. Pedersen	- ikke på valg
Kirsti M. Lærdal	- ikke på valg
Elsa Grimnes	- ikke på valg
Petter Løhre	- foreslått gjenvalgt
Bente Madsen Bærheim	- foreslått gjenvalgt
Anne Tove Austbø	- ny

- Varamedlemmer (velges for ett år):

Odd Øgreid var på valg, men ønsket ikke gjenvalg. På grunn av arbeidsmengden i styret ble det foreslått å utvide antall varamedlemmer til tre, slik vedtektene gir adgang til.

Frederik Hansen	- foreslått gjenvalgt
Sveinung Bang Andersen	- ny
Henning Hilde	- ny

Styrets forslag for 2012:

- Valgkomiteen (velges for ett år):

Henry Bjørkelund ønsket ikke gjenvalg.

Eldbjørg Vaage Melberg	- foreslått gjenvalgt
Per Reidar Bru	- foreslått gjenvalgt
Karl-Jan Søyland	- ny

- Revisor (velges for ett år):

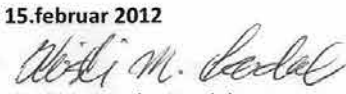
Hallvard Ween	- foreslått gjenvalgt
---------------	-----------------------

Vedtak:

Valgkomiteens forslag til styre- og varamedlemmer ble tiltrådt ved akklamasjon, likeledes styrets forslag til valgkomité og revisor. Styret konstituerer seg selv.

Årsmøtet takket Bodil Wold Johnsen og Odd Øgreid for stor innsats og godt samarbeid gjennom flere år.

Stavanger 15.februar 2012

 Harald Sig. Pedersen Møteleder	 Kirsti Margrethe Lærdal referent
--	--

 Bjørn Fossan	Egil Svela
---	------------

**PROGRAM FOR BYHISTORISK FORENING STAVANGER
2012**

www.byhistoriskforening.org

Onsdag 15. februar (års møte)

Foredrag av Hild Sørby med tittel:

«Gammel og ny boligbebyggelse i Stavanger»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 28. mars

Foredrag av Frode Sæland med tittel:

«Familien Becker og jødene i Rogaland»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 25. april

Foredrag av John Bjerga med tittel:

«Møbelkunst i Stavanger»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 30. mai

Byvandring med Steinar Olsen som guide

«Fra Paradis til Midjord via Godalen»

Sted: Ved Theodor Dahls byste, Pølsesvingen. Kl. 19.00

Onsdag 29. august

Byvandring/omvisning med Lau Albrektsen som guide

«Stavanger domkirke»

Sted: Utenfor domkirken. Kl. 19.00

Onsdag 26. september

Foredrag av Hanne Windsholt med tittel:

«Byen i billedkunsten»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 31. oktober

Foredrag av Gunnar Roalkvam med tittel:

«Lars H. Lende, ikke bare en byoriginal»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 28. november

Foredrag av Øystein J. Jansen med tittel:

«Steinbyen Stavanger – fins den?»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

B

Returadresse: Byhistorisk Forening, Postboks 351, 4001 Stavanger

Styret i Byhistorisk Forening 2012

Harald Sig. Pedersen

Krysantemumhagen 41, 4022 Stavanger
Tlf.: 52 98 57 57 / 908 28 467
E-post: pede7@online.no
pedersen@stavanger-chamber.no

Hans Eyvind Næss

Eiganesvegen 56, 4009 Stavanger
Tlf.: 51 52 91 34
E-post: hans_e_naess@yahoo.no

Elsa Grimnes

Torfæusgaten 56, 4009 Stavanger
Tlf.: 51 52 02 29
E-post: Elsa.grimnes@lyse.net

Petter Løhre

Blomsterveien 1, 4022 Stavanger
Tlf.: 97 00 31 27
E-post: Petter.lohre@lyse.net

Frederik Hansen

Eiganesveien 174, 4009 Stavanger
Tlf.: 51 52 63 82
E-post: frederik@fredhans.no

Bente Madsen Bærheim

Badehusgt. 43, 4014 Stavanger
Tlf.: 97 17 67 10
E-post: bente@baerheim.org

Kirsti Lærdal

Abelstrappa 10, 4012 Stavanger
Tlf.: 93 44 02 04
E-post: kirsti.m.lardal@uis.no
kirsti.laerdal@gmail.com

Anne Tove Austbø

Tostenkroken 11, 4085 Hundvåg
Tlf.: 926 64 860
E-post: anne.tove.austbo@stavanger.museum.no

Henning Hilde

Frøsholmveien 33, 4056 Tananger
Tlf.: 908 74 492
E-post: henning.hilde@fabricom.no

Sveinung Bang-Andersen

Mor Åses vei 25, 4019 Stavanger
Tlf.: 51 87 04 05
E-post: Sveinung.Bang-Andersen@uis.no

I redaksjonen: Sveinung Bang-Andersen, Anne Tove Austbø,
Bente Madsen Bærheim, Kjell Petter Løhre og Harald Sig. Pedersen

www.byhistoriskforening.org

OMEGA TRYKK – STAVANGER

